

Frivillig arbeid: Egoistisk altruisme?

Ingvild Christine Hajum

Veileder

Anne Marie Støkken

Masteroppgaven er gjennomført som ledd i utdanningen ved Universitetet i Agder og er godkjent som del av denne utdanningen. Denne godkjenningen innebærer ikke at universitetet inntår for de metoder som er anvendt og de konklusjoner som er trukket.

Universitetet i Agder, 2015

Fakultet for samfunnsvitenskap

Institutt for sosiologi og sosialt arbeid

Sammendrag

Det er forsket mye på frivillighet og frivillig arbeid, både i Norge og nasjonalt. Mye av forskningen har vært fokusert mot hvem det er som er frivillige og hvorfor de velger å være det, ofte med utgangspunkt i motivasjonsbegrepet. I dette prosjektet omhandles også motivasjon, i forståelsen «hvorfor være frivillig?». I tillegg ser jeg på hvilken betydning det frivillige arbeidet har, og om frivillig arbeid kan sees som et menings- og identitetsskapende prosjekt for den enkelte.

Oppgaven er basert på kvalitative intervjuer med frivillige, hvor formålet har vært å høre de frivilliges egne historier og erfaringer knyttet til det arbeidet de gjør. De frivillige er alle engasjert i det som kan kalles frivillig sosialt arbeid, og jobber opp mot mennesker i ulike krevende livssituasjoner. De tilhører tre ulike tiltak og/eller organisasjoner; Blå Kors' Barnas Stasjon, Frelsesarmeen og Home-Start Familiekontakten.

Datamaterialet som ble generert gjennom intervjuene har så blitt tolket og analysert opp mot det teoretiske rammeverket. Dette tilsvarer tre ulike teoretiske tilnærminger til materialet, gjennom perspektiver på rasjonelle aktører og sosialt bytte, altruisme versus egoisme og identitet.

De frivilliges fortellinger om det frivillige engasjementet deres har mange likhetstrekk. Informantene trakk frem viktige verdier knyttet til det frivillige arbeidet i form av at det er givende, meningsfylt, at det gir innhold i hverdagen, sosialt fellesskap og gode opplevelser. Hva som oppleves som de viktigste gevinstene ved å være frivillig varierer, men i grove trekk kan det trekkes en skillelinje mellom de som står utenfor arbeidslivet og de som ikke gjør det. Hos førstnevnte ble det lagt mer vekt på frivillig arbeid som et substitutt for arbeid, noe å stå opp til, opplevelsen av å være en del av det pulserende samfunnet og det å føle at man har en verdi for andre. De frivillige som er aktive i yrkeslivet beskrev arbeidet mer i samsvar med en givende fritidsaktivitet.

Undersøkelsen utgjør et mikrososiologisk bidrag til forskningen på frivillig arbeid, hvor fokus er på de enkelte utøvernes personlige erfaringer og opplevelser. Den skiller seg fra mye annen forskning ved at den både vektlegger motivasjon og forklaringer på hvorfor man velger å være frivillig, samtidig som det knyttes opp til et identitetsperspektiv. Dette todelte fokuset, hvor frivillig arbeid både sees som noe en gjør og/eller noe en er, gir et helhetlig bilde på hvilken betydning det å være frivillig kan ha for det enkelte individ.

Takk til

En lang og omfattende prosess nærmer seg nå slutten, og det er på sin plass å takke de som har bidratt til å gjøre dette mulig. Først og fremst vil jeg rette en takk mot Anne Marie Støkken, som har veiledet meg tett og trygt gjennom arbeidet med oppgaven. Jeg har jobbet fullt på dagtid gjennom hele denne perioden, og du har kommet meg i møte på en glimrende måte. Alle veiledninger er gjennomført etter normal arbeidstid, du har sendt innspill og mailer både på kveldstid og i helgene, på hyttetur og på påskeferie. Jeg er veldig takknemlig for at du har tilrettelagt så godt det har latt seg gjøre for en fulltidsarbeidende fulltidsstudent, og fordi du har kommet med faglige gode innspill, vurderinger og hjelp underveis.

Takk også til lederne på Barnas Stasjon Kristiansand, Frelsesarmeen og Home-Start Familiekontakten, for at dere åpnet dørene til organisasjonene deres, videreformidlet min forespørsel om intervjuer til de frivillige og var positive til prosjektet fra dag en!

Eileen Moneel – min trofaste skrivekompanjong og medstudent. Takk for gode innspill, for å ha tatt imot alle frustrerte utbrudd, for lange dager på universitetet. Pizzapausene med Paradise Hotel som «hjernedød underholdning» gjorde det helt greit å tilbringe alle fridagene gjennom våren 2015 på Sigrid Undsets hus.

Takk til Anne Christine Moberg, kjære mamma, for korrekturlesing, for å kutte ned på alle de omstendelige setningene jeg strør rundt meg, og for kloke innspill underveis. Du vet hva det vil si å skrive en masteroppgave, og har vært en god «søppelbøtte» å ha når det har vært tungt og trått. Takk også til resten av familien for motivasjon i bøtter og spann – dere er topp!

Takk til Morten Øvland, for å ha holdt ut med meg gjennom disse to årene på masterstudiet, og ikke minst gjennom de siste krevende månedene. Det er ikke lite bare det! Takk også til mine fine venner, som har stilt opp med trøst, motiverende ord, forslag til tittel, oppmuntrende små gaver og distraksjon når jeg har trengt det. Astri, Kine og Anne – jeg er glad jeg har dere på mitt lag!

Og sist – men absolutt ikke minst – tusen takk til dere frivillige som har invitert meg inn i deres verden, og som gjennom å fortelle meg deres historier har gjort det mulig å gjennomføre dette prosjektet. Uten dere – ingen oppgave.

Innhold

Kapittel 1 – Innledende presentasjon	1
1.1 Innledning.....	1
1.2 Oppgavens oppbygning.....	3
Kapittel 2 - Frivillighet i en ny tid	4
2.1 En skisse av frivillighet i Norge	4
2.2 Hva er frivillighet? En begrepsavklaring.	5
2.3 Annen forskning	7
2.4 Mitt prosjekt	11
Kapittel 3 – Metodologiske valg og avgrensinger	13
3.1 Metodevalg og avgrensinger	13
3.2 Datainnsamling – det kvalitative forskningsintervjuet.....	14
3.3 Gjennomføring av intervjuene.....	17
3.3.1 Min påvirkning på intervjuene	19
3.4 Begrenset utvalg og generalisering	20
3.5 Utvalget – organisasjonene.....	21
3.5.1 Blå Kors og Barnas Stasjon.....	21
3.5.2 Frelsesarmeen	23
3.5.3 Home-Start Familiekontakten (HSF)	24
3.6 Utvalget – informantene	25
3.6.1 Presentasjon av de frivillige	27
3.7 Etske problemstillinger ved intervjuer	28
3.8 Valg av analysemetode.....	29
3.9 Sammenfatning.....	31
Kapittel 4 – Teoretisk rammeverk	32
4.1 Ulike perspektiver på frivillig arbeid	32
4.1.1 Frivillig arbeid som medborgerskap.....	32
4.1.2 Frivillig arbeid for å fylle personlige behov.....	33
4.1.3 Fem motiver for frivillig arbeid.....	34
4.2 Frivillig arbeid som rasjonelt valg eller sosialt bytte?.....	36
4.2.1 Er frivillig arbeid et rasjonelt valg?.....	37
4.2.2 Frivillig arbeid som sosialt bytte	39
4.2.3 utfordringer med bruk av sosialt bytte som forklaring	44
4.2.4 Utgangspunkt for bruk av bytteteori i det videre.....	45

4.2.5 Er mennesker rasjonelle?.....	46
4.2.6 Sammenfatning.....	48
4.3 Altruisme versus egoisme	49
4.3.1 Egoisme, altruisme, prinsippisme og kollektivismen	49
4.3.2 «Volunteering as altruism – volunteering as self-interestedness».....	53
4.3.3. Sammenfatning.....	55
4.4 Identitet og mening i det individualiserte samfunnet	56
4.4.1 Identitet i det moderne samfunnet	57
4.4.2 Identitet som en sosial rolle.....	60
4.4.3 Sammenfatning.....	61
Kapittel 5 – Empiri og analyse	62
5.1 Hvorfor bli frivillig?.....	62
5.2 Frivillig arbeid som sosialt bytte	68
5.3 Frivillig arbeid som menings- og identitetsskapende prosjekt	74
5.4 Identitet gjennom organisasjonstilhørighet	78
5.5. Å hjelpe andre – men også seg selv.....	81
Kapittel 6 – Frivillig arbeid: Egoistisk altruisme?	87
Referanser	i
Vedlegg 1 – Intervjuguide.....	vii
Vedlegg 2 – Informasjonsskriv	ix
Vedlegg 3 – Samtykkeerklæring	xi

Kapittel 1 – Innledende presentasjon

1.1 Innledning

Norge er på verdenstoppen i frivillighet - hele 48% av befolkningen over 16 år deltar i en eller annen form for frivillig arbeid innenfor de frivillige organisasjonene årlig¹. Den norske frivillige sektoren favner om så mangt, fra idrettslag og korps til store nasjonale og internasjonale hjelpeprosjekter. Frivillighet har vært og er et satsingsområde i de siste regjeringenes politiske arbeid. På kunnskapsdepartementets temasider beskrives det slik: «frivillighet skaper mangfold, den utfordrer og gjør en forskjell i menneskers liv» (Kulturdepartementet 2014). Nåværende regjering ønsker å styrke sektoren og følgende rammeverk viser målsetningene for denne politikken:

- Verdi – regjeringen anerkjenner frivillighetens enorme verdi som samfunnsbygger.
- Aktivitet – regjeringen vil legge til rette for at frivilligheten vokser frem nedenfra og anerkjenner at politisk styring er viktig for en aktiv frivillig sektor.
- Medvirkning – regjeringen vil legge til rette for en åpen, levende og konstruktiv dialog med frivillig sektor.
- Forenkling – regjeringen vil legge til rette for enklere regler og mindre byråkrati i samspillet med frivillig sektor.
- Selvstendighet – regjeringen anerkjenner frivillighetens selvstendige stilling i samfunnet.

Som et ledd i regjeringens aktuelle satsing på frivillig sektor ble det i desember 2014 sendt ut et høringsutkast om frivillighetserklæringen – en erklæring om samspillet mellom regjeringen og frivillig sektor. I høringsnotatet fremgår det at «regjeringen vil legge til rette for et sterkt sivilsamfunn som kan være en motvekt til statens makt. Samtidig er det lange tradisjoner for samarbeid mellom frivillig og offentlig sektor.

Også økonomisk er frivillighet et satsingsområde. I statsbudsjettet for 2015 fremgår det at regjeringen foreslår å øke tilskuddet til frivilligsentraler med ytterligere 3 millioner kroner som en utvikling av overføringene for 2014. Dette innebærer at regjeringens tilskudd til frivilligsentraler i 2015 vil være på 125,4 millioner kroner totalt. I tillegg foreslås en

¹ Tall hentet fra www.frivillighetnorge.no, 20.03.2015.

bevilgning til ordningen med momskompensasjon for frivillige organisasjoner på 1,236 milliarder kroner. Formålet med ordningen er å fremme frivillig aktivitet (Finansdepartementet).

Med dette politiske bakteppet synliggjøres frivillighet som et særlig aktuelt tema i dagens Norge. Det er også noe av bakgrunnen for at jeg har valgt nettopp å skrive denne oppgaven. Frivilligheten trengs og er et politisk mål å bevare og utvikle. I tillegg har jeg også et personlig engasjement. Jeg har jobbet som leder av en frivilligsentral, og som lønnet ansatt har jeg jobbet side om side med mennesker som velger å bruke litt av sin tid på å hjelpe andre. Jeg har alltid vært nysgjerrig på hvorfor. Hva er det som gjør at det moderne mennesket, i en hverdag preget av «tidsklemma», ønsker å bruke tid på ulønnet arbeid? Hvem er de frivillige? Å utforske ulike sider ved temaet frivillighet vil kunne bidra til å forstå hva som kan understøtte god politikk på feltet. Min interesse handler om folks personlige begrunnelser for og motivasjon til rollen som frivillig. Denne oppgaven besvarer derfor en liten flik av hva frivillighet handler om og hva vi som nasjon har å «rutte med» av ressurser og muligheter.

Svaret på spørsmålet om hvorfor noen velger å være frivillig engasjert vil gjerne henge tett sammen med begrepet motivasjon, og det vil også være et tema i denne oppgaven. I tillegg ønsker jeg å gå enda et skritt videre, og forsøke å gripe tak i hva den enkelte frivillige opplever at han eller hun får ut av og igjen for det frivillige engasjementet. Hvilken betydning har det frivillige arbeidet for den enkelte, i form av mening, identitet og livsprosjekt?

Oppgaven vil dermed dreie seg rundt to temaer, som på samme tid både skiller seg fra hverandre og kan sees som to sider av samme sak. På den ene siden aktiviteten frivillig arbeid i betydningen noe man *gjør*. Relevante begreper og teorier vil knyttes opp mot motivasjon og utbytte i form av bytteteori, teori om rasjonelle aktører, og teorier om altruistiske versus egoistiske motiver for å drive med systematisk frivillig arbeid. På den andre siden frivillig som noe man *er*. Kan frivillig arbeid sees som en tilgang til å skape en personlig meningstygde i egen identitet i dagens moderne samfunn?

Dette er utgangspunktet for problemstillingen som vil være bærende gjennom oppgaven. Problemstillingen er todelt;

Hvorfor være frivillig – og hvilken betydning har det frivillige arbeidet for den enkelte?

1.2 Oppgavens oppbygning

Oppgaven er bygget opp rundt seks kapitler, hvorav dette er det første innledende kapittelet. Videre vil jeg i kapittel 2 presentere en skisse av det frivillige Norge i dag, annen forskning på feltet og til sist mitt prosjekt. I kapittel 3, metodologiske valg og avgrensninger, vil jeg gjøre rede for den samfunnsvitenskapelige metodikken som ligger til grunn for denne oppgaven. Her vil jeg også presentere utvalget, både organisasjonene og informantene. Kapittel 4 omhandler det teoretiske rammeverket for oppgaven, både ulike innfallsvinkler til forståelse av frivillig arbeid og dypdykk ned i de ulike teoretiske perspektivene jeg har valgt for å forsøke å belyse hvorfor noen velger å være frivillig, og hvilken betydning det har for den enkelte. I kapittel 5 behandles empiri og analyse av datamaterialet, før det hele trekkes opp et nivå i kapittel 6; den avsluttende diskusjonen.

Kapittel 2 - Frivillighet i en ny tid

Tittelen på dette kapittelet er hentet fra Stortingsmelding nr. 39 2006-2007, «Frivillighet for alle», kapittel 3. Jeg vil her gjøre rede for frivillig sektor i Norge gjennom å følge den historiske utviklingen og å se hvordan situasjonen er i dag; frivillighet i Norge anno 2015.

2.1 En skisse av frivillighet i Norge

Norge er som nevnt i verdenstoppen på frivillighet. De første landsomfattende frivillige organisasjonene kan spores helt tilbake til midten av 1800-tallet. De eldste organisasjonene vokste først og fremst frem innenfor avholds-, misjons- og arbeiderbevegelsen (Lorentzen 1994, St. meld. 39 2006-2007). På slutten av 1800-tallet utviklet det seg en ny generasjon frivillige organisasjoner knyttet til nasjonale, allmennyttige formål eller helse og sosiale vilkår. Ett eksempel er Blå Kors, som ble grunnlagt i Norge i 1906. Disse organisasjonene var blant de første til å drive sosialt arbeid rettet mot vanskeligstilte.

I mellomkrigstiden vokste det også frem et mangfold organisasjoner med rotfeste i arbeiderbevegelsen, for eksempel Arbeidernes Opplysningsfond (AOF), som ble dannet i 1931. Samtidig opplevde også andre organisasjoner gode vekstvilkår, og det var aktivitetsøkning innenfor en rekke kultur-, idretts- og folkeopplysningsorganisasjoner (St. meld. 39 2006-2007). I etterkrigstiden ble organisasjonene tettere knyttet sammen med staten gjennom økt kontakt og samarbeid. St. meld. Nr. 27 (1996-97), «Om statens forhold til frivillige organisasjoner», trekker frem at fremveksten av den moderne velferdsstaten også førte til grunnleggende endringer i forholdet mellom staten og organisasjonene. Årsaken til dette kan i første rekke knyttes til en utvidelse av det offentlige ansvarsområde, som gradvis flyttet seg inn på områder der frivillige organisasjoner hadde vært dominerende. Eksempler på dette er helse- og sosialfeltet, barn og unges oppvekstmiljø, kultur-, idretts- og fritidsfeltet, samt friluftsliv og naturvern (St. meld. 39 2006-2007, St. meld. 28 1996-1997).

I dag er den frivillige innsatsen svært stor, og tilsvarer 115 000 årsverk. 48% av befolkningen over 16 år bidrar med frivillig arbeid årlig, og over halvparten av det frivillige arbeidet legges ned i kultur- og fritidsorganisasjoner, inkludert idrett. Det er omtrent 10 millioner medlemskap i frivillige organisasjoner i Norge, og om lag 80% av befolkningen er medlem i

minst en organisasjon. Av disse definerer nesten 50% seg som «aktive medlemmer»².

Deltakelse i frivillige organisasjoner er ikke jevnt fordelt over befolkningen, ulike sosiale grupper og lag av befolkningen deltar på ulikt nivå. Høy inntekt, høy utdanning og å være i arbeid øker sannsynligheten for å delta, og dette gjelder både medlemskap, aktiv deltakelse og frivillig arbeid (Enjolras m.fl. 2012).

Dagens frivillige organisasjoner møter samfunnet og enkeltindividenes krav, ønsker og behov på nye måter (St. meld. 39 2006-2007). Det har for eksempel blitt enklere å yte frivillig innsats over en begrenset periode og i forhold til helt konkrete oppgaver. Frivilligsentralene fungerer som lokale banker for frivillig arbeid, hvor man kan melde seg til oppgaver av ulik karakter. Ett eksempel fra min egen bakgrunn er en frivilligsentral som fikk en henvendelse fra en ung mann som hadde lang personlig erfaring med NAV-systemet fra brukersiden, og som ønsket å melde seg som «følgevenn» til NAV-samtaler og møter. Et annet eksempel er Vennesla Frivilligsentral sitt «handy man team», som rykker ut for å hjelpe med praktiske arbeidsoppgaver i hus og hage. Ofte koordineres slik tiltak og grupper av betalt personell, slik at de frivillige selv ikke trenger å ta ansvar for organisering og planlegging. Samtidig må dette bildet nyanseres i forhold til at det fremdeles finnes store organisasjoner, både lokalt og nasjonalt, som kun drives av frivillig innsats. Det frivillige feltet er med andre ord mangartede og preget av diversitet. Samlet sett utgjør det frivillige feltet en stor og mangfoldig sektor som preger både samfunnsnivå og enkeltmenneskers liv og hverdag.

2.2 Hva er frivillighet? En begrepsavklaring.

Det kan være hensiktsmessig å se nærmere på hva begrepet «frivillig» kan innebære, og hvordan jeg vil forholde meg til og benytte dette gjennom denne oppgaven. ILO (International Labour Organization) definerer frivillig arbeid som «ikke-obligatorisk arbeid, det vil si den tiden en person bruker på å utføre en eller flere aktiviteter – enten gjennom en organisasjon eller direkte overfor andre utenfor egen husholdning – uten å ta betalt» (ILO Manual on the Measurement of Volunteer Work, s. 13). Definisjonen legger vekt på at arbeidet skal være ulønnet, samt at det skal være rettet mot noe eller noen utenfor en selv og egen husholdning. Frivillighet Norge definerer frivillig arbeid som «virksomhet, som for det vesentligste er

² Tall hentet fra www.frivillighetnorge.no, 20.03.2015.

basert på frivillige gaver/innsamlede midler og/eller frivillig tidsbruk, og som har et ikke-kommersielt formål»³.

Håkon Lorentzen trekker et skille mellom *frivillig sektor, frivillige organisasjoner, frivillige tiltak og frivillig arbeid* (1994: 17). En *sektor* består i denne sammenheng av mange enkeltstående organisasjoner, avgrenset ved hjelp av ett eller flere kriterier som ofte kan være relativt diffuse. Begrepet *frivillig organisasjon* vil i Norge favne over et stort knippe organisasjoner med ulike særtrekk. De avgrenses ofte mot næringsorganisasjoner, samt yrkes- og fagforeningsorganisasjoner. Her til lands utelates ofte kooperative ordninger og andre medlemsforetak med økonomisk siktemål (ibid.), og på dette punktet skiller den norske terminologien seg noe fra mange andre ikke-nordiske land. Både i England og USA dekker begrepet «frivillige organisasjoner» mer enn bare rene medlemsorganisasjoner.

Frivillig tiltak betegner Lorentzen som en aktivitet som er iverksatt av en frivillig organisasjon (ibid.). Noen er av midlertidig art og har et ad-hoc preg, mens andre er mer permanente eller gjentakende. De kan ha ulikt mål, fra å samle inn pengemidler til sosiale aktiviteter. Underordnet frivillige tiltak finner vi en egen kategori som inneholder et velferdstilbud. Aktiviteter i regi av frivillige organisasjoner som er rettet inn mot helse- og sosialsektoren, og som innehar noen grad av formell struktur og regularitet betegner Lorentzen som *frivillige velferdstiltak, frivillige velferdstilbud* eller *frivillige tjenester*.

Den siste kategorien, *frivillig arbeid*, beskriver Lorentzen som «en ulønnet arbeidsinnsats innenfor en frivillig organisasjons rammer». Kriteriet for dette begrepet er at arbeidsinnsatsen er selvvalgt, og ikke et resultat av ytre press eller tvang (1994: 24). Dette kan også knyttes til velferdstilbud, og vil være den begrepsavklaringen jeg forholder meg til gjennom denne oppgaven.

Organisasjonene på velferdsfeltet utfører tjenester som i stor grad betales av det offentlige innen utdanning, helse og sosiale tjenester (Sivesind 2007). Store aktivitetsområder innenfor velferdsfeltet er barneomsorg, behandling av rusmisbrukere, sykehjem, klinikker og rehabiliteringstilbud. Disse tilbudene er i stor grad samordnet med det offentlige helsetilbudet, og er ofte nesten fullfinansiert av offentlige midler. Til sammen har velferdsfeltet 11 prosent av medlemmene i den frivillige sektoren. Likevel finner man på dette feltet store tunge medlemsorganisasjoner som Kreftforeningen, Norges Røde Kors og Norske Kvinners

³ Definisjon hentet fra www.frivillighetnorge.no, 07.04.2015

Sanitetsforening, og det er denne gruppen frivillige organisasjoner jeg konsentrerer meg om i denne oppgaven.

2.3 Annen forskning

Det har blitt forsket mye på frivillig arbeid og frivillighet både i Norge og i utlandet. I Norge er forskningen av ganske ny dato, det var først på 80-tallet at frivillighet og frivillig arbeids betydning ble gjenstand for interesse fra forskningen (St. meld. 39 2006-2007). Da denne forskningen både er omfattende og mangfoldig, og med tanke på avgrensninger i forhold til denne oppgavens lengde, vil jeg nøye meg med å presentere noen utvalgte bidrag.

En av de første store studiene av frivillig sektor i Norge på organisasjonsnivå er «Frivillig organisering og demokrati» av Selle og Øymyr fra 1995, som så på organisasjonsendringer i perioden 1940-1990. Etterfølgende denne kom «Det nye organisasjonssamfunnet» i 2002 (Wollebæk og Selle), som analyserte utviklingen i det lokale organisasjonssamfunnet i perioden etter 1980 (ibid.).

På slutten av 90-tallet deltok Norge i et flernasjonalt forskningsprosjekt, «The John Hopkins Comparative Nonprofit Sector Project». Dette var en omfattende kartlegging av virksomhet og økonomi i frivillig sektor i rundt 40 land, koordinert gjennom John Hopkins University i USA. I Norge resulterte dette i «Undersøkelsen om frivillig innsats» (1998), et samarbeid mellom LOS-senteret i Bergen og Institutt for samfunnsforskning i Oslo. For første gang ble det utarbeidet en fullstendig oversikt over frivillig sektor i Norge, og både antall medlemmer og organisasjoner, sysselsetting, frivillig innsats, driftskostnader og inntekter ble kartlagt (St. meld. 39 2006-2007).

På begynnelsen av 2000-tallet ble det utarbeidet et oppfølgingsprosjekt av den internasjonale Hopkinsundersøkelsen fra 1997 ved Institutt for samfunnsforskning, på oppdrag fra Kultur- og kirke departementet. Denne representerer en oppjustering og revisjon av den originale undersøkelsen, og viser blant annet endringer innenfor det etablerte organisasjonslivet på felter som kultur og fritid, velferdstjenester, interesse- og støttarbeid og tros- og livssynsorganisasjoner (St. meld. 39 2006-2007).

Mer rettet mot de enkelte individene som utgjør denne frivillig innsatsen er Lorentzen og Rogstads forskningsarbeid ved Norsk Senter for Samfunnsforskning, som resulterte i

rapporten «Hvorfor frivillig? Begrunnelser for frivillig sosialt arbeid» i 1994. Som introduksjon til rapporten viser de til to delvis sammenfallende debatter i amerikansk samfunnsvitenskap i relasjon til temaet «hvordan kan en forklare at folk gjør en ubetalt innsats i regi av frivillige organisasjoner?» Selv om disse debattene i utgangspunktet ikke direkte omhandler frivillig arbeid, eller i alle fall i begrenset grad, har de likevel vært viktige i diskusjonen og forskningen om frivillighet.

Jeg vil ikke gå nøye inn på disse debattene her, men nøyer meg med å kort nevne at den ene tar utgangspunkt i Clark og Wilsons artikkel «Incentive systems: A Theory of Organizations» fra 1961. Clark og Wilson bruker begrepet *insentivsystem* for å forklare individuell oppslutning om organisasjoner (Lorentzen og Rogstad 1994; Clark og Wilson 1961). De søker å forklare aspekter ved organisatorisk atferd og endring ved å utforske de ulike konsekvensene knyttet til ulike insentivsystemer (Clark og Wilson 1961). Den andre debatten tar utgangspunkt i Mancur Olsons bok «The Logic of Collective Action». Et sentralt poeng hos Olson er det såkalte «gratispassasjer-problemet», hvor ingen vil delta i å frembringe kollektive goder når godet blir tilgjengelig for alle. Olsons løsning på problemet var å tilby selektive nytteinsentiver i form av private goder for å stimulere individene til kollektiv innsats (Lorentzen og Rogstad 1994). Ut fra, og i etterkant av disse to bidragene har ulike teorier rundt organisasjonsdeltakelse og motivasjon for dette sprunget frem, noe som igjen har inspirert mye av forskningen på frivillighet etter 1960.

Lorentzen og Rogstad tok utgangspunkt i tre spørsmål som grunnlag for arbeidet med rapporten «Hvorfor frivillig? Begrunnelser for frivillig sosialt arbeid». Hvem er de frivillige? Hvorfor bruker enkelte store deler av sin fritid gjennom mange år på arbeid for en organisasjon? I hvilken grad henviser frivillige til uselviske begrunnelser, i hvilken grad til selviske? (Lorentzen og Rogstad 1994). Rapporten er utarbeidet på bakgrunn av kvantitative data, med utgangspunkt i Clary, et. al. sitt spørreskjema «The Volunteer Functions Inventory», som ble laget for å undersøke nettopp frivillig innsats. Lorentzen og Rogstads empiriske materiale er hentet fra 95 frivilligsentraler som inngitt i et forsøk om å heve den frivillige innsatsen i Norge i regi av Sosialdepartementet i perioden 1992-1994. Det kan være verdt å merke seg at frivilligsentralene er tverrpolitiske og religiøst uavhengige organisasjoner med stor variasjon i engasjement blant medlemmene. Jeg drister meg til å hevde at man kunne fått andre data ved å også inkludere frivillige i organisasjoner med for eksempel tung religiøs eller politisk forankring, eller der organisasjonen i seg selv har en tydelig «samholdskarakter». Jeg tror at medlemmene i for eksempel Røde Kors hjelpekorps vil kunne

ha en annen motivasjon for å være frivillig enn en frivillig som er mer løst tilkople en frivilligsentral. Dette er dog ikke tema for oppgaven, og det finnes heller ikke ressurser eller muligheter for å gå nærmere inn på dette i denne sammenhengen, så det får stå som en hypotese uten mulighet for testing. I tillegg vil jeg nevne at denne undersøkelsen nå er 20 år gammel, og at det sånn sett må tas høyde for både tilvekst av en ny generasjon frivillige og frafall av de eldste.

Lorentzen og Rogstads arbeid resulterte blant annet i en modell over de motivene eller begrunnelsene informantene ga om sin frivillige innsats. Disse begrunnelsene er samlet i fem kategorier; verdimeslige, læring, selvaktelse, sosiale forventninger og forhold til arbeidsmarkedet. Disse kategoriene er også representert i Clary et. al. sitt arbeid tilknyttet til spørreskjemaet nevnt tidligere, som også inkluderer kategorien «selvbeskyttelsesgrunner», men som Lorentzen og Rogstad fant at ikke var tilstede i det norske materialet⁴. I arbeidet med å analysere datamaterialet som foreligger, har jeg også valgt å inkludere de fem kategoriene som alternative teoretiske innfallsvinkler på deler av materialet. Jeg vil komme nærmere inn på disse i et senere kapittel i oppgaven.

I tillegg til Lorentzen og Rogstad er det også flere andre norske samfunnsforskere som har vært opptatt av frivillig sektor på ulike måter. Et godt sted å begynne utforskningen av dette feltet er Senter for forskning på sivilsamfunn & frivillig sektor. Her finnes en mengde ulike publikasjoner, rapporter og artikler rundt dette temaet. Spesielt vil jeg nevne Enjolras m.fl. (2012); «*Deltakelse i frivillige organisasjoner. Forutsetninger og effekter*», Wollebæk og Sivesind (2010); «*Fra folkebevegelse til Filantropi? Frivillig innsats i Norge 1997-2009*», og Jill Loga (2010); «*Livskvalitet. Betydningen av kultur og frivillighet for helse, trivsel og lykke*» som viktige i arbeidet med denne oppgaven.

Av internasjonal forskning på frivillighet er det særlig tre bidrag som har vært viktige i arbeidet med denne oppgaven, og som jeg vil komme mer inn på i senere kapitler. De nevnes derfor bare kort her. Ett av disse bidragene er representert ved Lie, Baines og Wheelock, som foretok en kvalitativ studie av eldre frivillige i England, som presenteres i artikkelen «*Citizenship, Volunteering and Active Ageing*». Robert Stebbins har forsket mye på deltakelse i frivillig arbeid og har skrevet flere bøker og artikler om emnet. I denne oppgaven har særlig «*Serious Leisure*» (2001) og «*Volunteering as Leisure/Leisure as Volunteering* –

⁴ For mer; se Lorentzen og Rogstad 1994.

an International Assessment» (2004) vært viktige. Batson, Ahmad og Tsangs «Four motives for community involvement» vil også bli mer omtalt og brukt i et senere kapittel i oppgaven.

Frivillighet engasjerer og er som nevnt både et aktuelt og relevant tema, og det er skrevet flere masteroppgaver som omhandler dette de siste årene. Det er verdt å trekke frem to av bidragene jeg både har blitt inspirert av og tatt lærdom av.

Isabel Cardona Kristiansen har skrevet en hovedfagsoppgave i kriminologi, kalt «*Givende fritid: en studie av frivillige tilknyttet Proyecto Hombre på Mallorca*» (1999). Oppgaven er en kvalitativ studie av frivillige ved Proyecto Hombre-sentrene på Mallorca gjennom både intervjuer og deltakende observasjon, og har visse likhetstrekk med denne oppgaven blant annet i form av noe felles teoretisk grunnlag. Også Kristiansen inkluderer bytteteori ved Blau og Homans, i tillegg til Mauss, for å forklare motivasjon for frivillig arbeid, men dette er dog bare en liten del av den omfattende hovedoppgaven Kristiansen har skrevet. Naturlig nok er også Kristiansen opptatt av verdigrunnlag for frivillig arbeid, også dette har oppgavene våre til felles. Men der Kristiansen går dypt inn i en organisasjon, dens tiltak og de frivilliges konkrete arbeid og erfaringer knyttet til dette, er jeg mer opptatt av det frivillige arbeidets betydning for den individuelle frivillige.

Den andre oppgaven jeg har lært mye av i arbeidet med min egen er Ida Benedicte Juhasz' masteroppgave i sosiologi; «*Mat, samtale og fellesskap*» (2014). Dette er en studie av frivillige medarbeideres opplevelser og erfaringer i tre tiltak og en arbeidsgruppe i Stiftelsen Kirkens Bymisjon Bergen. Oppgaven er basert på kvalitative intervjuer med eldre frivillige over 60 år, og har Mauss' perspektiv på gaveutveksling i arkaiske samfunn som teoretisk grunnlag. Slik har den både likhetstrekk og skiller seg fra denne oppgaven. Utveksling av gaver kan sees i relasjon til for eksempel teori om sosialt bytte, som deler av denne oppgaven bygger på. Samtidig har oppgavene flere likhetstrekk i form av innholdet i selve det frivillige arbeidet. Ulikhetene mellom oppgavene knytter seg blant annet til Juhasz' teoretiske grunnlag med utgangspunkt i Mauss, i tillegg til det analytiske fokuset. Både Juhasz og jeg er opptatt av hvilken mening de frivillige knytter til arbeidet de gjør, men tyngden i «*Mat, samtale og fellesskap*» ligger på hvordan de frivillige medarbeiderne knytter og opprettholder relasjoner gjennom utvekslinger i form av mat, samtale og fellesskap.

Som naturlig er når temaet er bygget rundt samme fenomen – frivillighet og frivillig arbeid – vil det finnes både likhetstrekk og ulikheter mellom denne oppgaven og oppgavene nevnt over. Fokus og hovedtyngde er rettet mot ulike aspekter ved det frivillige arbeidet. Til den

interesserte leser vil jeg anbefale begge to for utdypende og nyanserende blikk på frivillig arbeid innenfor velferdsfeltet.

2.4 Mitt prosjekt

Denne oppgaven springer som nevnt ut av de erfaringene jeg har som tidligere leder av en frivilligsentral. Gjennom denne jobben møtte jeg utallige frivillige som brukte mye av sin tid på andre – uten å få igjen for det i kroner og øre. Jeg satt igjen med en tanke om at frivillighet som fenomen kan sees fra to forskjellige vinkler. Det kan være en handling, en aktivitet, noe man utfører – et frivillig arbeid. Det kan også være noe er, man en rolle man tar, en identitet – man er frivillig.

Når man ser frivillig arbeid som en aktivitet mennesker utfører er det interessant å spørre om hvorfor. Hva er det som driver mennesker til å gi av seg selv uten å få noe igjen for det, i det minste ikke i kroner og øre. Hva motiverer – og hva får de ut av det. Drives de av egoistiske eller altruistiske motiver? Kan frivillig arbeid sees som en sosial bytteutveksling mellom den frivillige og den som mottar? Gjennom å bruke relevante teorier om rasjonelle aktører, sosialt bytte og som omhandler altruisme versus egoisme vil jeg sette fokus på hva de gir og hva de får igjen – sett i perspektiv av de frivilliges egne fortellinger.

I individualismens tidsalder, hvor gamle institusjoner som ga mening og identitet til det enkelte individ forvitrer og mister kraft er det opp til hver enkelt å skape sin egen identitet (Krange og Øya). Jeg vil bruke teorier fra Beck, Giddens, Baumann og Bourdieu for å se om frivillig engasjement kan sees på som et identitets- og meningsskapende prosjekt for den enkelte frivillige.

Jeg ønsket derfor å snakke med ulike frivillige for å forsøke å finne ut hva det er som gjør at de er frivillige, hvilke opplevelser de har som frivillige og hvilken mening de tillegger det frivillige arbeidet de gjør. Dette er et bilde med mange fasetter. Hva det er som gjør at man velger å være frivillig henger sammen med motivasjonsbegrepet, som nevnt tidligere. Hvilke opplevelser man har som frivillig og hvilken mening man tillegger det frivillige arbeidet bringer oss inn på informantenes egne reiser gjennom deres frivillige engasjement, deres egne historier.

De frivillige tilhører tre ulike organisasjoner som alle opererer innenfor det Lorentzen og Rogstad kaller «frivillig sosialt arbeid» (1994); Blå Kors, Frelsesarmeen og Home-Start Familiekontakten, som riktig nok organiseres gjennom Frelsesarmeen i Kristiansand, men som fungerer som en egen organisasjon med eget særpreg og styring. Alle er rettet mot mennesker som på ulike måter har behov for litt ekstra hjelp og bistand. Det er de frivilliges individuelle oppfatninger av hvorfor de er frivillige og hvilken betydning det frivillige engasjementet har for de personlig som er viktig for meg, og i denne sammenhengen opplever jeg at de ulike tiltakenes særpreg har mindre å si enn fellestrekkene dem imellom. Derfor har jeg valgt å legge mindre vekt på organisasjonenes særegenheter og mer på den enkelte frivilliges opplevelser og erfaringer.

Kapittel 3 – Metodologiske valg og avgrensinger

I dette kapitlet vil jeg gjøre rede for de metodologiske valgene og avgrensingene som ligger til grunn for denne oppgaven. Jeg vil også vise hvordan prosessen har vært fra planlegging og gjennomføring av datainnsamling til analyse av det genererte datamaterialet.

3.1 Metodevalg og avgrensinger

I forkant av ethvert forskningsprosjekt må en rekke valg tas. Et forskningsprosjekt begynner gjerne med en idé om *noe* man ønsker å studere eller undersøke. Ut fra denne ideen må man velge strategi – hvilken måte mener man er best egnet til å undersøke denne ideen. Et hovedskille kan trekkes mellom kvantitativ og kvalitativ forskningsstrategi (Ringdal 2001). En kvantitativ forskningsstrategi baserer seg vanligvis på å gi beskrivelser av virkeligheten i tall og tabeller, mens en kvalitativ forskningsstrategi ofte er basert på tekstdata (ibid.).

Valget mellom en kvantitativ eller en kvalitativ tilnærming til forskningsprosjektet kan være basert på forskerens egne vitenskapsteoretiske standpunkter, men ofte er det også et pragmatisk valg. Problemstillingen kan også peke ut en retning, noen problemstillinger tilsier klart at en kvantitativ forskningsstrategi vil være mest aktuelt, mens andre igjen vil peke i retning av at et kvalitativt forskningsdesign vil være den beste tilnærmingen.

En kvalitativ forskningsstrategi er ofte basert på få enheter eller informanter og har et beskrivende fundament, mens en kvantitativ forskningsstrategi oftere baserer seg på et stort antall enheter hvor de underliggende spørsmålene er av forklarende art (Ringdal 2001). Tjora (2010) beskriver videre at innenfor en pragmatisk kvalitativ tilnærming ønsker forskeren ofte å utforske hvordan folks liv formes, hvordan sosial orden oppstår og beskriver dette heller enn å forklare. En kvantitativ studie vil oftere ha et forklarende preg, man søker etter mekanismer og prosesser. Ideen til denne oppgavens tema peker klart ut en kvalitativ forskningsstrategi som den mest hensiktsmessige. Jeg ønsker å utforske hvordan informantene selv oppfatter sitt frivillige engasjement, de frivilliges subjektive opplevelser og historier. En kvantitativ tilnærming ville kunne gitt flere generaliserbare funn, og det kan tenkes at jeg i større grad kunne forklart fenomenet frivillighet og frivillig arbeid ved å velge annerledes. Samtidig

opplever jeg ikke at det å forklare er et hovedpoeng for meg, mitt mål har hele tiden vært å utforske og beskrive frivillig arbeid med utgangspunkt i noen frivilliges egne fortellinger.

Innenfor både kvantitative og kvalitative forskningsstrategier finnes det et utall ulike paradigmer eller perspektiver som både påvirker og gir et utgangspunkt for forskningsprosjektet. Tjora (2010) skiller mellom fire perspektivmessige utgangspunkt; symbolsk interaksjonisme, etnometodologi, fenomenologi og sosialkonstruksjonisme. Jeg har i denne oppgaven valgt å ta utgangspunkt i et symbolsk interaksjonistisk perspektiv. Dette vil likevel ikke vektlegges veldig tungt, men fungere som et bakteppe for tolkning og forståelse.

Symbolsk interaksjonisme tar utgangspunkt i interaksjon mellom mennesker som en sentral samfunnsdannende enhet. En vektlegger de sosiale situasjonene og hvordan disse situasjonene oppstår og danner utgangspunkt for videre interaksjon, sosialisering og utvikling av normer, kultur og samfunn (Tjora 2010: 18). Mennesket skal forstås i sin kontekst, og det mennesket oppfatter som virkelig blir virkelig i sine konsekvenser (Levin og Trost 2005). Når jeg vil se på hvorfor mennesker velger å være frivillige og hvilken betydning det har for den enkeltes liv er symbolsk interaksjonisme et nyttig utgangspunkt. Å være frivillig er ikke noe som kan sees som en selvstendig aktivitet for det enkelte mennesket, uten å se på den sosiale konteksten de opererer innenfor. En frivillig organisasjon er en institusjon hvor en hele tiden fungerer i en sosial situasjon, både overfor organisasjonen i seg selv, andre frivillige og mottakerne av det frivillige arbeidet. Når jeg ønsker å utforske hvordan de frivillige selv definerer og opplever sin virkelighet er det i seg selv et utgangspunkt hvor det de frivillige oppfatter som virkelig blir virkelig i sine konsekvenser, og det er både denne oppfattelsen og konsekvensene av det som utforskes.

3.2 Datainnsamling – det kvalitative forskningsintervjuet

Når man har valgt forskningsstrategi er det tid for å velge metode for innhenting av data. Den mest utbredte datagenereringsmetoden innenfor kvalitativ forskning er ulike former for intervjuing (Tjora 2010: 90). Formålet med slike samtaleintervjuer er å innhente informasjon, ikke måle teoretiske variabler (Ringdal, 2001). Respondentene sees på som en informant som innehar kunnskap og erfaringer som forskeren ønsker innsikt i (ibid.). Utspørring av respondenter for å innhente informasjon og produsere data er en metode som benyttes både i kvantitativ og kvalitativ forskning (Grønmo, 2004). I kvalitativ forskning vil utspørring av

respondenter vanligvis ta form av en uformell intervjuing gjennom samtaler mellom forsker og respondent (ibid.), selv om også andre varianter som e-postintervju og sms-intervju blir brukt (Ryen 2002).

Intervjuet er med andre ord fremstilt som en godt egnet metode til å finne svar, få innsikt og avdekke «ekte kunnskap» (Ryen 2002: 16). Samtidig er det verdt å nevne at denne oppfatningen møter kritikk fra flere hold, også innenfra det kvalitative forskningsfeltet. Ulike perspektiver utfordrer oppfatningene om ontologi; hva slags fenomener vi betrakter som eksisterende i samfunnet og som man kan vite noe om, og epistemologi; hvordan man kan utvikle kunnskap om dette. Forskerens egne holdninger og ståsted i det kvalitative forskningsfeltet påvirker valg av metodologisk tilnærming, og dermed også hvordan innhenting og analysering av data blir gjennomført.

Dalland sier at «formålet med det kvalitative forskningsintervjuet er å få tak i intervjupersonenes egen beskrivelse av den livssituasjonen han eller hun befinner seg i» (2007: 132). Dette svarer i stor grad til hvorfor jeg har valgt å bruke et kvalitativt orientert forskningsintervju som metode for datainnsamling. Jeg ønsker å utforske nettopp informantenes egen forståelse av deres frivillige engasjement, meningen de tillegger og hva de opplever å få ut av det. Mitt utgangspunkt er ikke å avdekke «sannheten» om frivillig arbeid på generell basis, men å kunne beskrive hvordan mine informanter opplever sin virkelighet som frivillige.

Kvalitativt intervju er ikke en ensartet tilnærming som alltid følger samme oppskrift, derimot finnes det mange ulike varianter. De ulike variantene skiller seg blant annet fra hverandre i grad av struktur (Ryen 2002). I følge Kvale (1997) er det halvstrukturerte intervjuet mest relevant å bruke når fokuset er et bestemt tema. Tjora (2010) omtaler dette som semistrukturerte intervjuer eller dybdeintervjuer, hvor formålet er å studere meninger, holdninger og erfaringer hos informantene. Intervjuene som ligger til grunn for denne oppgaven ble gjort på grunnlag av visse temaer jeg ønsket å høre mer om, og de tilhører derfor kategorien halvstrukturert-/semistrukturert- eller dybdeintervju. I forberedelsen av intervjuene utformet jeg en intervjuguide som omhandlet hovedtemaene jeg ønsket å snakke om⁵, i stor grad etter mønster fra Tjoras forslag til intervjuguide for dybdeintervju (2010: 116). Under hovedtemaene hadde jeg skrevet en del spørsmål for min egen del. Jeg ønsket at informantene skulle resonnerer og svare så fritt som mulig, men jeg ville også forberede meg

⁵ Se vedlegg 1

på at de kanskje ikke ville være trygge nok til å gjøre nettopp det. Selv om målet for dybdeintervjuet er å skape en situasjon for en relativt fri samtale som kretser rundt noen spesifikke temaer som forskeren har bestemt på forhånd er det ikke alltid slik i praksis. Tjora (2010) forklarer denne utfordringen som at informanter som møter til et intervju snarere forventer å svare på intervjuerens på forhånd oppsatte spørsmål enn å snakke om «løst og fast». Derfor kan det være en fordel å forberede en del spørsmål som oppmuntrer til og åpner for refleksjon.

Det er viktig å merke seg at intervjuenes struktur også kan representere en utfordring, i det at intervjueren forsøker å skape en avslappet stemning med rom for digresjoner og løsprat, men samtidig hvor intervjueren til en viss grad styrer samtalen mot forhåndsbestemte temaer. Tjora poengterer utfordringen slik; «hvordan få tak i informantens subjektive posisjon og samtidig holde en viss struktur?» Tjora (2010: 96).

Hvordan intervjuet utvikler seg avhenger videre av kommunikasjon mellom forsker og respondent. Nye spørsmål springer ut av tidligere svar, slik at det blir en halvstrukturert samtale fremfor en strukturert utspørring. Dette beskriver Grønmo som at innsamling og analyse av data foregår parallelt. Forskeren er under gjennom hele intervjuet åpen for å oppdage og undersøke uforutsette forhold og intervjuopplegget utvikler seg på basis av empiriske funn og metodologiske erfaringer underveis (Grønmo, 2004: 159). Når grunnlaget for intervjuet er fleksibilitet og åpenhet i forhold til spørsmål forsvinner også mulighetene til sammenligning, hevder Ringdal (2001). Som en motvekt til dette foreslår Ringdal at man stiller noen like spørsmål til alle respondentene. Gjennom intervjuguiden jeg utarbeidet la jeg opp til denne muligheten. Det representerer den samme utfordringen som nevnt ovenfor, hvor forskeren på den ene siden skal legge opp til en åpen og reflekterende samtale, men samtidig har bestemte temaer og spørsmål man skal innom. Jeg valgte likevel å gjøre det slik for å få en mulighet til å synliggjøre nyansene i respondentenes erfaringer og historier, og for å åpne for å kunne se sammenhenger til tross for et begrenset datautvalg.

Et annet faremoment ved klassiske kvalitative intervjuer er at forskeren blir refererende fremfor tolkende (Ryen 2002). Man skal ikke bare rapportere eller beskrive, man må løfte det til et høyere nivå og analysere. Til det trenger man et analytisk rammeverk (ibid.), slik at man kan gi dataene mening utover det å rent gjenfortelle respondentenes små anekdoter eller historier. Analytiske rammeverk bør være relatert til teorier, slik at man ikke bare hører respondentenes egne forklaringer og aksepterer de for sannhet, men at man kobler dataene til

kategorier eller begreper som man så relaterer til relevante teorier eller begreper (Ryen 2002: 171). Dette kommer jeg nærmere tilbake til i kapittel 3.8.

3.3 Gjennomføring av intervjuene

Tjora beskriver at en viktig forutsetning for å lykkes med dybdeintervjuer er at man greier å skape en avslappet stemning hvor informanten føler at det er greit å snakke åpent selv om veldig personlige erfaringer (2010: 94). Med utgangspunkt i sosial interaksjonisme var det viktig for meg å være bevisst på hvordan informanten oppfatter min rolle i situasjonen. Aktører som deltar i alle former for sosial samhandling handler og ytrer seg på basis av hvordan de mer eller mindre bevisst forestiller seg at det vil innvirke på den sosiale situasjonen (Tjora 2010: 93). For meg var intervjuet planlagt i lang tid, og etter hvert som prosjektet fremskred hadde jeg også vært i situasjonen flere ganger. For informantene var situasjonen ny og ukjent, og det er nærliggende å tenke at informantene til en viss grad fortalte det han eller hun trodde at jeg ønsket å høre. Jeg tenkte på forhånd at intervjusituasjonen kunne representere en situasjon hvor informanten følte seg usikker og underlegen i forhold til min rolle, noe som igjen kunne påvirket samtalen. Jeg forsøkte å imøtekomme dette ved å blant annet la informantene selv velge sted for intervjuet, slik at de følte at de var på «hjemmebane», og på denne måten kanskje kunne bidra til å utjevne maktbalansen mellom oss – intervjuer og respondent – noe.

Hvor intervjuet gjennomføres kan også ha en betydning for hvordan det forløper og utvikler seg, og jeg ønsket ikke å legge noen føringer for dette ved å bestemme lokalisasjon (Ryen 2002, Tjora 2010). Intervjuene i denne oppgaven ble enten gjennomført hjemme hos respondentene eller i lokalene til den frivillige organisasjonen til tilhører.

Å gjennomføre intervjuene hjemme hos respondentene innebar noen utfordringer. Jeg følte selv at det ikke var ukomplisert å dra hjem til noen for å gjennomføre intervjuet der. Det opplevdes både privat og intimt å være i noens hjem, og jeg syntes det var litt vanskelig å ta frem lydopptakeren og ta styringen. Jeg la derfor kanskje ekstra mye vekt på å være ydmyk i disse situasjonene. Flere av informantene sa derimot at de syntes det var fint at jeg kom hjem til de, at de opplevde det som greit og trygt, og ikke minst at det var det enkleste rent praktisk. I ettertid tror jeg at dette også kan ha bidratt til å utjevne maktbalansen mellom meg og informanten noe, i tillegg til å legge til rette for en avslappet atmosfære rundt

intervjusituasjonen. Det at informantene valgte sted for intervjuet ga kanskje de en mulighet til å få ballen over på sin banehalvdel. Jeg tror ikke det var noen ulempe, heller det motsatte.

Jeg har tatt intervjuene opp med åpen lydopptaker, og informert respondentene om dette på forhånd. I tillegg spurte jeg eksplisitt om dette var i orden for respondentene før jeg startet opptakeren. Jeg opplyste videre om behandling av opptakene, som oppbevaring og sletting. Dette valget har jeg tatt på bakgrunn av at jeg ønsker å få med meg nyansene i samtalen, og jeg ønsket i størst mulig grad å være tilstede og en aktiv deltaker i dialogen. Jeg mener at jeg ville stått i fare for å gå glipp av mye relevant informasjon dersom jeg bare skulle notere spørsmål og svar, og det tror jeg også ville kunne føre til at respondentene kanskje ville begrense seg selv for å tilpasse seg mitt skrive tempo.

Alle informantene skrev under et samtykkeskjema⁶ før jeg startet lydopptakeren, og jeg informerte som nevnt samtlige om at de når som helst kunne trekke seg. Jeg forklarte også at de vil bli anonymisert, men at det vil være en viss risiko for gjenkjenning likevel.

Kristiansand er en liten by, og det frivillige miljøet er enda mindre. Alle informantene var tydelige på at dette ikke var et problem, og de ga uttrykk for at de ikke opplevde det frivillige engasjementet som et sensitivt tema å snakke om – heller tvert imot. Hvert av intervjuene varte mellom 30 og 90 minutter, og ved siden av å bruke lydopptaker noterte jeg noen enkle stikkord underveis.

Jeg tok utgangspunkt i intervjuguiden, men jeg stilte ikke nødvendigvis alle spørsmålene listet opp der, og ikke i den rekkefølgen de står skrevet. I noen tilfeller var den nærmest unødvendig, da informantene fritt snakket og reflekterte rundt de samme temaene, uten at jeg tok de opp direkte.

Etter intervjuene skrev jeg ut lydopptakene fortløpende. Dette er en omfattende prosess, men har vært viktig for å få med detaljer i samtalen. Ryen (2002) hevder også at det kan være hensiktsmessig å skrive ut opptakene selv, fordi man underveis i dette arbeidet gjennomgår intervjuene på nytt. Da vil man også sette i gang en prosess der man både lytter og begynner analysearbeidet. Samtidig er det verdt å merke seg at det ikke finnes noen objektiv oversettelse fra muntlig til skriftlig form (Kvale 1997). Tjora (2010) anbefaler å være mer detaljert når man transkriberer enn det man tror er nødvendig. Jeg har valgt å inkludere både mine spørsmål og respondentens svar i transkriberingen, i tillegg til å ta med verbale responser som «ehm», «hmmm» og markere pauser. Dette er ikke en konversasjonsanalyse

⁶ Se vedlegg 3

(se f.eks. Ryen 2002 eller Silverman 2011), så jeg har ikke fokusert på dette i analysen, men jeg fant det likevel nyttig å ha det med. Nøling, lengre pauser og lignende kan gi signaler om underliggende usikkerhet eller tvil knyttet til visse spørsmål, og jeg opplever at en slik rik transkribering gir et mer detaljert bilde av selve interaksjonen under intervjuet. Intervjuene genererte rundt 70 skrevne sider med skrifttype Times New Roman størrelse 12, linjeavstand 1,15.

3.3.1 Min påvirkning på intervjuene

I all forskning basert på intervjuer er det et prinsipp at man som forsker skal påvirke intervjuene så lite som mulig. Dette er et standpunkt med visse begrensninger etter mitt syn. Som nevnt har jeg tatt utgangspunkt i et sosialt interaksjonistisk perspektiv, og med dette som grunnlag er det viktig å være bevisst på at intervjuet også i seg selv er en sosial situasjon hvor aktørene fungerer i et samspill. Det er for meg naivt å tro at informantene ikke blir påvirket av min rolle i intervjuet, og det er noe jeg tar høyde for.

Jeg har som sagt en bakgrunn fra frivillig sektor selv, og har dermed et annet utgangspunkt enn en som ikke har vært involvert i frivillig arbeid. Det innebærer at jeg kanskje formulerer meg på en annen måte enn jeg ville gjort dersom jeg ikke hadde hatt kjennskap fra innsiden av miljøet. Den største fallgruven knyttet til dette tror jeg er at jeg kanskje kan ha gått glipp av informasjon fordi informantene tok det for gitt at jeg kjente til visse aspekter ved frivillig arbeid. Det er en fare for at noe av samtalen foregikk på et nivå som ikke fikk frem nyansene fordi det var innforstått at jeg allerede kjente til det og det. På den andre siden kan dette ha skapt en følelse av fellesskap mellom meg og informantene, slik at det åpnet for mer fortrolighet i samtalen. Jeg vet ikke, og dette får stå som en ubesvart spørsmål til refleksjon.

I forhold til forskerens påvirkning på intervjuene opplevde jeg ett konkret eksempel som ikke var knyttet til min rolle som tidligere leder av en frivilligsentral, men derimot min nåværende rolle som ansatt i NAV-systemet. Jeg hadde, uten å tenke over det, tatt på meg en genser med NAV-logo i forkant av det ene intervjuet, noe som umiddelbart ble et samtaleemne (og ikke nødvendigvis på en positiv måte). Det viste seg at den frivillige selv hadde heller dårlige personlige erfaringer med NAV, og jeg opplevde at jeg måtte bruke mye tid på å oppnå noe som helst fortrolighet. I ettertid var det ganske åpenbart at jeg ikke burde ha hatt på meg en genser med en logo som er knyttet til såpass sterke følelser og engasjement hos folk.

3.4 Begrenset utvalg og generalisering

Målet for det meste av samfunnsvitenskapelig (og annen) forskning er eksplisitt eller implisitt generalisering (Tjora 2010: 180). I kvantitativ forskning er kanskje generaliserbarheten i resultatene mer åpenbar enn i kvalitativ forskning. Der det brukes store utvalg er det større grunnlag for å kunne si noe om hvor relevant det er for hele populasjonen i forhold til små utvalg som ofte er gjenstand for kvalitativ forskning (ibid.). Innenfor kvalitativ forskning har det vært et diskusjonstema hvorvidt det er nødvendig å tenke generalisering i kvalitativ forskning, og hvordan det i så fall kan gjøres. Tjora gjør rede for tre former for generalisering i kvalitativ forskning; naturalistisk generalisering, moderat generalisering og konseptuell generalisering. Ved naturalistisk generalisering må forskeren gjennom detaljrik rapportering gjøre godt nok rede for det som er studert til at leseren selv kan vurdere hvorvidt funnene vil ha gyldighet for eksempel for leserens egen forskning. Moderat generalisering har et mer kvantitativt trekk, hvor det er opp til forskeren selv å beskrive hvilke situasjoner resultatene vil være gyldige. I konseptuell generalisering kan man utvikle konsepter, typologier eller teorier som vil ha relevans for andre tilfeller enn det eller dem som er studert (ibid.).

Sistnevnte beskriver Tjora som målet med stegvis-deduktiv induktiv metode, hvor man er ute etter å fremstille funn i form av typologier, modeller, begreper, metaforer eller lovmessigheter som ikke direkte er knyttet spesifikt til den empirien som ligger til grunn (2010: 187). For å sikre at funnene har relevans utover de dataene som er analysert i prosjektet benyttes tidligere forskning og teorier som støtter opp under en større gyldighet og generaliserbarhet (ibid.).

Dersom en skal kunne tenke seg at funnene i dette prosjektet har noen form for generaliserbarhet vil det være i tilknytning til sistnevnte kategori. Samtidig er det viktig for meg å poengtere at et utvalg på åtte informanter fra tre relativt like organisasjoner gir små muligheter for å generalisere. Utvalget er for lite og for ensartet. Det er i tillegg et poeng at de dataene som er innsamlet representerer de ulike informantenes subjektive opplevelser og erfaringer. Funnene mine ville kanskje vært helt annerledes dersom jeg hadde intervjuet åtte andre informanter. Målet mitt med dette prosjektet er å gi et bilde på hvorfor mine informanter velger å være frivillige og hva de selv opplever å få ut av det, ikke å skape allmenngyldige regler eller formler for frivillig deltakelse.

Samtidig betyr ikke dette at funnene ikke har relevans. Ved å analysere datamaterialet opp mot utvalgt og aktuell teori mener jeg at funnene kan være interessante også utenfor empirien

som ligger til grunn. Det betyr ikke nødvendigvis at funnene er generaliserbare, men at det kanskje sier noe om drivkraft og motivasjon som også andre kan gjenkjenne seg i.

3.5 Utvalget – organisasjonene

Jeg har som nevnt valgt å ta utgangspunkt i tre organisasjoner, Blå Kors, med tiltaket Barnas Stasjon, Frelsesarmeen, med sitt tilbud til enslige og rusmisbrukere og tilbud til vanskeligstilte familier (innvandrere og norske kvinner), og Home Start Familiekontakten (HSF). I Kristiansand er HSF organisert under Frelsesarmeen, men i praksis er dette en selvstendig, nasjonal organisasjon, og vil derfor bli behandlet som det videre i oppgaven. All informasjon om disse organisasjonene og tiltakene er hentet fra deres respektive hjemmesider, se referanseliste for URL-adresser. All informasjon er hentet i perioden januar 2015-mai 2015.

3.5.1 Blå Kors og Barnas Stasjon

Blå Kors er en frivillig organisasjon med lange tradisjoner. Organisasjonen ble etablert i Norge allerede i 1906, 29 år etter den startet opp i Sveits. Blå Kors har helt siden starten i 1906 hatt tre målsettinger som grunnlag for arbeidet sitt: Hjelp rusavhengige, utbre den rusfrie livsstilen og formidle det kristne budskapet gjennom ord og handling⁷.

Organisasjonen har et fokus på og et ønske om å forene frivillig innsats på rusfeltet med profesjonelt behandlingsarbeid. Organisasjonen har 2500 medlemmer, og over 1000 mennesker har sitt daglige arbeid i Blå Kors. Mange av medlemmene i Blå Kors er engasjert i frivillig arbeid på ulike måter. Organisasjonen sier selv at «gjennom et nettverk av frivillige og ved ulike tiltak både innenfor og utenfor virksomhetene, bidrar Blå Kors til at de som ønsker det kan delta i et sosialt fellesskap basert på kristen tro og kameratskap» (ibid.).

I 2014 vedtok Blå Kors dette som sin visjon:

«Med hjerte, kunnskap og kraft skaper Blå Kors muligheter for mestring og mening»

Blå Kors sine verdier er: *Medmenneskelighet – Verdighet – Egenkraft – Kvalitet.*

⁷ www.blakors.no

I forbindelse med denne oppgaven har jeg valgt å konsentrere meg om ett av tiltakene i regi av Blå Kors – nemlig Barnas Stasjon⁸. Barnas Stasjon er et nasjonalt tiltak, som for første gang ble etablert i Fredrikstad i 2006. Under TV-aksjonen Blå Kors i 2008 var Barnas Stasjon et av hovedprosjektene, og i etterkant av denne ble det etablert nye stasjoner i Trondheim, Hamar og Kristiansand. I 2011 ble det etablert stasjoner i Drammen og Nøtterøy/Tønsberg. Barnas Stasjon er altså et relativt nytt tiltak, men likevel mye brukt. I 2012 regnet man med 25.000 besøkende, 700 middager til 14.000 gjester, 9.000 deltakere på Ferie- og fritidstilbud og 6.000 støttesamtaler med barn og voksne.

Barnas Stasjon i Kristiansand har familier med barn i alderen 0-8 år som målgruppe, i tillegg til gravide. Brukerne av stasjonen har ulike utfordringer. Det kan dreie seg om tidligere ruserfaring selv eller i nær familie, psykiske utfordringer, lite nettverk eller andre sårbarheter.⁹ Dette er et lavterskeltilbud, og man trenger derfor ikke henvisning fra lege eller andre for å bli bruker der. Mange av brukerne blir likevel på ulike måter henvist eller formidlet dit gjennom andre tjenester.

Tilbudene i regi av Barnas Stasjon Kristiansand kan i hovedsak ordnes i to grupper; nettverksbyggende og sosiale tiltak, samt individuell foreldreveiledning og gruppeveiledning. Nettverksbyggende og sosiale tiltak kan for eksempel dreie seg om middagssamlinger, pappagruppe, barselgruppe, mødregruppe og åpent hus. Målsettingen for disse tiltakene er at foreldre og barn skal få gode opplevelser sammen, og at de skal oppleve et sosialt fellesskap med andre. Det er hovedsakelig gjennom disse tilbudene at de frivillige er med og bidrar.

Individuell foreldreveiledning og gruppeveiledning har som mål å styrke de ideoende ressursene foreldrene har. De skal gi økt kunnskap, kompetanse og bevisstgjøring rundt og om barnet sitt. Denne typen tiltak utføres av kvalifiserte ansatte, ikke frivillige.

I tillegg arrangerer Barnas Stasjon ferie- og fritidstilbud, og markering av høytider. Hver sommer arrangeres en ferie på 4-5 dager på ulike steder, og julen markeres med eget juleprogram, kakebaking, juleverksted, julemiddag og så videre.

De frivillige på Barnas Stasjon er «håndplukkede etter intervju og referanser». Det legges stor vekt på de frivilliges egnethet, og det er mye fokus på hva som er de frivilliges ansvarsoppgaver og hvordan det frivillige arbeidet skal utføres. Dette er også noe alle mine informanter har nevnt. Deres opplevelse er at de er der hovedsakelig for å skape et sosialt

⁸ www.barnasstasjon.no

⁹ <http://barnasstasjon-krs.no>

fellesskap, gjøre praktisk arbeid og være der som et medmenneske. De frivillige virker svært bevisste på hvor langt deres «mandat» strekker seg, og når det vil være på tide å trekke seg ut av en situasjon eller be om bistand fra en ansatt.

Selv om det kristne budskapet i Blå Kors er tydelig, er ikke det noe jeg har fått inntrykk av at er bærende i det daglige arbeidet ved Barnas Stasjon. Det er det sosialfaglige som står i sentrum, ikke det religiøse.

3.5.2 Frelsesarmeen

Frelsesarmeen er en tydelig og kjent organisasjon i det frivillige landskapet i Norge i dag. Organisasjonens røtter går tilbake til London i 1865. Grunnleggerne av organisasjonen, som på den tiden het *The Christian Mission*, var William og Catherine Booth, og de arbeidet etter prinsippene for suppe, såpe og frelse (Soup, Soap and Salvation). På den tiden var organisasjonen bare en av 500 som arbeidet blant fattige i Øst-London, men etter at man endret navnet til Frelsesarmeen opplevde organisasjonen en voldsom vekst.

Organisasjonen ble utformet etter militære prinsipper. Lederen hadde tittelen *General*, prestene *offiserer* og vanlige medlemmer hadde tittelen *soldater*. I løpet av 1880-tallet spredte Frelsesarmeen seg til en rekke land, deriblant Norge. William Booth rakk selv å oppleve at organisasjonen hadde etablert seg i hele 58 ulike land.

Frelsesarmeen har som oppdrag å «forkynne Jesu Kristi evangelium og i hans navn møte menneskelige behov uten diskriminering».¹⁰ I Norge er organisasjonen sterkt engasjert i rusomsorg, barne- og familievern, barnehager, attføring (gjennom datterselskapet Fretex), rettferdig handel, familiegjenforening, familiestøtteprogram, fengselsarbeid og fritidsaktiviteter for barn og unge, for å nevne noe. I Norge driver Frelsesarmeen:

- 105 korps (menigheter)
- 57 sosiale institusjoner
- 6 divisjonshovedkontorer
- 2 frivilligsentraler
- 3 skoler
- 4 heleide aksjeselskap

¹⁰ www.frelsesarmeen.no

- 42 Fretexbutikker
- 1400 innsamlingsbokser

Frelsesarmeen Norge har om lag 2500 lønnede ansatte. Av disse er 180 offiserer, mens 1149 er sivilt ansatte, og 1190 er tilsatt på ulike former for arbeidsmarkedstiltak gjennom Fretex-systemet.

Frelsesarmeen Kristiansand har en rekke tilbud og tiltak, som Home-Start, speideren, bibelgrupper, korps, aktiviteter for eldre og tilbud til vanskeligstilte. Mine informanter deltar hovedsakelig enten på tilbud til enslige og rusmisbrukere eller tilbud til vanskeligstilte familier, innvandrere og norske kvinner.

Tilbud til enslige og rusmisbrukere og tilbud til vanskeligstilte familier (innvandrere og norske kvinner) er av «åpent hus-karakter», og favner om en stor gruppe mennesker i Kristiansand og omegn. Tilbud til enslige og rusmisbrukere innebærer kafé, klesutdeling, rådgivning, sjelesorg og andakt, og finner sted hver tirsdag fra klokken 10-13. Tilbud til vanskeligstilte familier, innvandrere og norske kvinner, er hver torsdag fra 10-13, og inneholder kafé, klesutdeling, aktiviteter, undervisning, rådgivning, sjelesorg og andakt. De frivilliges oppgaver er litt delt, fra praktisk arbeid i kaféen, til sosialt samvær, samtaler, bønn og fellesskap.

3.5.3 Home-Start Familiekontakten (HSF)

Home-Start Familiekontakten er et familiestøtteprogram for de som har behov for ekstra støtte og avlastning. I Kristiansand driftes tilbudet av Frelsesarmeen, og retter seg mot foreldre med barn under skolealder, og som er i ekstra krevende perioder av livet. Det er familien som selv definerer hva de trenger støtte til, og ideen bak er at familien har behov for en likeverdig person som selv har foreldreerfaring, og som kan dele gleder og sorger med familien.¹¹ De frivillige besøker familien 2-4 timer i uken, og skal på forhånd ha gjennomgått et 24-30 timers forberedelseskurs. Familien skal få praktisk hjelp til ulike oppgaver og ha en samtalepartner i dagliglivet.

¹¹ <http://home-start-norge.no>

3.6 Utvalget – informantene

Informantene i oppgaven har blitt rekruttert på ulike måter. Etter at lederne for tiltakene/organisasjonene hadde gitt positiv tilbakemelding på at de ønsket å bidra til oppgaven, sendte jeg dem et informasjonsskriv som jeg ba de om å distribuere blant de aktuelle frivillige¹². I informasjonsskrivet forklarte jeg litt om bakgrunnen for oppgaven, i tillegg til at jeg spurte om de kunne tenke seg å dele sine erfaringer som frivillige med meg gjennom å bli intervjuet. Dersom de ønsket å delta ba jeg de om å ta kontakt med meg på telefon eller mail. Tre frivillige ble også rekruttert på mer tilfeldig vis, gjennom snøballmetoden eller mer direkte forespørsel.

De første fire frivillige meldte seg gjennom telefon eller mail, og vi avklarte tidspunkt for intervju. Den ene frivillige, «Kristel», sa at også mannen hennes ønsket å delta, og slik ble «Einar» informant nummer fem. Da jeg besøkte Barnas Stasjon ble jeg vist rundt av en ansatt og en student i praksis. Da studenten hørte hva jeg ville skrive oppgave om meldte hun seg straks frivillig til å delta som informant. «Ingeborg» er frivillig i Frelsesarmeen/Home-Start Familiekontakten, og ble min sjette informant. Etter intervjuet med henne ville jeg gjerne snakke med en til frivillig fra Home-Start Familiekontakten, da jeg syntes måten de jobber som frivillige på er veldig spennende. Jeg spurte «Ingeborg» om hun visste om en annen frivillig som kunne tenkes å være interessert, og hun satt meg i kontakt med Hilde Lam, lederen for Home-Start Familiekontakten i Kristiansand. Hilde rettet så en forespørsel mot en frivillig hun mente var aktuell, og «Åsne» tok kontakt med meg ett par dager etterpå. Hun ble dermed min syvende og siste informant.

Årsaken til at jeg valgte å rekruttere informanter til oppgaven via deres ledere var at jeg ikke ønsket å påvirke utvalget med mine personlige ønsker eller synspunkter. Dersom jeg hadde håndplukket informanter og kontaktet dem direkte anser jeg det som sannsynlig at jeg ville få et mer heterogent utvalg. Det kan tenkes at de som aktivt melder seg for å delta i en slik oppgave ikke er den «vanlige» frivillige, men at han eller hun er noe mer engasjert og aktiv enn gjennomsnittet (Tjora 2010). Kanskje det også vil være frivillige som bærer på mange historier og erfaringer de ønsker å dele.

¹² Se vedlegg 2

Utvalget mitt er lite – åtte personer, og av disse er bare en mann. Det er en viss spredning i alder, fra omtrent 40 til omtrent 70. Utover dette er utvalget nokså homogent. Dette kan ha en negativ effekt på oppgaven. Jeg kunne kanskje fått mer balanserte og nyanserte synspunkter med større ulikhet blant informantene, særlig med større spredning i alder og en bedre kjønnsbalanse. Samtidig har jeg på denne måten sikret meg at ikke jeg påvirker utvalget gjennom aktive handlinger for å velge ut frivillige. Noen kriterier er satt i forhold til hvem som ble kontaktet; de skulle ha vært aktive frivillige over en viss periode, de måtte være frivillige på jevnlig basis, og de måtte i tillegg være over 18 år. Disse kriteriene er satt for å sikre at informantene hadde et visst erfaringsgrunnlag å snakke ut fra, og det vil også kunne være med på å begrense utvalget. Dette tror jeg likevel ikke vil ha store påvirkninger på resultatene av undersøkelsen, da det likevel er åpent for at de aller fleste frivillige som ønsket å bidra kunne gjøre det.

I en forskningsprosess vil man alltid ta valg som stenger noen muligheter og åpner andre. De valgene jeg har tatt i forhold til utvalget jeg har intervjuet har konsekvenser i form av hvem informantene er, og hvordan gruppen av informanter er sammensatt. På den andre siden åpner det for minimal påvirkning fra meg selv i forhold til akkurat det samme. Jeg ønsker å høre de frivilliges egne historier om deres erfaringer og opplevelser innenfor den frivillige arenaen. Jeg mener at denne måten å legge til rette for at de som føler de har noe å formidle selv kan melde seg, gjør at utvalget består av mennesker som ønsker å fortelle – fritt og utvunget. De er ikke overtalt eller påvirket på noen annen måte enn gjennom et informasjonsskriv som ble delt ut til mange. Det mener jeg er en positiv kvalitet ved dette prosjektet.

Jeg har som nevnt intervjuet åtte frivillige. Bortsett fra en informant, Einar, er alle damer, og alle er i alderen fra omtrent 40 til omtrent 70. Med unntak av ett intervju ble alle gjennomført en-til-en, med meg og den frivillige. Ekteparet «Kristel og Einar» ble intervjuet sammen, noe som innebar en annen utfordring for meg. Dette var noe jeg tenkte mye på i forkant, det å intervjuere flere på en gang vil ha en påvirkning på samtalen og er blant annet avhengig av relasjonen dem imellom og dynamikken de har (se f.eks. Ryen 2002, Ringdal 2001 eller Tjora 2010). I notatene jeg tok umiddelbart etter intervjuet står det: *«Hjemme hos ekteparet. Godt forberedt, særlig hun – hun hadde skrevet stikkord og punkter på forhånd. Dynamikken mellom de to var fin, de lot hverandre snakke i fred for det meste. Måtte stille han litt flere direkte spørsmål enn henne.»*

Alle ble intervjuet med utgangspunkt i at de er frivillige på enten Barnas Stasjon, i Home-Start Familiekontakten eller i Frelsesarmeen. Det viste seg raskt at nesten alle har hatt en lang

frivillig karriere, og at dette derfor ikke er deres første inntog på den frivillige arenaen. Underveis i intervjuene kom det frem at flere av de kanskje hadde mer de ønsket å fortelle fra andre typer frivillig arbeid de tidligere hadde vært engasjert i, og slik har disse erfaringene også blitt en del av oppgaven.

3.6.1 Presentasjon av de frivillige

«**Ingeborg**» var den første jeg intervjuet, og det tok sted i Barnas Stasjon sine lokaler i Kristiansand. Hun er omtrent 50 år, og er student. I tillegg er hun frivillig i Home-Start Familiekontakten. Ingeborg ble gjort oppmerksom på HSF gjennom høyskolen hun studerer på, og tok deretter selv kontakt med Hilde Lam, leder for tilbudet.

«**Anna**» var den andre respondenten, og intervjuet ble gjennomført hjemme hos henne. Hun er omtrent 70 år gammel, og frivillig på Frelsesarmeens «åpent hus» hver tirsdag. Anna har tidligere arbeidet innenfor helsesektoren, og hadde bestemt seg for at når hun ble pensjonist ville hun også begynne med frivillig arbeid. Anna ble spurt om hun kunne tenke seg å bli frivillig på åpent hus gjennom en bekjent som også var frivillig der. Hun har vært frivillig der i omtrent syv år nå. Oppgavene hennes på åpent hus er først og fremst praktiske, hun er med på å smøre rundstykker og stelle i stand til matservering. Når det er tid går hun og de andre frivillige rundt i lokalet og snakker med gjestene.

«**Einar og Kristel**» ble mitt tredje intervju, og det foregikk også hjemme hos dem. De er rundt 60 år gamle, og begge har vært uføretrygdet i flere år. Dette ekteparet er svært aktive i det frivillige samfunnet, og er frivillige på mange ulike arenaer. Begge er med på Frelsesarmeens åpent hus, men de er også aktive i menigheten de tilhører, i tillegg til den lokale frivilligsentralen og andre mer eller mindre faste aktiviteter. Det var tydelig for meg at de har et svært stort frivillig engasjement, og at en stor del av deres hverdag går med til frivillig arbeid.

«**Anne Christine**» er min fjerde informant, og rundt 50 år. Intervjuet med henne foregikk på arbeidsplassen hennes. Hun er lærer, og frivillig på Barnas Stasjon. Hun begynte som frivillig der etter å ha blitt kjent med tilbudet gjennom en tidligere kollega. Anne Christine begynte med å fortelle at hun aldri ville valgt Barnas Stasjon hadde det ikke vært for denne tidligere kollegaen. Hun forbant nemlig Blå Kors med en pietistisk, kristen organisasjon, noe hun opplevde at ikke passet henne, men etter å ha vært frivillig en stund har hun forandret mening.

Anne Christine er frivillig på familiegruppen, og er på Barnas Stasjon 1-2 ganger i måneden. Der lager hun middag og hjelper til med det praktiske, i tillegg til å være med på det sosiale fellesskapet.

«**Kathrine**» er også omtrent 50 år gammel, og intervjuet med henne ble gjennomført på arbeidsplassen hennes. Hun er frivillig både på Barnas Stasjon i Kristen Ungdomskontakt (KUP), og har vært frivillig i «alle år», tidligere særlig i forbindelse med barnas deltakelse i idrettslag. Kathrine jobber i et helt feil yrke ifølge henne selv, og sier at det at hun er frivillig er en måte å oppfylle ønsket om å jobbe med mennesker.

«**Åsne**» er rundt 70 år og den eldste av mine informanter. Hun er frivillig i Frelsesarmeen, først og fremst åpent hus, men har også en lang fartstid som frivillig bak seg blant annet i ulike menigheter og med barnearbeid tilknyttet disse. Hun har jobbet som lærer, men har hele tiden vært frivillig også ved siden av arbeidslivet, og kunne fortelle at hun har vært frivillig i over 25 år. På åpent hus har hun de samme arbeidsoppgavene som Anna, og det var også Åsne som spurte Anna om hun kunne tenke seg å bli frivillig i Frelsesarmeen.

«**Sigrid**» er den siste av respondentene mine. Intervjuet med henne foregikk i HSF sine lokaler i Kristiansand. Hun er i midten av femtiårene, og har to voksne barn. Hun er frivillig i HSF og har vært det siden 2012, da de startet opp i Kristiansand. Sigrid jobber fullt og har gjort det hele tiden ved siden av det frivillige arbeidet.

3.7 Etske problemstillinger ved intervjuer

I ethvert forskningsprosjekt vil etiske problemstillinger dukke opp underveis. I forbindelse med kvalitative intervjuer er det mest åpenbare kanskje at man kommer svært nær dem man forsker på. Man tar et steg inn på andre folks arenaer (Tjora 2010). Det er et forskningsetisk prinsipp at informanten *ikke skal komme til skade*, særlig når temaene inkluderer vanskelige og personlige anliggender (ibid.). I denne oppgaven har slik sett ikke temaet vært av sensitiv karakter, men det har likevel vært viktig for meg å ha et bevisst forhold til dette. Tjora sier videre at det er viktig å minne informantene på at de kan avslutte intervjuet når som helst. Jeg var i tillegg tydelig på at de også kunne trekke seg i ettertid, på et hvilket som helst tidspunkt frem til innleveringsdato. Dette er likevel ikke nødvendigvis uproblematisk for informantene. De kan ofte føle at de svikter intervjueren dersom de trekker seg, og det er derfor opp til

intervjueren å ta ansvar for å begrense følelsesmessige problemer som følge av intervjuet (ibid.).

Det kan også oppstå situasjoner hvor informantene forteller detaljer som de ikke ønsker at skal tas opp eller skrives ned. Jeg opplevde ikke dette, men i noen av intervjuene kom informantene inn på gjenkjennelig eller sensitiv informasjon om en tredjepart. Jeg har med bakgrunn i en etisk overveielse valgt å utelukke dette fra transkriberingen.

Anonymisering er et viktig prinsipp i så vel kvalitativ som kvantitativ forskning. Det vil i noen tilfeller være vanskelig å garantere anonymitet, for eksempel der informantene tilhører små bedrifter eller har særskilte stillinger i en organisasjon. Dette er et tema jeg tok opp i hvert intervju. Alle informantene mine kan til en viss grad være gjenkjennelige – ikke nødvendigvis av noen utenfor organisasjonene de tilhører, men fra andre medlemmer av organisasjonen. Jeg har valgt å møte dette problemet med å ikke bruke identitetsindikator (fiktivt navn) på sitater som på ulike måter kan tolkes som problematiske. Ingen av informantene ba meg om dette, tvert imot var de alle sammen tydelige på at de ikke opplevde temaet som sensitivt på noen måte, og at de «ikke trengte å anonymiseres i det hele tatt».

3.8 Valg av analysemetode

Den kvalitative analysen har som mål å gjøre det mulig for en leser av forskningen å få økt kunnskap om saksområdet det forskes på, uten selv å måtte gå gjennom de data som er generert i løpet av prosjektet (Tjora 2010: 155). Jeg har i analysearbeidet i denne oppgaven valgt å ta utgangspunkt i det Tjora beskriver som den *stegvis-deduktive induktive metoden*, heretter omtalt som SDI.

SDI er et etappebasert arbeid, fra rådata til konsepter eller teori. Tjora beskriver det slik:

«Den «oppadgående» prosessen er å oppfatte som induktiv, at man jobber fra data mot teori. De «nedadgående» tilbakekoblingene er å oppfatte som deduktive, at man sjekker fra det mer teoretiske til det mer empiriske». (Tjora 2010: 155)

Prosessen kan tilsynelatende se lineær ut, men er ikke det. På hvert trinn er det mulig å gå tilbake igjen, og i praksis vil man ofte være på flere stadier i modellen samtidig. De to første stegene i modellen er generering av empiriske data og bearbeiding av data. Når intervjuene er

transkribert og renskrevet er de to første stadiene overkommet. Vi sitter igjen med behandlede data – eller det vi kan kalle analysedata (ibid.).

Analysedataene skal så kodes. Tjora sier at det på dette stadiet er hensiktsmessig å jobbe nært opp til empirien og bruke begreper som allerede finnes i datamaterialet. Man tar utgangspunkt i den renskrevne transkripsjonen og oppretter koder, det vil si ord og uttrykk som beskriver avsnitt eller mindre utsnitt av datamaterialet. Deretter beveger man seg videre til neste transkripsjon og fortsetter med de samme opprettede kodene, eventuelt også lager nye. På dette stadiet brukte jeg begreper fra intervjuguiden som sammenfalt i alle intervjuene.

Den neste fasen består av kategorisering. Dette består i å samle de kodene som er relevante for problemstillingen i grupper, og disse gruppene vil vanligvis danne utgangspunkt for hva vi vil ha med som hovedtemaer i analysen. På dette stadiet samlet jeg alle sammenfallende responser under seks hovedkategorier som hadde samsvar med det teoretiske rammeverket for oppgaven. Kategoriene på dette stadiet var som følger: (1) Inngang til frivillig arbeid, (2) Frivillig arbeid som sosialt bytte/rasjonelle aktører og rasjonelle valg, (3) Frivillighet som identitetsskapende arbeid/identitet, (4) Frivillighet som menings- og identitetsskapende arbeid/mening, (5) Frivillighet som altruistisk livsoppgave, (6) Frivillighet i et religiøst perspektiv og (7) Å hjelpe andre, men også seg selv. Denne fasen var krevende tok mye tid, og jeg var nødt til å bevege meg mye opp og ned på «stigen» som SDI representerer. Eller som Tjora beskriver; forskning preges ofte av ulike prosesser parallelt, mye prøving og feiling og ikke så rent lite kaos til tider (Tjora 2010).

Det neste stadiet i SDI handler om utvikling av konsepter. Med utgangspunkt i hovedtemaene fra det forrige stadiet i kombinasjon med relevante teorier og perspektiver i bakhodet, skal man nå forsøke å finne kjernen i hva materialet egentlig handler om. På dette stadiet utvikles konsepter, typologier eller metaforer som gjør at vi løfter blikket fra den konkrete empirien til en bredere og mer generell forståelse (ibid.). Som nevnt var ikke dette en spesielt lineær prosess for meg, men heller preget av mye oppadgående og nedadgående arbeid «i stigen» om hverandre, og gjerne i ulike prosesser samtidig. Til sist endte jeg opp med fem kategorier eller konsepter, hvor jeg forsøker å se innholdet i hva informantenes historier i lys av teorien – eller sagt på en annen måte; gjennom «teoretiske briller». Dette resulterte i kapitlene (1) Hvorfor bli frivillig? (2) Frivillig arbeid som sosialt bytte, (3) Frivillig arbeid som menings- og identitetsskapende prosjekt, (4) Identitet som organisasjonstilhørighet og (5) Å hjelpe andre – men også seg selv.

3.9 Sammenfatning

I dette kapitlet har jeg gjennomgått de ulike metodologiske valgene som ligger til grunn for arbeidet med denne oppgaven. Jeg har også presentert utvalget og begrensningene ved dette. Jeg har valgt å bruke en kvalitativ tilnærming til prosjektet, og mer konkret har jeg brukt kvalitativt intervju som datainnsamlingsmetode. Intervjuene har vært strukturert som halvstrukturerte eller semistrukturerte intervjuer, eller det Tjora (2010) kaller dybdeintervjuer, hvor formålet har vært å studere informantenes meninger, holdninger og erfaringer med det frivillige arbeidet. Som analyseredskap har jeg tatt utgangspunkt i en stegvis-deduktiv induktiv metode.

Kapittel 4 – Teoretisk rammeverk

Kapittel 4 vil omhandle ulike teoretiske tilnærminger til frivillighet og frivillig arbeid. Jeg vil først ta for meg noen ulike perspektiver på frivillig arbeid som er mye brukt i forskjellig forskning. Deretter snevres dette inn til de teoriene jeg vil benytte videre i analysen av datamaterialet. Gjennom dette har jeg avgrenset teorien til tre ulike perspektiver på frivillige arbeid som jeg vil ta for meg hver for seg, henholdsvis frivillig arbeid i lys av teori om rasjonelle aktører og sosialt bytte, frivillig arbeid som altruisme versus egoisme og frivillig arbeid som mening- og identitetsskapende aktivitet.

4.1 Ulike perspektiver på frivillig arbeid

Det er utallige variasjoner i måter man kan være frivillig engasjert på i dagens samfunn, fra lokale idrettslag, musikkfestivaler, religiøse organisasjoner og som nevnt innenfor velferdsfeltet. Med utviklingen av ny teknologi har det også åpnet seg muligheter for virtuell frivillighet, det vil si frivillig engasjement for et nettsamfunn eller diskusjonsgruppe (Wollebæk og Sivesind 2010). Fremveksten av frivilligsentraler har i tillegg også bidratt til å endre mulighetene for frivillig deltakelse, fordi de fungerer som lokale «banker» for frivillig arbeid, åpne for alle som ønsker å delta på ulike måter, uten nødvendigvis å ha en organisasjonstilknypning i bunn. Med andre ord får vi en stadig fremvekst i nye kanaler og arenaer man kan være frivillig på. Denne utviklingen av frivillig sektor har brakt med seg mye oppmerksomhet og interesse fra ulike vitenskapelige felt, og frivillighet har derfor vært fokus for mye forskning gjennom de siste tiårene, som nevnt i kapittel 2.3. Her vil ikke fokus være på hva som er gjort av forskning, men på ulike perspektiver ulik forskning har tilnærmet seg feltet gjennom

4.1.1 Frivillig arbeid som medborgerskap

Et gjentakende fokus i forskning på frivillighet har dreid seg om hvem det er som deltar og hvorfor – med andre ord – motivasjon for deltakelse i frivillig arbeid (Loga 2010, Enjolras

m.fl. 2012, Clary & Snyder 1999). For frivillige som av ulike årsaker står utenfor arbeidslivet, for eksempel pensjonister eller uføretrygdede, kan frivillig arbeid bidra til en følelse av citizenship, eller medborgerskap. Medborgerskap er et omdiskutert begrep som stadig er i endring, blant annet fordi velferdsstatene er i stadig utvikling og forandring. I liberale diskurser rundt dette begrepet vektlegges sivile, politiske og sosiale rettigheter, mens sosiale liberalister fokuserer på individers tilgang til statlige ressurser (Lie, Baines and Wheelock, 2009). Neo-liberalistiske diskurser fokuserer igjen på større personlig autonomi, sivile rettigheter og individets eget ansvar og forpliktelser. I motsetning til disse vektlegger Lie, Baines og Wheelock «republican citizenship» som et alternativ til de individualistiske og rettighetsbaserte tilnærmingene til begrepet. Heller enn økonomisk aktivitet som kjerneelementene i medborgerskap fremmer «republican citizenship» aktiv deltakelse i samfunnet som sentrale deler av medborgerskapet (ibid.). Frivillig arbeid kan med andre ord sees i relasjon til dette.

Regjeringer i ulike nasjoner har på forskjellige måter forsøkt å vektlegge medborgerskap som en viktig bestanddel av velferdsstaten, og derfor må begrepet medborgerskap sees i sammenheng med nasjonal kontekst. I Stortingsmelding 29, kap. 1.1.4, (2012-2013) kan man lese følgende:

«Et sterkt velferdssamfunn kan bare skapes sammen med innbyggerne. Det må bygges på medborgerskap og tillit til at folk vil ta ansvar og delta aktivt i fellesskapet, ikke bare gjennom offentlige ordninger, men ved å stille opp og utgjøre en forskjell for hverandre i det daglige. Slikt ansvar gir seg uttrykk både i organisert deltakelse i frivillige organisasjoner, samvirketiltak, velforeninger, brukerorganisasjoner og i mer uformell innsats i lokalsamfunnet, familie og sosialt nettverk.»

Selv om medborgerskap er et begrep og konsept som er relevant både i forhold til frivillig arbeid, og i relasjon til den moderne samfunnsutviklingen generelt, vil det ikke være et fokus videre i denne oppgaven. For utdypende informasjon, se for eksempel Lie, Baines og Wheelock (2009).

4.1.2 Frivillig arbeid for å fylle personlige behov

Deltakelse i frivillig arbeid kan også bidra til personlig vekst og tilfredshet. Forskning om frivillighet er for eksempel sentralt i forskning om lykke og livskvalitet (Loga, 2010). I Norge

er kanskje Ottar Hellevik mest kjent for sin forskning på dette feltet. Gjennom en kvantitativ tilnærming har han knyttet fritidsaktiviteter opp mot livskvalitet og lykke ved å koble lykkeutviklingen, som gikk nedover frem til 2003 før den snudde, opp mot medlemskap i frivillige organisasjoner, og fant blant annet medlemskap i religiøse og kirkerelaterte organisasjoner som mer lykkegivende enn andre former for medlemskap (Loga, 2010: 50). Samtidig er det vanskelig å trekke konkrete slutninger ut fra slike tall. Organisasjonene som skårer høyt, som Sanitetsforeningen og kirkesamfunn, er også organisasjoner med dårlig rekruttering og relativt høy gjennomsnittsalder. Det er derfor mange andre faktorer som kan skjule seg bak tallene, for eksempel at eldre og yngre har ulike måter å uttrykke og måle lykke på, eller rett og slett at eldre er mer tilfredse enn yngre.

På den andre siden er det å være med i et sosialt fellesskap, å bety noe for noen og å være viktig for noen, av betydning for det å ha det bra (Loga, 2010). I en slik sammenheng kan frivillig arbeid sees som en måte å oppfylle personlige behov på. Menneskelige behov har lenge vært viktig i diskusjonen om drivkraft for menneskers handlinger. Maslows behovspyramide har vært en mye brukt, og også omdiskutert, forståelsesramme for menneskers behov. Den bygger på tankegangen om at mennesker har behov på ulike nivåer, fra de mest grunnleggende til behov for selvrealisering. Frivillig arbeid kan således sees på som en måte å oppfylle behov for mening i hverdagen, «å ha noe å stå opp til», og bety noe for andre.

Robert Stebbins setter søkelys på det han mener er en økende utfordring i forskning på frivillighet, nemlig forståelsen av motivasjon (Stebbins 2001 og 2004b, Loga 2010). Han hevder at den individualistiske og sekulære tidsalderen vi lever i gjør at vår forståelse av frivillighet bygger på foreldede idealer, og mener at man i større grad må problematisere forholdet mellom altruisme og egeninteresse i motivasjonen (ibid.). Stebbins forskning og teori om frivillighet har vært viktige for meg i arbeidet med denne oppgaven, og jeg vil komme nærmere inn på dette i et senere kapittel.

4.1.3 Fem motiver for frivillig arbeid

Tilbake til hjemlige trakter har Lorentzen og Rogstad (1994), som nevnt, utarbeidet en modell med fem ulike individuelle begrunnelser og motiver for frivillig sosialt arbeid. Disse fem begrunnelsene er verdimeslige, læring, selvaktelse, sosiale forventninger og forhold til

arbeidsmarked. I relasjon til Stebbins kan disse forstås som ulike varianter av motivasjon basert på egeninteresse og/eller altruistiske motiver, og jeg vil kort ta de for meg her.

Verdibegrunnelser dreier seg om ideelle forklaringer for frivillig innsats. Dette kan være religiøs overbevisning, humanitære idealer, etiske forpliktelser eller andre verdier. Lorentzen og Rogstad tar her utgangspunkt i altruistiske verdier, hvor individet først og fremst handler for å gjøre noe godt for andre utenfor sin egen familie, og uten tanke om egen vinning. De viser videre at dette var en viktig begrunnelse for de frivillige; mellom tre fjerdedeler og 90 % av de spurte oppga at verdibegrunnelser hadde stor betydning for deres frivillige engasjement (ibid.). Det var også noe viktigere for kvinner enn for menn, og av noe mer betydning for eldre enn for yngre frivillige.

Læringsbegrunnelser bunner i et ønske om å lære mer om seg selv, om organisasjonen en jobber i og om andre. Med referanse til Stebbins må dette kunne karakteriseres som begrunnelser ut fra egeninteresse eller *egoisme*. Lorentzen og Rogstad fant at dette var viktigere for kvinner enn for menn, og viktigere for yngre enn for eldre.

Selvaktelsesgrunner innebærer at den frivillige ser på arbeidet som en mulighet til å styrke eget selvbilde og sosial tilhørighet. Dette er også en form for selvisk begrunnelse, der målet først og fremst er å få noe igjen for innsatsen (ibid.). Lorentzen og Rogstad fant at denne begrunnelsen forekom oftere blant kvinner enn blant menn, og oftere blant eldre enn blant yngre. Dette kan ha en sammenheng med overgang til pensjonisttilværelsen, og en opplevelse av at dette medfører tap av sosial anseelse og tilhørighet.

Sosiale forventninger innebærer at man har blitt motivert av venner og bekjente til å bli frivillig. Sosialt nettverk og lokalsamfunn har skapt forventninger om at en må gjøre en innsats. Lorentzen og Rogstad fant her ubetydelige forskjeller mellom kjønnene, men at eldre oftere oppga sosiale forventninger som begrunnelse for frivillig innsats.

Den siste kategorien av begrunnelser for frivillig arbeid er arbeidsmarkedsbegrunnelser. Denne henviser til at frivillig engasjement kan sees som en kvalifikasjon som gir fortrinn på arbeidsmarkedet. Bare 13 % av de spurte oppga denne forklaringen som av betydning for hvorfor de var frivillige, og det var nesten ingen forskjeller mellom kjønnene. Det var relativt stor ulikhet blant aldersgrupper; for de yngre var arbeidsmarkedsbegrunnelser viktigere enn for de eldre. Dette må også kategoriseres som frivillig arbeid motivert av egoistiske grunner. Disse fem begrunnelsene vil jeg komme tilbake til i kapitlet «Hvorfor frivillig?».

Bruken av begrepet motivasjon i forhold til frivillig arbeid møter også kritikk. Lie, Baines og Wheelock (2009) argumenterer for at *meningen* individer knytter til sitt frivillige engasjement gir en rikere forståelse av deres aktiviteter enn motivasjon gjør. I deres undersøkelse av eldre la de vekt på hva de frivillige opplever at de får ut av det frivillige engasjementet, og fant at mange av de frivillige beskrev arbeidet de gjør som en kilde til glede, som morsomt og som en kilde til å føle seg bra. Lie, Baines og Wheelock deler frivillig arbeid i to grupper; som fritidsaktivitet (leisure) og som arbeid (work). På den ene siden, hevder de, er det viktig med en opplevelse av autonomi og frihet i det frivillige arbeidet, det er noe man gjør fordi man ønsker det av ens egen frie vilje og fordi en har lyst. På den andre siden er det mange av de frivillige som setter likhetstegn mellom den frivillige deltakelsen og arbeid. For disse frivillige er det å ha noe å gå til, en følelse av å være nyttig og en viktig deltaker i samfunnet av betydning.

Tilbake til Stebbins, som tidligere nevnt hevder at frivillig arbeid ikke kan karakteriseres som enten motivert av altruisme eller egeninteresse, men at all frivillighet utøves ut fra to prinsipielle motiver; å hjelpe andre og å hjelpe seg selv. Dette er utgangspunktet for det teoretiske rammeverket jeg har valgt å bygge oppgaven rundt. Jeg tar utgangspunkt i tre begreper; altruisme, egeninteresse og identitet. Disse representerer som nevnt to ulike innfallsvinkler – frivillighet som noe en *gjør* og som noe en *er*. Jeg vil utforske forholdet mellom disse tre ved å bruke relevante teorier som på ulike måter og på forskjellige nivåer belyser fenomenet frivillig arbeid.

4.2 Frivillig arbeid som rasjonelt valg eller sosialt bytte?

Mitt utgangspunkt er som nevnt at frivillig arbeid kan sees på som noe man gjør og som noe man er. Frivillig arbeid som noe man gjør er knyttet opp mot problemstillingens første del; spørsmålet hvorfor frivillig? I det videre vil jeg se frivillig arbeid som noe man gjør i lys av teori om rasjonelle valg og teori om sosialt bytte. Begge disse teoretiske tilnærmingene tilbyr forklaringer på handling og motivasjon for handling, men på litt ulike måter. Velger man å handle ut fra en tanke om hva som vil gi det beste resultatet for en selv, eller bærer dette også i seg et relasjonelt perspektiv? Hovedfokus i denne oppgaven er hvorfor man er frivillig over tid, og med utgangspunkt i at det frivillige arbeidet i denne oppgaven utøves i en sosial kontekst og i relasjon med andre mennesker vil hovedtyngden ligge på teori om sosialt bytte,

både i teoridelen og i analysen. Likevel mener jeg det er nyttig å også inkludere teori om rasjonelle valg, særlig i forhold til hvorfor man velger å bli frivillig i utgangspunktet. Kan valget om å bli frivillig sees som et rasjonelt valg, og i så fall, på hvilken måte? Jeg vil derfor presentere teori om rasjonelle valg kort til å begynne med, før jeg beveger meg over på sosialt bytte.

Avslutningsvis vil jeg presentere et motstående syn, hvor menneskelig handling ikke forklares ut fra et rasjonalitetsperspektiv, men hvor andre faktorer ved den menneskelige natur og mellommenneskelig samhandling spiller inn. Dette blir representert ved den kjente sosiologen Bourdieus kritikk av rasjonalitetstankegangen som ligger til grunn både for teori om rasjonelle valg og bytteteori.

4.2.1 Er frivillig arbeid et rasjonelt valg?

Teori om rasjonelle valg er en form for handlingsteori som forsøker å vise hvordan ulike aspekter ved en sosial situasjon kan ha innflytelse på individers valg og handling (Hedström og Sweberg 1996). Man tar utgangspunkt i en grunnleggende antakelse om at aktøren, stilt overfor ulike handlingsalternativer, alltid vil velge det som er i størst overenskomst med hans eller hennes interesser. Hvis aktøren ikke har fullstendig informasjon om alle handlingsalternativer eller potensielle konsekvenser og resultater av disse snakker vi om begrenset rasjonalitet; aktøren handler ut fra hva han eller hun tror vil gi det beste resultatet (ibid.). Selv om ikke aktøren ikke nødvendigvis velger det handlingsalternativet som vil gi best resultat, vil det fremdeles være snakk om et rasjonelt valg så lenge motivasjonen for handlingen er at man tror det vil gi det beste resultatet. En av de mest innflytelsesrike bidragsyterne når det kommer til teori om rasjonelle valg og begrenset rasjonalitet er Jon Elster. Han hevder at et rasjonelt valg er det som gir det beste resultatet for aktøren. Rasjonaliteten innebærer dermed at aktøren er målstyrt i sine handlinger, målet oppleves som noe positivt for aktøren og man vil velge handlinger som fører mot målet (Elster 1989).

Frivillig arbeid er en ulønnet aktivitet, og målet for handlingen er derfor ikke utbytte målt i kroner og øre. I lys av teori om rasjonelle aktører mener jeg frivillig arbeid kan forstås på to ulike måter. Enten velger individet å være frivillig fordi det er den beste muligheten han har for å oppnå målet sitt – som kan være sosialt fellesskap, personlig tilfredsstillelse – eller rett og slett for å gjøre seg mer attraktiv på arbeidsmarkedet. Men det kan også knyttes kollektive

mål til individers frivillige arbeid, for eksempel at man ønsker at bygda skal ha sitt eget idrettslag. Hvis ingen vil bidra til å drive idrettslaget er det heller ikke mulig for enkeltindividet å delta på idrettsarrangementer.

Teori om rasjonelle aktører representerer en økonomisk tankegang basert på målstyring. En viktig forutsetning for denne tankegangen er at aktørene er frie individer som tar bevisste valg ut fra hva de ønsker å oppnå, de er ikke styrt av krefter utenfor dem selv uten å være klar over det (Fekjær 2009). Samtidig er det ikke alltid handlingene har de konsekvensene en ønsket eller så for seg, de medfører derimot såkalte uintenderte konsekvenser (Elster 1989).

Individer som velger å være frivillige gjør det altså ut fra en rasjonell tankegang om at det vil føre dem nærmere et mål de har satt seg, eller det vil gi best mulig utbytte i en situasjon hvor individet står overfor konkurrerende handlingsalternativer. Jeg vil her illustrere med et eksempel for å vise hvordan frivillig arbeid kan forklares ut fra rasjonelle valg-teori. En person står utenfor arbeidslivet på grunn av uførhet. Hun savner det sosiale fellesskapet arbeidslivet tilbyr, og ønsker å tilføre livet sitt noe som gir mening og innhold i hverdagen. I et slikt tenkt eksempel kan frivillig arbeid være ett av flere handlingsalternativer. Hun kunne valgt å bare delta på et tilbud en frivillig organisasjon har, for eksempel en strikkekafé på den lokale frivilligsentralen, men det alternativet gir ikke det beste utbyttet ut fra hva hennes mål er. Hun ønsker seg mening og innhold, kanskje hun trenger å føle at hun er med på noe og bidrar til samfunnet. Dersom dette er forklaringen på hennes frivillige engasjement kan vi si at det å være frivillig representerer et rasjonelt valg for henne.

Som nevnt ovenfor kan også frivillig arbeid være en måte å gjøre seg mer attraktiv på arbeidsmarkedet. Dersom man er nyutdannet og mangler arbeidserfaring kan frivillig arbeid være et pent bidrag på CV'en. Man viser at man er en samfunnsengasjert person, man opparbeider seg organisasjonserfaring eller ledelseerfaring. Også i dette tenkte eksempelet kan frivillig arbeid sees på som et rasjonelt valg der målet er å bedre mulighetene sine for å få en ny jobb.

En ulempe ved denne type tankegang er at motivasjon knyttet til egeninteresser kan være omskiftelig. Hva skjer den dagen den nyutdannede faktisk får drømmejobben? Vil han fremdeles være frivillig? Ut fra en teori om rasjonelle valg som forklaring på frivillig arbeid er det lite tenkelig. Når målet endrer seg, eller oppnås, vil ikke individet lenger ha motivasjon til å velge å være frivillig.

4.2.2 Frivillig arbeid som sosialt bytte

Bytteteori er nært beslektet med teori om rasjonelle valg, i den forstand at aktørene også her er rasjonelle, de handler fordi de vil oppnå noe. Men, i motsetning til i teori om rasjonelle valg er ikke nødvendigvis individene frie og ubundne i sine handlingsvalg. Bytteteori bærer i seg et relasjonelt perspektiv hvor avhengighet og gjensidighet er viktige prinsipper. Det relasjonelle perspektivet er en sentral årsak til hvorfor jeg mener sosialt bytte kan være en nyttig forklaringsmodell for frivillig arbeid, kanskje i større grad enn teori om rasjonelle valg. Teori om sosialt bytte mener jeg bidrar med en nyansering i forhold til at en tredje dimensjon blir brakt inn på banen – relasjonen mellom aktørene. Det frivillige arbeidet i denne oppgaven utføres hovedsakelig i en sosial kontekst og mottakerne av det frivillige arbeidet er mennesker. Jeg går ned på mikronivå og utforsker den enkelte frivilliges subjektive motivasjon for å drive med frivillig arbeid. Teori om sosialt bytte representerer et bidrag til å forstå prosessene i sosial samhandling mellom mennesker, og jeg opplever derfor at det er en interessant innfallsvinkel til å forstå frivillig arbeid i en mellommenneskelig kontekst.

To av de viktigste bidragsyterne til bytteteori er George C. Homans og Peter M. Blau. Selv om det er mange likheter mellom disse to skiller de seg også fra hverandre på noen sentrale områder. Homans var sterkt inspirert av behaviorismen da han utviklet sin teori, og bygger blant annet på Skinners stimulus – respons modell (Homans 1958).

«Suppose we are dealing with two men. Each is emitting behaviour reinforced to some degree by the behaviour of the other (...) As he emits behaviour, each man may incur costs, and each man has more than one course of behaviour open to him.» (Homans 1958: 598).

Som grunntanken i stimulus – respons modellen tilsier, er Homans utgangspunkt at positiv belønning medfører at atferden økes i omfang, mens straff medfører en reduksjon av atferd (ibid.). Den frivillige vil sånn sett ha insentiv for å drive med frivillig arbeid så lenge dette gir en form for positiv belønning fra den andre i relasjonen, og så lenge dette handlingsalternativet gir det beste utbyttet målt opp mot andre konkurrerende handlingsalternativer og i forhold til kostnadene som er involvert.

Selv om Blaus *Exchange & Power in social life* har mange likhetstrekk med og bygger videre på Homans, har han lagt mindre vekt på de behavioristiske prinsippene og fokuserer på mikrososiologiske analyser av prosesser i sosial samhandling mellom mennesker.

I teori om rasjonelle aktører handler altså mennesker fordi de bevisst eller ubevisst vil oppnå noe. Frivillig arbeid er per definisjon ulønnet, så utbyttet måles ikke i kroner og øre. Dersom en skal se frivillig arbeid i lys av bytteteori må man identifisere verdiene som utgjør utbyttet for den frivillige i aktiviteten. De frivillige jeg har intervjuet i denne oppgaven utfører hovedsakelig frivillig arbeid rettet mot og i interaksjon med andre mennesker. Utbyttet må med andre ord foreligge i interaksjonen. Både Homans og Blau fokuserer på bytteteori i mellommenneskelig interaksjon, noe Homans (1958) beskriver som «social behaviour as exchange», og Blau omtaler som sosialt bytte.

Blau ville altså analysere prosessene som styrer relasjonene mellom individer og grupper, og med dette bidra til en forståelse av sosiale strukturer i samfunnet (Blau, 1992). Det grunnleggende spørsmålet han stilte var hvordan sosialt liv blir organisert inn i komplekse strukturer av samhandling mellom mennesker. Det er motivene bak atferden som avgjør om det dreier seg om sosialt bytte; atferden må være orientert mot mål som bare kan oppnås gjennom samhandling med andre mennesker, og den må ta i bruk midler som kan føre til at man øker muligheten for å oppnå disse målene. Blau postulerer dermed ikke at alle former for atferd kan forklares med sosialt bytte. Mennesker kan handle ut fra for eksempel frykt for Gud eller for sin egen samvittighet, men dette kommer ikke inn under begrepet sosialt bytte (ibid.).

Det handler altså om å oppnå goder gjennom samhandling med andre mennesker. Sosialt bytte er basert på frivillige handlinger som er motivert av det man kan få igjen for det (ibid.). Blau eksemplifiserer ved å vise til at sosialt bytte forekommer når man gir penger til en fattig fordi man ønsker å få mannens uttrykte takknemlighet tilbake, og hvis man videre slutter å gi til tiggere som ikke viser at de setter pris på handlingen. Slik sett kan man også se likhetstrekk med Homans variant av teori om sosialt bytte, dette representerer utvilsomt også en form for stimulus-respons-tankegang, selv om det som sagt ikke er like uttalt hos Blau.

De grunnleggende prinsippene bak sosialt bytte handler om at et menneske som får et gode fra et annet menneske, enten dette godet er en tjeneste, en gave, gode råd eller veldedighet, står i gjeld til giveren. For å innfri gjelden må han eller hun gi noe tilbake. Dersom begge parter verdsetter det de får fra den andre, er det sannsynlig at begge vil fortsette å tilby mer av godet, både for å skape insentiv hos den andre til å fortsette å gi, men også for å unngå å stå i gjeld til han eller henne. Den frivillige vil ha insentiv til å fortsette å være frivillig så lenge han oppnår belønning for atferden, slik også Homans argumenterer for. Men hos Blau tilføres et annet aspekt i relasjonen – nemlig mottakeren. Dette er interessant sett i forhold til det frivillige

arbeidet som undersøkes i denne oppgaven. I denne konteksten finnes ikke bare den frivillige og arbeidet han utfører, mottakeren er ikke nødvendigvis bare en skyggefigur i kulissene. Ut fra Blaus teori om sosialt bytte er også mottakeren tilstede i relasjonen, og blir både påvirket av og påvirker samhandlingen.

Det er imidlertid ikke alltid at verdien i det sosiale byttet ligger i hva vi får direkte fra den vi hjelper eller gir noe til. Et typisk eksempel er der noen gir en donasjon til en veldedig organisasjon, hvor mottakeren er ukjent for giveren. Motivasjonen bak handlingen kan være å motta respekt og beundring fra venner og bekjente. Å være frivillig gir et bilde av hvem man er utad. Avhengig av hvordan frivillig arbeid oppfattes av omgivelsene skaper det ulike former for positive karakteristikk knyttet til den frivillige, man er kanskje en omsorgsfull person, en engasjert person, man er snill som gjør noe godt for andre helt uten å få noe igjen for det. Dette representerer med andre ord også en form for insentiv til å fortsette handlingen for det individet som verdsetter belønning han får gjennom positive tilbakemeldinger og godt omdømme. I en slik kontekst vil mottakeren av det frivillige arbeidet, den man står i direkte relasjon med, bety mindre for den frivilliges motivasjon.

I et sosialt bytte er altså motivasjonen å få noe igjen for tjenesten man gjør en annen. Dette innebærer at det foreligger en underliggende forventning om å få noe igjen for det man gjør. Dette vil ikke være eksplisitt og uttalt, og kan ikke avtales på forhånd. Sosialt bytte skaper diffuse, fremtidige obligasjoner om gjengjeldelse. I motsetning til i rene økonomiske byttehandler, hvor prisen er avtalt på forhånd og kjent av begge parter, kan ikke gjengjeldelsen forhandles om. Dersom man inviterer et vennepar på et middagsselskap vil det foreligge en forventning om at man en gang blir bedt tilbake. Selv om begge parter er klar over denne forventningen er det ikke noe man eksplisitt snakker om, og man kan heller ikke forhandle om hva slags middagsselskap man ønsker å bli invitert i, når det skal være og hvilke retter man skal tilbys. På samme måte; dersom man tar seg bryet med å gjøre en tjeneste for en annen, forventer man en viss grad av takknemlighet tilbake, men man kan ikke begynne å forhandle om graden av takknemlighet, eller hvordan takknemligheten skal uttrykkes (ibid.). Sett i lys av dette vil mottakerens respons og tilbakemelding til den frivillige være viktig. Dette mener jeg er interessant fordi det innebærer et brudd med tankegangen som ofte knyttes til veldedighet, hvor det å være frivillig er sett på som en ren uselvisk eller altruistisk handling. Det betyr at det også kreves noe av den som mottar bistand eller hjelp.

Sosialt bytte innebærer dermed en viss grad av tillit i relasjonen – man må stole på at den andre gjør opp for seg og gjengjelder tjenesten. Det er typisk at bytteutvekslingsrelasjoner

utvikler seg gjennom en langsom prosess, som begynner med mindre tjenester som innebærer lav grad av tillit og risiko. Blau eksemplifiserer igjen; en mann hjelper en kollega et par ganger. Hvis kollegaen ikke gjengjelder dette har han tapt lite, og kan enkelt beskytte seg mot ytterligere tap ved å slutte å hjelpe kollegaen. Dersom kollegaen derimot gjengjelder ved å uttrykke takknemlighet på en slik måte at det oppfattes som en belønning for giveren, kan bytterelasjonen utvikle seg gjennom å gi stadig mer omfattende hjelp og større tjenester (ibid.). I frivillig arbeid kan dette aspektet være mindre synlig, da det ofte utføres i en organisert kontekst hvor selve arbeidsoppgavene mer eller mindre er konstante. Den formen for frivillig arbeid som ligger til grunn for denne oppgaven er ikke av en slik art at man kan begynne med små tjenester for andre, som siden utvikler seg etter hvert som begge parter verdsetter og gir tilbake. Samtidig kan det tenkes at selve det personlige engasjementet den frivillige går inn med øker etter hvert som han opplever å få tilfredsstillende belønning for det han gjør.

Et interessant aspekt som Blau trekker frem er at den parten som har færre å velge mellom i forhold til hvem han kan motta en viss type tjenester av, ofte vil være den som har størst grad av forpliktelse overfor bytterelasjonen (ibid.). Den andre parten kan velge å gå til andre for å motta samme type tjenester, men vil ofte bli i relasjonen dersom han opplever å få nok ut av det. Forpliktelsen i relasjonen hos den som har færrest valgmuligheter innebærer altså også å gi nok til at den andre vil velge å opprettholde relasjonen. En frivillig som står utenfor arbeidslivet kan for eksempel ikke oppnå belønninger som sosialt fellesskap i en organisert kontekst som arbeidsplassen kan tilby. Der vil kanskje engasjementet til det frivillige arbeidet og organisasjonen det utføres innenfor vektet tyngre enn for en som allerede oppnår dette gjennom jobben. Ser man bildet fra den andre kanten blir det kanskje enda mer tydelig; en nødstilt person som mottar hjelp fra en frivillig har kanskje ikke så mange andre å gå til i forhold til å motta det samme. Hos denne personen vil insentivet for å uttrykke takknemlighet og på ulike måter gi tilbake til den frivillige være større, fordi han ikke har så mange andre muligheter å velge mellom for å oppnå det samme.

Dette er et tosidig bilde. En frivillig som opplever at han oppnår en form for belønning ved å omgås andre mennesker i konteksten det frivillige arbeidet representerer, vil ha et insentiv for å bygge opp motivasjonen hos den andre til å fortsette relasjonen. Det er givende å omgås mennesker som anser deg som en god person, som snill, dyktig eller som uttrykker andre former for hengivenhet. Det vil derfor være sannsynlig at man fortsetter å gi tilstrekkelig til at relasjonen opprettholdes, med mindre man har en mistanke om at den andre simulerer respekt

og hengivenhet kun for å oppnå noe. Positive tilbakemeldinger fra andre gjør at den sosiale samhandlingen oppleves som givende og verdt bryet.

Blau nevner ulike kostnader involvert i sosialt bytte; «investment cost», «direct cost» og «opportunity cost» (ibid.). Investering i tid og krefter er nødvendig for å oppnå de ferdighetene som kreves for at andre skal oppfatte det du har å tilby som verdifullt. Direkte kostnader i sosiale transaksjoner er knyttet til den tiden det tar, men også i forhold til den underordningen av en selv som følger det å belønne en annen med prestisje eller makt. Den siste kostnaden Blau trekker frem er knyttet til tap av andre muligheter. For å motta belønning gjennom en sosial samhandling, kreves det at man velger vekk andre former for samhandling, andre relasjoner og kontekster som også kunne gitt belønning. Å være frivillig innebærer at man investerer tid og krefter – noe som gjør at man i tilsvarende grad mister muligheten til å investere i andre givende forhold og relasjoner. Dette representerer i teori om sosialt bytte kostnadene som er knyttet til å være frivillig. Den dagen kostnadene overstiger utbyttet vil den frivillige ikke lenger ha insentiv til å fortsette å være frivillig, i et bytteteoretisk perspektiv.

Det som kanskje i størst grad skiller teori om sosialt bytte fra for eksempel teori om rasjonelle valg er aspektet *forpliktelse*. Hos Blau eksisterer det en konflikt mellom forpliktelsen til å gjengjelde og forpliktelsen til å akseptere tjenester fra andre. Å ikke gjengjelde en tjeneste kan innebære store sosiale konsekvenser. Dersom man selv har deltatt på arrangementer i regi av en frivillig organisasjon over lengre tid, men sier nei til å bidra når man selv blir spurt kan det representere et normbrudd som blir møtt av sosiale sanksjoner som dårlig rykte innad i miljøet og utestengelse fra det sosiale fellesskapet. Det i seg selv kan være en motivasjon for å bli frivillig i forhold til at man opplever et behov for å gi tilbake til organisasjonen som har gitt deg noe, man må gjøre opp for seg. Det kan også sees i et relasjonelt perspektiv hvor mottakeren av det frivillige arbeidet føler en forpliktelse til å gi tilbake til den frivillige på en måte som giveren også verdsetter. Den eneste måten man kan unngå dette på, dersom man ikke er i stand til å gjengjelde tjenesten på en passende måte, er å unngå å ta imot tjenesten ved å takke nei. Samtidig kan det ofte være svært vanskelig å avslå slike tjenester uten å igjen oppfattes som utakknemlig eller overlegen. Denne konflikten er det som gjør mennesker i stand til å etablere seg som overordnet andre gjennom å gi tjenester eller gaver. Blau siterer Levi-Strauss; «*to surpass a rival in generosity, to crush him if possible under future obligations which it is hoped he cannot meet, thus taking from him privileges, titles, rank, authority, and prestige*» (Blau 1992: 108).

Blau antar altså at mennesker søker anerkjennelse fra andre, sosial aksept og respekt, og at det i det ligger en verdi som er verdt noe i seg selv. Individuer tiltrekkes av relasjoner vi opplever at vi kan oppnå noe gjennom å delta i. Man vil unngå å stå i gjeld til noen, og vil derfor aktivt handle for å gjøre opp for seg og oppnå balanse gjennom gjengjeldelse. Alle disse aspektene kan overføres til frivillig arbeid på en eller annen måte, dog ikke nødvendigvis til alle områder av frivillig arbeid. Som nevnt finnes frivillig arbeid i et utall variasjoner – fra idrettslag og korps, og praktisk hjelp som ikke retter seg direkte mot et annet menneske, til mer langvarige engasjementer hvor den frivillige innsatsen rettes mot en eller noen få andre. Det kan være vanskeligere å benytte sosialt bytte når det ikke foreligger noen direkte relasjon til den eller de man hjelper, eller når helt andre former for motivasjon spiller inn. Når en far er frivillig i idrettslaget datteren deltar i handler ikke det om sosialt bytte. Sosialt bytte er som nevnt til stede når atferden er orientert mot mål som bare kan oppnås gjennom samhandling med andre mennesker, og den må ta i bruk midler som kan føre til at man øker muligheten for å oppnå disse målene (ibid.).

I forhold til det frivillige arbeidet jeg utforsker i denne oppgaven kan det derimot være mer nærliggende å se mot sosialt bytte. Det kan karakteriseres som frivillig sosialt arbeid som retter seg mot mennesker som på ulike måter har vanskelige livssituasjoner, og som dermed foregår i ulike former for en sosial eller relasjonell kontekst. Det er ulønnet i den grad det ikke genererer økonomisk eller materielt utbytte. Sett i lys av problemstillingens første del; «*hvorfor frivillig?*» kan sosialt bytte tenkes å representere en form for forklaring på spørsmålet.

4.2.3 Utfordringer med bruk av sosialt bytte som forklaring

Teori om sosialt bytte har blitt kritisert på flere fronter. Det fundamentale prinsipp i sosialt bytte er at menneskelig atferd er en utveksling av belønninger/goder mellom aktører (Blau 1992, Homans 1958, Zafirovski 2005). Tidlige bytteteoretikere som Homans og Blau definerer sosialt bytte som en valg-atferd, hvor aktørene velger fritt ledet av en kostnad-utbytte-tankegang, selv om det ikke foreligger formelle forhandlinger eller eksplisitte kontrakter om gjengjeldelse (Zafirovski 2005). Bytteutvekslinger er et resultat av et forsøk på å tilfredsstille behov, heller enn å leve opp til sosiale forventninger, verdier og regler. Dette bygger som nevnt på en behavioristisk stimulus-respons tankegang, som sett hos Homans, og

en økonomisk rasjonell aktør teori. Bytteteori er således en relativt enkel forståelse av menneskelig handling, og i nettopp dette finner vi også mye av kritikken mot teorien. Østerberg (1993) problematiserer tanken om at vi handler for å oppnå noe fordi hensikten med handlingen ikke er forutbestemt, men heller skapes gjennom handlingsforløpet. Han illustrerer poenget videre med å si at hvis handlingen er en virkeliggjøring av en hensikt;

«(...) kan da hensikten være både virkelig og uvirkelig, slik at den forefinnes som uvirkelig før handlingen, og som virkelig etter handlingen?» (Østerberg 1993: 18).

Den umiddelbare handlingen er hensiktsbestemt, men hensikten foreligger ikke klart før handlingen utføres – planen tar form underveis. Det er først etterpå at hensikten med handlingen fremtrer. Østerberg viser videre til handling i sosiale interaksjoner, og sier at alene, som et handlende vesen, vil hensikten virkeliggjøres ved handlingen slik at man i etterkant kan se hva hensikten var, men at i samarbeid med andre mennesker finner man ikke nødvendigvis igjen hensikten i resultatet. *«(...) for hva jeg har gjort, avhenger av hva den Andres oppfatning av hva jeg har gjort» (Østerberg 1993: 18).*

Herav følger at nytteprinsippet i menneskelig handling ikke kan forstås i et nytteperspektiv, fordi det dreier seg om måter å nå gitte mål på. Dersom menneskelig handling er kjennetegnet av at det anvendes midler for å nå mål, vil de menneskene som er mest fornuftige eller rasjonelle anvende de mest nyttige midlene som står til rådighet for å nå disse målene (Østerberg 1993: 262). Å vite hva som er nyttig forutsetter kunnskap om virkningene, og en slik rasjonell tankegang blir dermed et uttrykk for anvendt kausalforståelse. Motivet for handling forutsettes å ligge i mennesket selv, enten som et kroppslig behov eller en psykologisk interesse – et ønske eller et begjær.

4.2.4 Utgangspunkt for bruk av bytteteori i det videre

Bytteteori har blitt kritisert for å være en forenklet forståelse av menneskelig handling fordi den forutsetter en aktør som, med referanse til Bourdieu (1994), er totalt fri og upåvirket i sine valg av handlingsalternativer, og som har maksimalt utbytte som mål. Å benytte bytteteori, eller teori om rasjonelle aktører, rasjonelle valg og begrenset rasjonalitet, kan i lys av dette forstås som en lettvinnt løsning når en skal forklare menneskelig interaksjon og handling. Samtidig mener jeg at bruk av teori om sosialt bytte som forklaring på visse aspekter ved frivillige arbeid, kan være hensiktsmessig.

Med et utgangspunkt i Stebbins problematisering av forholdet mellom altruisme og egeninteresse i frivillig arbeid, vil bytteteori kanskje kunne bidra til en forståelse av noe av det som driver mennesker til å gi av sin tid uten å motta lønn i kroner og øre. Til tross for at modellene har svakheter og mangler som generell forklaringsmodell, kan de likevel ha forklaringskraft og være et utgangspunkt for diskusjon (Løland 1981, Kristiansen 1999).

Denne oppgaven har en tosidig innfallsvinkel. På den ene siden konkretisert i forhold til frivillig arbeid – hva er drivkraften og motivasjonen til de frivillige, hvorfor velger de å arbeide frivillig? På den andre siden et forsøk på å gi et bilde av frivillighet som helhetlig handling, som menings- og identitetsskapende arbeid. For sistnevnte innfallsvinkel mener jeg at bytteteori har lite for seg som forklaringsmodell, men for å se på motivasjon og drivkraft for det frivillige arbeidet for den enkelte frivillige kan bytteteori være interessant.

4.2.5 Er mennesker rasjonelle?

Hvorfor er det viktig å stille spørsmål ved hvilken interesse aktørene kan ha i å gjøre det de gjør? (Bourdieu 1994). Bourdieu hevder at man ikke kan lage sosiologi uten å forutsette at sosiale aktører ikke gjør hva som helst, at de ikke er gale, at de ikke handler uten grunn. Dette betyr likevel ikke at de er rasjonelle, eller at de har grunner til å handle og at det er disse grunnene som styrer, leder eller orienterer handlingene deres (ibid.). Med dette kritiserer Bourdieu prinsippet om rasjonelle aktører, som er grunntanken både i teori om rasjonelle valg og sosialt bytte.

Individet kan ha en fornuftig oppførsel uten å være rasjonelle, uten at oppførselen har hatt fornuft som utgangspunkt. Bourdieu nyanserer dermed bildet av mennesket som målrasjonelle og kalkulerte. Man kan handle for en grunn uten at det er grunnlag for å si at det er en rasjonell kalkyle som bestemmer handlingsvalg og handlingsforløp. Bourdieu forsvarer bruken av ordet interesse for å forstå handling, og viser videre til hvordan det kan erstattes med begrepet *illusio* – investering. *Illusio* stammer fra det latinske *ludus*, og betyr å delta i spillet, være engasjert og ta spillet på alvor – en tro på at det å spille er verdt bryet. En må anerkjenne at det som skjer i et sosialt spill har betydning og er viktig for dem som deltar i det. Interesse handler for Bourdieu om at de spillene du synes er betydningsfulle og interessante, de betyr noe for deg fordi de blir tvunget på deg og brakt inn i hodet ditt i form

av det en kaller sans for spillet (Bourdieu 1994: 133). Dette står i kontrast til *ataraxi* - likegladhet – noe som ikke må forveksles med interessefrihet.

Bourdieu avviser oppfatningen om at aktørene bevisst setter seg mål for handlingene sine og videre handler på en slik måte at de kan få maksimal virkning til minimal kostnad. De sosiale aktørene som har sansen for spillet, og som benytter habitus – kroppsliggjorte skjemaer for oppfattelse og verdsettelse som fungerer som instrumenter for virkelighetskonstruksjon – trenger ikke stille seg målene som sin virksomhet som formål (Bourdieu 1994: 136). De er ikke subjekter stilt overfor et objekt eller et problem, de er til stede overfor det som kommer. De sosiale aktørenes atferd utføres innenfor rom hvor det spilles, men de har ikke en strategisk intensjon som utgangspunkt.

Habitus representerer et brudd med den rasjonelle handlingsfilosofien som vi finner igjen i bytteteori og teori om rasjonelle aktører. Habitus utgjør et sosialt konstruert system av strukturerte og strukturende holdninger som aktørene har tilegnet seg i en praksis, og som konstant er orientert mot praktiske mål. Bourdieu argumenterer for at feilen med rasjonell handlingsteori er at den opererer med noen akademiske forestillinger om hva praksis er, uten å ta utgangspunkt i aktørens egne sosialt konstituerte praktiske sans. Aktørene i rasjonell handlingsteori har et akademisk hode som tenker logisk og rasjonelt plassert på en kropp som er direkte engasjert i sosial handling. Aktørene har ingen fortid og ingen sosiale karakteristikk, ingen individuell eller kollektiv historie de handler innenfor, de er totalt frie og upåvirkede av sosiale eller økonomiske omstendigheter. Bourdieu hevder videre at menneskelig handling ikke kan forstås som en plutselig reaksjon på ekstern stimuli. Selv den minste reaksjon hos ett menneske overfor et annet rommer i seg den fullstendige historien til disse to menneskene, i tillegg til deres innbyrdes forhold (Bourdieu og Wacquant 1992 og 1996).

Rasjonell handlingsteori forutsetter at aktørene innehar evner og innsikt som gjør de i stand til å umiddelbart vurdere sine muligheter og slå til når sjansen byr seg. De kan avveie forholdet mellom det mulige og det sannsynlige, og kan ut i fra dette bedømme risikoen ved en bestemt investering og avgjøre hvorvidt de skal investere eller ikke (ibid.). Bourdieu avviser denne forutsetningen ved å hevde at hele dette komplekset av viten, innsikt og holdninger kun kan bli en realitet under bestemte økonomiske og sosiale omstendigheter. Å oppfatte handling som et resultat av en bevisst streben mot klart definerte mål er «en illusjon med et solid fundament» (Bourdieu og Wacquant 1996: 110). Rasjonaliteten er begrenset, ikke fordi informasjonsmengden er begrenset eller fordi menneskers intellektuelle kapasitet er

begrenset, som teori om begrenset rasjonalitet forfekter, men fordi den menneskelig bevissthet er sosialt begrenset og sosialt konstruert. Når man skal forklare hvorfor mennesker handler fornuftig uten å være eksplisitt rasjonelle er habitus uomgjengelig som begrep (ibid.).

Når frivillige velger å være nettopp det kan det sees som et uttrykk for den enkeltes habitus. Habitus handler om hvordan vi fungerer i og oppfatter verden, det er noe naturlig og selvsagt og uttrykkes gjennom individenes praksis. Vår individuelle habitus er et resultat av vår bakgrunn, oppvekst og opplevelser i de tidlige årene, og gjennom habitus kommer våre valg til uttrykk. Habitus bærer med andre ord i seg aktørens personlige historie, i motsetning til i teorier hvor mennesker oppfattes som rasjonelle aktører.

Det aktuelle blir dermed å se på hva det er som skaper den enkeltes habitus, og i denne sammenheng; hva det er som skaper den frivilliges habitus? En person som har vokst opp innenfor et miljø hvor frivillighet var en naturlig og selvsagt del av hverdagen vil mest sannsynlig ha en habituell disposisjon for å selv være frivillig. Habitus kommer som sagt til syne gjennom praksis, og frivillig arbeid kan dermed forstås som et uttrykk for habitus hvor frivillighet er en viktig del. Det er på dette feltet at Bourdieus habitus innebærer en annen og motstridende forklaring på frivillig arbeid enn teori om rasjonelle aktører og sosialt bytte. I sistnevnte vil den frivilliges motivasjon bunne i et ønske om å oppnå visse mål som kun kan oppnås gjennom det frivillige arbeidet – eller hvor det i alle fall oppfattes av den enkelte som den beste måten å oppnå målene på. Gjennom en «Bourdiesk» forståelse vil valget om å være frivillig være mindre bevisst og systematisk, og ikke rettet mot uttalte mål. Avveielser om å være frivillig er påvirket av internaliserte og ureflekterte disposisjoner, i tillegg til faktorer som tid og sted (Kristiansen, Skille og Hanstad 2014). Den frivillige handler ikke uten at hans historie og kontekst spiller inn (Bourdieu og Wacquant 1992 og 1996).

4.2.6 Sammenfatning

Både teori om rasjonelle valg og teori om sosialt bytte blir av mange ansett som nyttige verktøy for å forklare menneskelig handling. Ut fra en tanke om at mennesket er rasjonelt, det handler stort sett ut fra et ønske om å oppnå best mulig resultat og utbytte, tilbyr de to perspektivene både ulike og til dels sammenfallende innfallsvinkler til å kunne forstå og forklare motivasjon for frivillig arbeid. Teori om sosialt bytte nyanserer til en viss grad bildet av mennesket som rent middel-mål-orientert gjennom å legge vekt på samhandlingen mellom

mennesker og det relasjonelle i bytteutvekslingen, men begge forklaringene gir et bilde på mennesker som først og fremst styrt av egeninteresse, fremfor altruistiske motiver. Samtidig kan bildet nyanseres ytterligere. Dersom målet for den menneskelige handlingen er å gjøre verden til et bedre sted, en altruistisk tanke god som noen, kan likevel menneskers handlinger mot å være frivillig sees som rasjonelle.

I motsetning til denne tankegangen står Pierre Bourdieus habitusbegrep. Frivillig arbeid kan også forstås som et uttrykk for den enkelte frivilliges habitus. Det frivillige arbeidet vil i dette perspektivet ikke nødvendigvis sees som et uttrykk for egeninteresse og egoistiske motiver, altruistiske verdier kan i like stor grad være en del av en persons habituelle disposisjon, og dermed en ubevisst og internalisert motivasjon for frivillig arbeid.

4.3 Altruisme versus egoisme

Som tittelen på oppgaven tilsier er jeg opptatt av forholdet mellom egoisme og altruisme i det frivillige arbeidet. Tradisjonelt sett har frivillig arbeid blant folk flest blitt oppfattet som en altruistisk aktivitet, man gjør noe godt for noen andre uten å få noe igjen for det, gjerne i betydningen økonomisk utbyttet. Dette synet møter både nyansering og motstand fra flere hold. Jeg vil i det videre ta for meg to ulike bidrag som forsøker å gi en forklaring på motivasjon for frivillig arbeid med grunnlag i ulike verdimeslige utgangspunkt. Først vil jeg gjøre rede for Batson, Ahmad og Tsang, som presenterer fire ulike motivasjoner for frivillig samfunnsdeltakelse. Deretter vil jeg ta for meg Robert Stebbins, som i mange år har hatt frivillig arbeid som fokus i sin forskning, og som bidrar med en nyansering av skillet mellom altruisme og egoisme i det frivillige arbeidet. I forhold til problemstillingen som ligger til grunn for dette prosjektet innebærer begge disse bidragene, og særlig Stebbins, en bro mellom de to spørsmålene som stilles: hvorfor frivillig og hvilken betydning har det frivillige arbeidet for den enkelte?

4.3.1 Egoisme, altruisme, prinsippisme og kollektivism

Batson, Ahmad og Tsang, heretter omtalt som Batson m.fl., identifiserer fire ulike motivasjoner for samfunnsdeltakelse som kan relateres til frivillig arbeid; «*egoism, altruism, collectivism and principlism*». Skillet mellom disse baserer de på målet for hvert motiv. For

egoisme er motivet å øke ens egen velferd, for altruisme er motivet å øke et annet individ eller andre individers velferd, for kollektivism er motivet å øke velferden til en gruppe, mens for prinsippisme er motivet å opprettholde ett eller flere moralske prinsipper (Batson m.fl., 2002).

Frivillig arbeid basert på *egoisme* vil i denne forståelsen handle om å handle til fellesskapets beste basert på egeninteresse. Det kan være så enkelt som at en student er frivillig for å kunne sette dette på CV'en og slik øke sine egne muligheter på arbeidsmarkedet på et senere tidspunkt, eller at en kapitalist donerer penger til et sykehus for å få et positivt omdømme og kanskje en fløy oppkalt etter seg selv. Motivet er egoistisk, men handlingen er til fellesskapets beste likevel. Batson m.fl. trekker frem Garret Hardin, som sier at egoisme er det eneste motivet som er utholdende og kraftfullt nok til å «gjøre jobben». Hardin konkluderer med «Never ask a man to act against his own self-interest» - Hardins «Cardinal Rule of Policy» (Batson m.fl., 2002: 434). Det positive med egoistiske motiver, hevder Batson m.fl., er at de er lett-antennelige og potente. Problemet er at de er ustadige og ustabile. Hvis det egoistisk motiverte individet finner ut at han eller hun kan oppnå det han ønsker uten at det er til fellesskapets beste, så betyr ikke lenger fellesskapets beste noe. Ett eksempel er studenten som er frivillig for å bygge på CV'en – så fort han eller hun er ferdig med utdannelsen og har fått jobb, vil han eller hun mest sannsynlig ikke lenger være frivillig. Målet er nådd når han eller hun har oppnådd det å ha en tilfredsstillende jobb.

Altruistisk motivert frivillig arbeid vil ha som mål å øke andre individers velferd, ofte drevet av empati for et annet eller flere andre individer. Mottakerne av det frivillige arbeidet vil gjerne være utsatte eller marginaliserte grupper eller mennesker, som barn på sykehus, fattige, rusmisbrukere og lignende. Hvis den andre er i en slik posisjon vil empatien også inneholde sympati, medfølelse, ømhet og lignende. Dersom man er frivillig ut fra altruistiske motiver vil målet være den andres velferd og «well-being». Batson m.fl. argumenterer for at det ikke egentlig er bevist at empati-indusert altruistisk motivasjon eksisterer, og stiller spørsmål om det likevel er slik at dette kan være en motivasjon for å handle til fellesskapets beste. De nevner to mulige implikasjoner knyttet til dette. For det første – er det mulig å kjenne virkelig empati for store og abstrakte grupper som «samfunnet», «mennesker med AIDS» eller «eldre mennesker»? Videre, hevder de, er det slik at ulike grupper gjerne vil vekke forskjellig grad av empati hos oss. Det er større sannsynlighet for at vi føler empati med venner, slektninger, de som er like oss eller for de vi er emosjonelt tilknyttet. Og, i likhet med andre følelser, er empati en følelse som det er sannsynlig at vil minske over tid.

Batson m.fl. sier videre at dette kan innebære at mange av de største sosiale problemene vi har vekker lite empati hos oss. Problemene er for abstrakte og langsiktige. De viser igjen til Hardin; «*Is pure altruism possible? Yes, of course it is – on a small scale, over the short term, in certain circumstances, and within small, intimate groups ...*” (Hardin, 1977 i Batson m.fl. 2002: 436).

Som en kilde til frivillig deltakelse i samfunnet innehar dermed kanskje altruisme de samme utfordringene som egoisme. Hvis det kommer personen eller personene som vekker empati til gode, så fortsetter man med det. Men hvis ikke vil ikke altruisme komme fellesskapet til gode. En far kan være trener på datterens fotballag fordi hun selv spiller der – men hva skjer den dagen hun ikke vil spille lenger?

Prinsippisme som motiv for frivillig handling har som mål å opprettholde egne moralske prinsipper, for eksempel prinsippet om rettferdighet. Å handle til fellesskapets beste handler ofte om prinsip, hevder Batson m.fl. Vi blir fortalt at det er vår samfunnsmessige plikt å utføre handlinger for å forbedre samfunnet vi lever i. Problemet med prinsippisme som motiv er at man må vite når og hvordan moralske et gitt moralsk prinsipp er i funksjon. Det er lett å tenke at visse moralske prinsipper alltid er gjeldende, men det er ikke så enkelt. Det er enkelt å være enig i at man må plukke opp etter hunden, bidra til TV-aksjonen eller at alle burde resirkulere – men ofte er det slik at vi blir verdensmestere i å rasjonalisere hvorfor vi selv ikke følger prinsippene (mens naboen virkelig burde). De fleste anser seg selv som moralske mennesker, men det er når våre egne interesser går i motsatt retning av hva de moralske prinsippene forteller oss at vi bør gjøre, at problemet oppstår. Vi finner alltid unnskyldninger på egne vegne.

Kollektivism som motivasjon har som mål å øke velferden til en gruppe eller et kollektiv. Gruppen kan være liten eller stor, fra to til to millioner. Det kan være alt fra et ekteskap til et nabolag til et helt land. Det kan være en rase, en religion, kjønn eller en politisk klasse. Man trenger ikke selv være medlem av gruppen, man kan for eksempel ønske å jobbe for å bedre forholdene for hjemløse uten å selv være hjemløs. Hvis en verdsetter en gruppes velferd og denne velferden er truet, vekker det kollektivistens motivasjon, og fører til at personen handler for å forbedre velferden til den utsatte gruppen. En person som har et sterkt engasjement for rusmisbrukere, og som derfor er med på for eksempel matutdeling til rusmisbrukere, handler derfor ut fra kollektivistisk motivasjon, hevder Batson m.fl. Problemet med kollektivism som motivasjon har likhetstrekk med problemene knyttet til altruisme; vi bryr oss mer om grupper vi er like eller som vi er medlemmer av. Å identifisere en gruppe

innebærer også utestengelse av andre – de og oss. Problemet med dette er at et engasjement overfor en gruppe kan føre til at man bryr seg mindre om andre grupper. For eksempel, da AIDS ble klassifisert som en sykdom tilknyttet det homofile miljøet var det få utenfor som brydde seg – det var deres problem. Fordelen med den kollektivistiske motivasjonen er at der egoisme og altruisme er rettet mot velferden til enkeltindivider i hovedsak, er mange samfunnsmessige behov langt unna vår egeninteresse og fra interessene til de vi bryr oss spesielt mye om. For slike oppgaver vil egoisme og altruisme kanskje komme til kort som motivasjonsfaktorer for frivillig engasjement. Ett eksempel kan være å hjelpe de fattige, men også konkrete oppgaver som resirkulering eller å velge miljøbevisst i hverdagen. Konsekvensene av å ikke resirkulere vil mest sannsynlig ikke påvirke hverken oss eller noen vi er glade i direkte, men det er likevel en oppgave det er viktig at så mange som mulig slutter opp om.

Slike samfunnsmessige problemer omtaler Batson m.fl. som «social dilemmas». Ett sosialt dilemma oppstår når a) individer i en gruppe eller et kollektiv kan velge hvordan de vil fordele personlige, begrensede ressurser (for eksempel penger, tid, energi), og b) å velge å fordele til gode for gruppen vil være til større nytte for gruppen som helhet, enn å velge å fordele til gode for en selv, men å velge til ens eget gode er til større nytte for en selv enn å velge til fordel for gruppen. Men hvis alle velger til det beste for en selv, for å maksimere egen velferd, er alle verre stilt.

Batson m.fl. omtaler «social dilemmas», og refererer med det til Dawes (1980), men fokus på slike sosiale dilemmaer finner vi også blant annet hos Jon Elster (1989). Elster var som tidligere nevnt i oppgaven, opptatt av uintenderte resultater av menneskelige handlinger, både for enkeltindividet og samfunnet som en helhet. Dersom hver person gjør det som er rasjonelt for han eller henne, det som bringer han eller henne mest mulig nytte, kan vi alle tape på det. Dette betegner Jean-Paul Sartre som «counterfinality». Uintenderte konsekvenser kan også føre til en bedring i alles situasjon. Adam Smith (i Elster, 1989) bringer dette på bane gjennom den usynlige hånd. I motsetning til Sartres counterfinality, hvor fellesskapet taper gjennom uintenderte konsekvenser av individene som utgjør fellesskapets valg, innebærer den usynlige hånd at fellesskapet tjener på jakten på egeninteresse.

4.3.2 «Volunteering as altruism – volunteering as self-interestedness»

Robert Stebbins (f.eks. 2001) mener at frivillig arbeid er en form for aktivitet som ikke kan karakteriseres som enten motivert av altruisme eller egeninteresse, men at all frivillighet utøves ut fra to prinsipielle motiver; å hjelpe andre (volunteering as altruism) og å hjelpe seg selv (volunteering as self-interestedness) (Loga 2010: 69).

Stebbins forsøker med dette å problematisere skillet mellom altruistiske motiver versus egoistiske motiver, gjennom å problematisere skillet mellom fritidsaktiviteter og frivillig arbeid (blant annet). Fritidsaktiviteter og frivillig arbeid har blitt sett som atskilte aktiviteter, hvor egeninteresse (og dermed egoistisk fundamenterte motiver) har vært knyttet til fritidsaktiviteter, mens altruistiske motiver og prinsipper har ligget til grunn for frivillig arbeid. Han forsøker med andre ord å overskride distinksjonene mellom aktiviteter motivert av egeninteresse og aktiviteter motivert av altruisme (Loga 2010).

Stebbins skiller mellom «serious leisure» versus «casual leisure». Casual leisure er aktiviteter som gir umiddelbar tilfredsstillelse. De har relativt kort tidsramme, og krever ingen spesiell trening eller erfaring for å utøves. Eksempler på casual leisure kan være å rusle en tur i parken, være sammen med venner eller se TV (Stebbins 2001).

Serious leisure omfatter aktiviteter som krever kunnskap, talent og erfaring og som foregår på systematisk basis. Aktivitetene vil over tid ta form av «karrierer», det er gjentakende aktiviteter hvor man utvikler seg gjennom stadig økte kunnskaper og erfaring. Stebbins deler serious leisure inn i tre ulike former; amatører, hobbyister og voluntører. Amatører opererer i samme felt som profesjonelle, for eksempel innenfor kunst, sport eller underholdning. Hobbyister har ingen profesjonelle motparter, og klassifiseres ut fra fem undergrupper; samlere, «lagere» (makers), deltakere i aktiviteter (for eksempel jegere), utøvere i ikke-profesjonelle sporter og spill (for eksempel dart, bridge og shuffle board) og entusiaster for «liberal arts» - som er interessert i og engasjert i å lese og lære om for eksempel matlaging, historie, litteratur, filosofi og så videre. Seriøse voluntører hjelper andre ut fra en kombinasjon av altruistiske og egoistiske motiver (Stebbins 2001). Disse finner man i et utall organisasjoner både i nærmiljøet og i samfunnet generelt, hvor de bidrar til utvikling gjennom bruk av opparbeidede egenskaper, kunnskap og erfaring. De skiller seg fra de Stebbins kaller «casual volunteers», som også bidrar og er viktige, men som arbeider på et lavere nivå – for eksempel med utdeling av flyveblader eller som selger billetter til den lokale musikkfestivalen (ibid.).

Å utøve serious leisure, som systematisk frivillig arbeid kan karakteriseres som, hevder Stebbins generer et stort positivt utbytte for deltakeren gjennom ulike former for belønning (ibid.). Mange av disse «belønningene» er på det personlige planet, for eksempel oppfyllelse av ens menneskelige potensiale, å uttrykke og utnytte egne ferdigheter, å få viktige og givende erfaringer og å utvikle en verdsatt identitet. Stebbins mener også at selv om det å utøve serious leisure er mer fysisk og psykisk krevende enn det casual leisure er, så kan det også generere positiv energi og sette deltakerne bedre i stand til å møte de forpliktelsene de ellers har i livet sitt. Gjennom forskningen sin fant han at mange utøvere av serious leisure opplever at de til tider går så opp i aktiviteten at de glemmer andre bekymringer, stress og forpliktelser. Han fant også at de fleste opplever at aktiviteten de driver med er morsom og underholdende, selv om denne formen for utbytte eller belønning vurderes som noe mindre viktig enn de andre nevnt over.

I tillegg til dette innebærer også deltakelse i serious leisure, kanskje med unntak av de «liberal arts hobbyists», en stor grad av sosiale belønninger og utbytte, gjennom at de fleste slike aktiviteter gir mulighet til å møte nye mennesker, få venner og knytte bånd, og ta del i en sosial gruppeaktivitet. En videre belønning knyttet til dette er opplevelsen av at gruppen en er med i oppnår noe viktig. Deltakerne som bidrar i gruppen opplever at det er bruk for dem, at noen trenger dem og den innsatsen de gjør, og at gruppen er viktig for samfunnet man er en del av (Stebbins 2001).

Serious leisure er aldri bare en helt ukomplisert «lykke-givende» aktivitet. Det er kostnader knyttet til å drive med aktiviteter på et slikt nivå, og konflikter kan oppstå. Deltakerne investerer tid og krefter, men utfallet er ikke nødvendigvis vellykket hver gang. Det er for eksempel ikke alltid man klarer å hjelpe de man ønsker å hjelpe. Det kan også være konflikter innad i gruppen, eller man kan være misfornøyd med ledelsen i organisasjonen eller av aktiviteten. Stebbins hevder at så fort man har forflyttet seg videre fra begynnerstadiet i karrieren, vil deltakerne vite at tilfredsstillelsen de får av å drive med aktiviteten fra tid til annen vil overskygges av kostnadene, men også at vis-à-vis kostnadene vil det positive utbyttet over tid og generelt sett være mye større.

Stebbins trekker frem et annet viktig aspekt ved serious leisure, nemlig at selv om dette ikke er arbeid (i betydningen lønnsarbeid), så kan «*serious leisure that sounds like work*» (Stebbins 2001: 56) fungere som et effektivt substitutt for arbeid for de som har behov for det. For det første: i vår moderne tidsalder er arbeidslivet en arena for sosial inkludering hvor man møter og blir kjent med andre mennesker. En stor del av vårt sosiale liv foregår på arbeidsplassen.

For den som av ulike grunner står utenfor arbeidslivet vil det kunne være utfordrende å ta del i samfunnslivet på samme måte. Familielivet og relasjonene tilknyttet det er stort sett relativt stabile og lite omskiftelige, og vil ofte ikke bringe med seg samme muligheter for sosial deltakelse som det å delta i arbeidslivet gjør. Men, fortsetter Stebbins, for de som finner en meningsfylt organisasjonsaktivitet kan det gi en følelse av deltakelse i «*a bustling, fascinating, all-encompassing social world*» (Stebbins 2001: 56). For det andre; også i forhold til å fylle dagene med rutinepregede aktiviteter kan det å delta i serious leisure gi hverdagens innhold og mening. Mennesker som savner rutine i arbeidslivet gir kan finne en tilfredsstillende ekvivalent i deltakelse i for eksempel frivillige organisasjoner.

Det tredje aspektet Stebbins trekker frem er at alle former for serious leisure innebærer en særegen livsstil og identitet for deltakerne. Dette kan også fungere som et substitutt for deltakelse i arbeidslivet. En jobb påvirker livsstilen vår og gir oss en identitet, som lærer, sosialarbeider eller megler. For en som står utenfor arbeidslivet kan deltakelse i serious leisure gi en liknende form for identitetsfølelse – du er for eksempel en frivillig i Frelsesarmeen, og med det også en del av Frelsesarmeen som organisasjon. Du har noe til felles med andre frivillige i Frelsesarmeen, du er medlem av en kategori som gjenkjenner hverandre og deler noe.

For det fjerde; i den grad livsstil formes rundt kompliserte, absorberende og tilfredsstillende aktiviteter kan også disse aktivitetene sees som uttrykk for deltakernes sentrale «livsinteresser». Dette har kanskje aldri før vært så viktig som det er i den tiden vi lever i nå. Hva vi velger å bruke tiden vår på sier noe om hvem vi er og hvordan vi presenterer oss for andre. For de som står utenfor arbeidet vil deltakelse i en form for serious leisure være den eneste mulige kilden til en livsinteresse som både utad sier noe om hvem man er, men som også gir en mulighet til å investere (og få igjen) positiv følelsesmessig, fysisk og intellektuell energi. Deltakelse i frivillig arbeid vil således kunne sees på som en identitetsskapende aktivitet, både innad og personlig, og utad overfor andre.

4.3.3. Sammenfatning

Både Batson, Ahmad og Tsang og Stebbins er opptatte av motivasjon for frivillig handling, og Stebbins tar dette videre ved å også knytte sammen motivasjonsaspektet opp mot betydningen det frivillige arbeidet kan ha for den enkelte. Der Batson m.fl. opererer med fire relativt

avgrensede teorier for motivasjon for frivillig deltakelse, bidrar Stebbins i større grad til å nyansere bildet av forholdet mellom ulike former for motivasjon ved å hevde at all frivillighet utøves av både egoistiske og altruistiske motiver. I tillegg er Stebbins opptatt av betydningen frivillig deltakelse har for den enkelte, noe som også finner gjenklang i problemstillingen min.

Sett i lys av mitt utgangspunkt for oppgaven, hvor jeg vil ta for meg frivillig arbeid som noe man *gjør* og som noe man *er*, kan Stebbins bidra til å bygge bro og koble disse to innfallsvinklene sammen. Det man *gjør* kan også forstås som å ha betydning for den man er. I relasjon til dette kan tanken om at frivillig arbeid utøves av to prinsipielle motiver, både for å hjelpe seg selv og å hjelpe andre, bidra til å viske ut skillet mellom de to innfallsvinklene jeg har tatt utgangspunkt i.

4.4 Identitet og mening i det individualiserte samfunnet

Dersom frivillig arbeid kan sees på som noe man *er*, og ikke bare noe man *gjør*, en aktivitet man utfører, er identitet et viktig stikkord. I følge Store Norske Leksikon (hentet 15.05.2015) defineres identitet slik:

«Identitet, personlighet, den man er. Identitet kan også betegne ens selvbilde eller selvoppfatning (...) I psykologien brukes identitet om den del av personens selvoppfatning som oppleves som særlig sentral, ekte og typisk for vedkommende. «Å finne sin identitet» vil si å danne et selvbilde man føler man kan akseptere og leve opp til, og så etablere en livsstil som svarer til dette bildet (...) I samfunnsvitenskaper har man en mer utvidet forståelse av begrepet identitet. Her utvikles perspektivet til å se individets selvforståelse og posisjonering i relasjon til gruppefenomener som sosial, kulturell eller etnisk identitet».

Identitet kan således oppfattes som noe som både er en del av den en er, som utgjøres av medfødte egenskaper og personlighet, men også noe en skaper og gjenskaper etter et ønske om hvem man vil være. I denne oppgaven tar jeg utgangspunkt i en forståelse av identitet som noe man til en viss grad kan påvirke selv, ikke et statisk sett med egenskaper man har fått utlevert ved fødselen. I en slik forståelse vil også handlinger og valg man tar kunne forstås som et ledd i konstruksjonen av ens identitet. Jeg vil her ta for meg tre bidragsytere som alle omhandler temaet identitet i det ny-moderne eller senmoderne samfunnet, og drøfte frivillig arbeid i lys av disse.

4.4.1 Identitet i det moderne samfunnet

Det moderne samfunnet blir ofte omtalt som det individualiserte samfunnet (Krange og Øya 2005; Beck, Giddens og Lash 1994). Ulrich Beck beskriver dette som at det institusjonelle fundamentet for industrisamfunnet forvitrer, og tidligere identitetsskapende institusjoner som sosiale klasser, arbeid og yrkesroller, utdanning, kjønnsroller og familier tappes for funksjon og mening, og kan ikke lenger bidra til å gi folk svar på hvem de er eller hva de vil med livet sitt. Individet må selv sette seg selv i sentrum for eget liv og dermed realisere seg selv (Krange og Øya 2005). Med det som utgangspunkt vil jeg se om frivillig arbeid kan sees som et menings- og identitetsskapende arbeid i det individualiserte samfunnet.

Olve Krange og Tormod Øya har skrevet boken «Den nye moderniteten», som tar for seg ungdom, individualisering, identitet og mening. De tar blant annet for seg – og stiller seg kritiske til – modernitetsteoretikere som Bauman, Beck og Giddens, i forhold til innhold og forutsetninger for moderne identitetsdannelse (Krange og Øya 2005)¹³. Selv om boken ikke er skrevet om voksne, og heller ikke er spesielt rettet mot organisasjonsdeltakelse eller frivillig arbeid, mener jeg det er et interessant bidrag til å forstå hva deltakelse i frivillig arbeid kan bety for den enkelte frivillige.

Ulrich Beck har presentert et viktig bidrag til de forestillinger om individualisering som dominerer den offentlige diskursen i dag. Gjennom tesen om risikosamfunnet hevder han at nye former for risiko er i ferd med å endre samfunnsinstitusjonene, og dermed også individuelle livsbetingelser (Krange og Øya 2005: 94). I forhold til under industrisamfunnet, hvor økonomi og produksjon var konstituerende for samfunnslivet, beveger de vestlige sivilisasjonene seg over mot en ny modernitet der risikoene blir den viktigste materielle drivkraften i samfunnsutviklingen. Risikoene i dagens samfunn kan ramme alle, den er ikke avgrenset av klasse eller makt. Risikoer som global oppvarming og forurensning er universelle og demokratiske (Krange og Øya 2005; Beck 2004). Et samfunn på vei til å bli et risikosamfunn endrer seg radikalt, og relatert til det presenterer Beck sin andre tese – om individualisering.

Som nevnt hevder Beck at tidligere identitetsskapende institusjoner tappes for funksjon og mening. Der individet før ble ledet et godt stykke på vei gjennom de omfattende og sterke

¹³ For å presisere: jeg benytter her både primærlitteratur av Beck, Giddens, og Bauman, og sekundær gjengivelse av disse i Krange og Øya. Der Krange og Øya er anført i parentes er det sekundærlitteratur, der det er primærlitteratur er dette angitt ved referanse til forfatteren.

institusjonene som sosial klasse, yrkesrolle og familie, har individet i dag større handlingsfrihet og valgmuligheter. Individet står i sentrum av eget liv og blir tvunget til å fatte eksistensielle valg i større grad enn tidligere. Å velge å være frivillig kan forstås som at individet trer inn i en ny form for meningsskapende institusjon, den frivillige organisasjonen det frivillige arbeidet utøves innenfor. Dette er selvvalgt, i større grad enn for eksempel sosial klasse og familie er.

Globaliseringen setter samtidig og parallelt i gang en individualisering (Beck 2004). De nye risikoenes positive bakside er mulighetene – istedenfor å bestemmes av samfunnet blir menneskene integrert i samfunnet som individualiserte (ibid.). Beck hevder videre at denne institusjonaliserte individualismen kan sees som en form for «egoistisk altruisme» eller «altruistisk individualisme». Dette kan forstås som at mennesket i større grad enn før velger hvilken plass han eller hun har i samfunnet, og at man med utgangspunkt i egeninteresse og individualisme fungerer og bidrar til samfunnet ut fra egne valg og motiver.

I følge Anthony Giddens har det moderne samfunnet tre særegne grunntrekk; *reflexivity*, *time-space-separation* og *disembedding mechanisms* (Giddens 1990; Beck, Giddens og Lash 1994; Krange og Øya 2005). I denne sammenhengen er særlig begrepet *reflexivity*, eller refleksivitet, aktuelt. I dagens samfunn blir individet kontinuerlig stilt overfor ulike og ofte konkurrerende kunnskapsbaserte valg eller handlingsalternativer (Krange og Øya 2005: 108). Det enkelte individet må hele tiden ha et bevisst forhold til kunnskap og stille seg utenfor situasjonen for å vurdere alternative handlingsvalg, for så å velge den beste løsningen. Dette kan kjennes igjen i blant annet Elsters teori om begrenset rasjonalitet (1989), samt teorier om rasjonelle valg og formålsrasjonelle handlinger (for eksempel Hedström og Swedberg 1996).

Tilsvarende finner vi en form for refleksivitet i det senmoderne samfunnet, som fører til at alle sosiale former og handlinger kontinuerlig blir utsatt for tvil og endring (Krange og Øya 2005: 108). Denne refleksiviteten retter seg ikke bare utover mot individenes omverden, men også innover mot egen person. Individet blir selvrefleksivt; det blir tvunget til å reflektere over seg selv og sine egne livsprosjekter. Ut fra denne selvrefleksiviteten springer begrepet selvidentitet frem. I det senmoderne samfunnet har mennesker et utall alternativer for utvikling av egen identitet. Det enkelte mennesket har stor frihet i valgmulighetene, men med dette kommer også en rekke nye farer og muligheter for å mislykkes (Krange og Øya 2005). Enkeltmenneskers identitet i det senmoderne samfunnet er altså ikke gitt, det er noe som individet selv produserer og vedlikeholder gjennom en kontinuerlig refleksivitet. I lys av dette kan individets valg om å være frivillig forstås som et uttrykk for individets individuelle

livsprosjekt, og som nevnt innledningsvis, som et menings- og identitetsskapende arbeid i konteksten det senmoderne samfunnet utgjør.

I Zygmunt Baumanns postmoderne samfunn innehar også individualisering en viktig rolle. Bauman bruker begrepene fast og flytende for å beskrive forskjellene på den første moderniteten og det postmoderne samfunnet vi lever i i dag (Krange og Øya 2005). Der den faste modernitetens samfunn var preget av sterke institusjoner som var styrende for folks livsmuligheter, er individet i den flytende moderniteten utsatt for en enorm frihet. Individene er selv ansvarlige for sin egen skjebne og står i det overfor en mengde handlingsalternativer uten de tidligere samfunnsinstitusjonene som styrende elementer. Bauman sammenligner dette med et shoppingssenter hvor individene står fritt til å «(...) «shop around» in the supermarket of identities» (Bauman 2000, i Krange og Øya 2005: 117). Ut fra Bauman kan identitetsskapende arbeid forstås som noe en kan velge relativt fritt, ut fra en myriade forskjellige muligheter og handlingsalternativer. Ved å velge å være frivillig velger du også en identitet som frivillig, du er hva du gjør, og identiteten som frivillig blir også en del av din identitet som menneske.

Disse tre forfatterne er alle opptatt av individualiseringens påvirkning på enkeltindividers liv. Individualiseringen fører til økt frihet, men innebærer også stor usikkerhet og økt risiko for å mislykkes. Alle tre peker på ulike måter på at de tidligere styrende samfunnsinstitusjonene ikke lenger har innflytelse på individene, man står i større grad fritt til å velge hva man selv ønsker og slik konstruere sitt eget liv og sin egen identitet. Krange og Øya peker på at dette likevel ikke nødvendigvis er noen sannhet. For eksempel viser empiriske studier at selv om det er svakere sammenheng mellom unges sosiale bakgrunn og utdanningsvalg nå enn tidligere, så er sammenhengen fremdeles reell. Barn av foreldre med høy utdanning eller høy sosial status har fremdeles større sannsynlighet for å selv ta høyere utdanning (ibid.). Fremdeles er det stor overvekt av jenter på helse- og sosialfag og formgivningsfag, mens det tilsvarende stemmer for gutter og mekaniske fag, byggfag og elektrofag. I forhold til denne oppgaven mener jeg likevel det er relevante perspektiver å ta med seg videre, fordi frivillig arbeid fremdeles i stor grad er noe du velger selv – at det er valgfritt utgjør selve kjernen i frivillighet. Det kan tenkes at noen velger å være frivillig uten at det foreligger en bevisst kalkulasjon i bunnen, som tolket ut fra at frivillig arbeid kan være en del av ens habituelle disposisjoner. Samtidig kan det vanskelig argumenteres mot at det er et aktivt og fritt valg den frivillige selv tar – uavhengig av hva motivasjonen måtte være i utgangspunktet, eller på hvilket nivå motivasjonen måtte ligge.

Krange og Øyas bok handler som nevnt om ungdom, individualisering, identitet og mening. I relasjon til dette trekker forfatterne frem det sivile samfunn og organisasjonslivet viktige institusjoner i det norske samfunnet. De viser til at organisasjoner spiller en viktig rolle som kulturbærere og tradisjonsformidlere, organisasjonene representerer ulike grunnverdier som ungdom gjennom å delta i deres aktiviteter også tilegner seg. I et perspektiv som presentert her, gjennom Beck, Giddens og Bauman, kan det argumenteres for at dette ikke bare gjelder ungdom. Når individene selv er ansvarlige for å konstruere sin egen identitet gjennom kontinuerlig vurdering og valg av handlingsalternativer kan man anta at også valg av organisatorisk tilhørighet er et element i identitetsskapingen. Organisasjoner kan være et utgangspunkt for å fremme egne interesser og perspektiver (ibid.). De ulike organisasjonene har ulik fremtoning og er bærere av ulike verdier som man som medlem også blir konfrontert med. Dersom tesen til Giddens stemmer, at individet selv blir tvunget til å reflektere over seg selv og sine egne livsprosjekter, og at hans eller hennes identitet er noe individet selv produserer kan det å være frivillig være en del av dette. Den frivillige identiteten i seg selv sier noe om hvem man er utad, samtidig som organisasjonen man tilhører har verdier og standpunkt som også blir reflektert i ens egen identitet.

4.4.2 Identitet som en sosial rolle

Dersom man skal gå ut fra den individualiserte livsanskuelsen som Beck, Giddens og Bauman forfekter er identitet noe menneskene i det moderne samfunnet skaper selv. I et symbolsk interaksjonistisk perspektiv er identitet en definisjon av selvet gjennom de sosiale rollene individet har (Thoits 2012). En persons identitet er ikke isolert ens egen, den er avhengig av de andre menneskene i omgivelsene. Man kan skille mellom to teoretiske perspektiver på identitet; sosial identitetsteori og identitetsteori. I følge sosial identitetsteori finnes grunnlaget for menneskers identitet i de gruppene individet tilhører, mens identitetsteori baserer seg mer på menneskers rolletilhørigheter, med deres forventninger og deres relasjoner til andre mennesker (Levin og Trost 2005). Med utgangspunkt i sosial identitetsteori er vi dem vi er basert på hvilken gruppe eller kategori vi tilhører – vi *er* lærere, vi *er* leger, eller for den saks skyld – vi *er* frivillige.

I relasjon til Beck, Giddens og Bauman kategoriserer mennesket seg selv som tilhørende en kategori eller en gruppe. Gjennom denne tilhørigheten får selvet en identitet. Rollen de får

som medlem av dette fellesskapet tilsvarer posisjoner i en sosial struktur som innebærer visse forventninger, rettigheter og forpliktelser. Thoits hevder at det å inneha en eller flere slike roller gir mening og innhold i livet, noe som igjen kan ha positive psykiske og emosjonelle effekter. Roller indikerer hvem individet er i egne og andres øyne, hvordan man er forventet å oppføre seg i gitte situasjoner, og beskytter mot engstelse og eksistensiell angstfølelse (Thoits 2012). Frivillige kan anses som en kategori eller en gruppe, og ved å tilhøre denne gruppen får man også en identitet som frivillig. Sett i lys av Beck, Giddens og Bauman kan det argumenteres for at det å velge å være frivillig kan være et forsøk på å skape en identitet, og dermed en rolle, som gir mening og trygghet. Dette perspektivet tar jeg med meg videre til analysen av datamaterialet, og jeg vil i relasjon til dette se på hvordan de frivillige selv knytter mening og tilhørighet til rollen de innehar nettopp som frivillige.

4.4.3 Sammenfatning

Jeg har her sett på hvordan frivillighet kan sees som en menings- og identitetsskapende mening i lys av teoretiske bidrag fra Beck, Giddens, Bauman og Thoits, med nyanserende diskusjon fra Krange og Øya. De tre førstnevnte tar utgangspunkt i at et trekk ved dagens samfunn er at identitet i større grad enn før er noe individene selv konstruerer og rekonstruerer gjennom mer eller mindre bevisste og aktive valg og handlinger. I et slikt perspektiv kan også det å velge å være frivillig sees som et menings- og identitetsskapende arbeid, eller i lys av Giddens, som et uttrykk for individets livsprosjekt. Dette sammenfaller med problemstillingens andre del – hvilken betydning frivillig arbeid har for den enkelte, men også sett i forhold til frivillig arbeid som noe en *gjør*, og som også har betydning for den man *er*.

Kapittel 5 – Empiri og analyse

Jeg har tidligere i oppgaven gjort rede for ulike teoretiske perspektiver knyttet opp mot frivillig arbeid. Nå er tiden kommet for kapittelet som behandler empiri og analyse. Kapittelet består av fem påfølgende avsnitt som tar for seg ulike aspekter ved elementene i problemstillingen; hvorfor noen velger å være frivillig og hvilken betydning det frivillige arbeidet har for den enkelte, analysert i lys av det teoretiske rammeverket.

5.1 Hvorfor bli frivillig?

I dette avsnittet vil jeg se nærmere på de frivilliges forklaringer på hvorfor de ble frivillige i første omgang. Teorien dette datamaterialet belyses opp mot er teori om rasjonelle valg, sosialt bytte og Bourdieus teori om habitus som grunnlag for menneskers handlinger. Årsaken til at nettopp denne teorien utpekte seg som aktuell overfor temaet inngangen til frivillig arbeid er at de på ulike måter belyser motivasjon for handlingsvalg. Hvorfor man velger å bli frivillig i utgangspunktet representerer et aktivt valg, i motsetning til det å for eksempel fortsette det frivillige engasjementet over tid.

I begynnelsen av hvert intervju ble alle informantene spurt om hvorfor de valgte å bli frivillige. Forklaringen spriker fra bevisst inntog på den frivillige arenaen, til at man «alltid» har vært engasjert i frivillighet på en eller annen måte, noe som også er interessant sett i lys av om det kan forstås som en rasjonell handling versus en mer ubevisst handling med grunnlag i ens individuelle habitus.

Sigrid forteller:

«(...) min sønn ringte meg, vi var på ferie, og han sa, nå har jo vi flytta ut, nå synes jeg du kan bruke tida på noen andre (...) han sier at dere er oppegående, så nå synes jeg virkelig dere kunne gi noe».

Sigrid var den eneste av informantene mine som direkte ble oppfordret av en tredjepart til å bli engasjert i frivillig arbeid. Også andre har blitt spurt av andre om de ikke kunne tenke seg å bli frivillige i en organisasjon, men da av et annet aktivt medlem i organisasjonen. Sigrids forklaring skiller seg derfor ut fra de andre, i forhold til hvor direkte hun ble oppfordret til å bli frivillig.

Anna forteller at hun også ble oppfordret av en tredjepart til å bli frivillig:

«Og så var det en som spurte om jeg kunne tenke meg det. For hun var også blitt pensjonist (...) Det er jo om tirsdagene, og hun kom hver tirsdag, så hvis hun hadde en hun kunne spørre (...) Det var hun som spurte meg om jeg kunne tenke meg dette.»

Anna fortalte i forkant av dette at hun hadde bestemt seg for å bli frivillig da hun ble pensjonist. At det ble akkurat Frelsesarmeen var mer tilfeldig og et resultat av å bli spurt av en hun kjente fra før.

Både Anna og Sigrid begynte med frivillighet fordi de på ulike måter og av ulike grunner hadde fått «tid til overs». Sigrids barn hadde flyttet ut og Anna var blitt pensjonist. Dette forteller også Kathrine:

«(Jeg) har jobba som frivillig i alle år egentlig, i forhold til ungene mine da de var med i idretten. Så slutta de og de flytta ut, og da hadde jeg fryktelig god tid. Da synes jeg ... Da hadde jeg ikke så mye å gjøre lenger. Så da tok jeg kontakt med ... Eller, jeg ga egentlig ut følerne for at jeg godt kan tenke meg å ... Gjøre noe»

Både Anna, Sigrid og Kathrine viser til at det lå en viss grad av egeninteresse i motivasjonen for å begynne med frivillig arbeid. De hadde et, i alle fall delvis, formulert mål ved å begynne som frivillige – de ønsket å fylle et tomrom av tid som hadde oppstått i livene deres. Valget om å bli frivillig kan således forstås som et rasjonelt valg, hvor motivasjonen for handlingen var å oppfylle et behov som de selv opplevde kunne fylles gjennom å bli frivillige. Sagt med andre ord kan det tolkes som at målet var å fylle et tomrom av tid, og middelet som ble vurdert som det mest formålsrasjonelle var frivillig arbeid.

I motsetning til Anna, Sigrid og Kathrine ble Einar frivillig gjennom en annen prosess.

«Jeg gikk på møter i frelsesarmeen. Og så ble jeg litt gradvis introdusert for matutdeling der. Der var en annen som hadde det, men så sluttet hun, og da ble det min jobb å, både dele ut og kjøre rundt og hente mat og ... Ja. Det ballet litt på seg etter hvert.»

Einar hadde ikke en plutselig lomme av tid som han ønsket å fylle med frivillig arbeid. Han ble gradvis introdusert til den frivillige aktiviteten gjennom å først være i den mottakende enden av frivillig engasjement selv. Han forteller videre:

«Jeg har jo vært i mottakersituasjon selv og fått hjelp».

Sett gjennom «bytteteoretiske briller» kan Einars motivasjon for å bli frivillig forstås som et ønske om å gi tilbake. Blau hevder at den som mottar et gode fra en annen står i gjeld til giveren. For å innfri gjelden må han eller hun gi noe tilbake som den andre verdsetter. I dette tilfellet er ikke dette eksplisitt uttalt. Einar gir ikke direkte tilbake til den som ga noe til han, det er ikke en utveksling av goder mellom to individer. Likevel kan det tenkes at opplevelsen av at Frelsesarmeen ga han hjelp når han trengte det, er grunnlaget for et ønske om å gi tilbake til Frelsesarmeen gjennom å være frivillig den dagen han var i posisjon til å kunne gjøre dette.

Blau viser videre til at det å ikke gjengjelde og gjøre opp for seg kan innebære store sosiale konsekvenser som dårlig rykte, utestengelse fra det sosiale fellesskapet og andre sanksjoner fra nærmiljøet. Det er nærliggende å tenke seg at som en fast deltaker i Frelsesarmeens miljø vil Einar kunne ha opplevd en viss forventning (om så bare i seg selv) om å gi tilbake. Fordi dette ikke er noe Einar selv har fortalt blir det spekulasjoner fra min side, men sett i lys av teori om sosialt bytte kan dette likevel være relevant å nevne.

Noen av informantene mine hadde en litt annen inngangsport til det frivillige arbeidet. Kristel forteller:

«Jeg hadde foreldre som tok litt ansvar sånn i det frivillige i menighet og ... Der de var med, sånn ... Oppgaver i styre og sånne ting. Og da så jeg vel det, hvor viktig det var at vi tok et tak alle sammen. Så det var vel det som gjorde det.»

Kristels forklaring for hvorfor hun ble frivillig er vanskelig å tolke i et bytteteoretisk perspektiv. Hun ble ikke frivillig med et mål om å fylle en lomme av ledig tid i hverdagen eller for å gi noe tilbake. Hun hadde ikke noe bevisst mål som hun opplevde at frivillig arbeid ville bidra til å nå. Hun har derimot vokst opp i et miljø hvor det å være frivillig engasjert var en naturlig og viktig del av hverdagen, og hun opplevde tidlig at det var viktig å delta i dette selv. Bourdieu hevder som nevnt at sosiale aktører som kjenner spillet de spiller og som benytter habitus ikke trenger å stille seg målene for sin virksomhet som formål (Bourdieu 1994: 136). Kristels frivillige engasjement kan tolkes som en del av hennes habitus. Hun handler innenfor det rommet hun kjenner og som er en del av hennes bevissthet, men har ikke en strategisk intensjon som utgangspunkt. Historien som skapte Kristels habitus kan knyttes til oppveksten hennes i et miljø som har påvirket henne, slik at frivillighet oppleves som å være en naturlig og selvsagt del av hverdagen.

Ingeborg sier noe av det samme som Kristel;

«Og frivillig arbeid, det begynte jeg jo egentlig med ganske tidlig, for jeg har alltid vært litt sånn ... hjelpsom i gata, handla litt og ordna og styra litt og ... En eller annen som knakk beinet så var jeg alltid på plass.»

For både Kristel og Ingeborg har det å være frivillig på en eller annen måte vært helt naturlig – det har alltid vært sånn. En kan si at deres frivillige engasjement er en del av deres personlige holdninger, *«en særlig måte å konstruere og begripe praksis på»* (Bourdieu og Wacquant 1992: 106). For Kristel og Ingeborg er frivillig arbeid en del av deres individuelle historie, som Bourdieu videre forklarer med at *«(...) det er nettopp i kraft av den historie, de kollektive og individuelle systemer av preferanser er blitt til som en del av deres sosiale identitet»* (Bourdieu og Wacquant 1992: 109). Selv om ikke Ingeborg har vokst opp i et miljø hvor hun ble påvirket gjennom foreldre som var aktive frivillige, har det hele tiden vært en naturlig del av hennes liv. Slik har det også blitt en del av hennes historie og dermed hennes preferanser.

Åsne sin forklaring på hvorfor hun ble frivillig skiller seg litt fra de andre. Hun ble ikke frivillig for å fylle et tomrom i hverdagen, men heller ikke fordi det var et miljø hun hadde vokst opp innenfor. Åsne forklarer at;

«... I bydelen vår var det ikke ... noe ... kristent barnarbeid en stund (...) Og jeg følte ... Overalt hvor jeg leste, i kristne blader og sånn, så var det, det som kom imot meg, det var bare barnarbeid. Det var det som talte. Så der følte jeg det spesielt da, at nå ... Nå må jeg gjøre noe»

Åsne har et tydelig kristent fundament i sitt frivillige engasjement. For at en handling skal betegnes som drevet av sosialt bytte må atferden være orientert mot mål som bare kan oppnås gjennom samhandling med andre mennesker. I motsetning til dette står som nevnt Bourdieu, og jeg mener at også Åsnes forklaring på hvorfor hun ble frivillig kan sees i lys av habitus, som nevnt ovenfor. I likhet med Ingeborg og Kristel kan det frivillige engasjementet sees som en del av hennes sosiale identitet – i dette tilfellet som kristen. I det kristne samfunnet er det å være frivillig kanskje av større viktighet og mer vanlig enn det er blant andre deler av befolkningen, det kan blant annet sees i lys av tall på frivillig engasjement i Norge, hvor kristne organisasjoner kommer høyt. Samtidig hadde Åsne et klart mål for å bli frivillig. Hun så et behov for noe i lokalsamfunnet hun tilhører, og valgte å handle ut fra et ønske om å nå dette målet. Sett i lys av Elster, som hevder at også kollektive mål kan knyttes opp mot en

rasjonalitetstankegang, kan Åsne sine motiver for å bli frivillig også forstås som et rasjonelt valg.

Oppsummering

I dette kapitlet har jeg sett på informantenes inngang til det frivillige arbeidet i lys av teori om rasjonelle valg, sosial bytteteori og Bourdieus teori om habitus. Dette er bare én tolkning av mange mulige. Det er sannsynlig at det er flere årsaker som spiller inn når man velger å bli frivillig, i likhet med at det er flere årsaker som gjør at man opprettholder et frivillig engasjement over tid. Jeg ønsket å tematisere dette temaet i lys av den utvalgte teorien fordi jeg ville undersøke om informantene hadde klare mål og ønsker i forkant av at de valgte å bli frivillige, eller om det kunne forstås som et resultat av de enkelte frivilliges habitus. Som vist er det variasjoner i svarene. Både Anna, Sigrid og Kathrine var tydelige på at valget om å bli frivillig i utgangspunktet bunnet i en egeninteresse, noe som tilsvarende en nyttetenkning og dermed er i overensstemmelse med teori om rasjonelle valg og til dels bytteteori. Einars svar kan også til en viss grad tolkes i den retning. Samtidig åpenbarer det seg svakheter i denne tolkningen. Det er ikke på dette tidspunktet belyst hva de frivillige opplever å få ut av engasjementet sitt, noe som gjør at det er vanskelig å si noe konkret om det utvikles en bytterelasjon i samhandling mellom frivillige og mottakere.

Forklaringene til Kristel, Ingeborg og Åsne har i tillegg stukket ut en annen retning. Jeg opplever bytteteori eller teori om rasjonelle aktører til å være lite egnet til å belyse årsakene til hvorfor de ble frivillige i utgangspunktet. Derimot mener jeg at forklaringene deres i større grad kan forstås i lys Bourdieus teori om habitus – hvor de sosiale aktørenes atferd utføres innenfor et rom hvor det spilles, men hvor det ikke foreligger strategiske intensjoner som utgangspunkt.

Sett i lys av Lorentzen og Rogstads kategorier over begrunnelser for hvorfor man ble frivillig, tolker jeg mine data som hovedsakelig tilhørende kategoriene sosiale forventninger og verdibegrunnelser. Sigrid og Anna har begge blitt spurt av en tredjeperson om de kunne tenke seg å bli frivillige, noe som kan karakteriseres som sosiale forventninger. Anna forteller dog at hun hadde bestemt seg for å bli frivillig da hun ble pensjonist, og det at hun ble spurt var egentlig mer bestemmende for hvilken organisasjon hun ble med i, ikke om hun ble frivillig i det hele tatt. Det peker derfor i retning av selvaktelse som forklaring.

Kathrine følte hun hadde mye tid til overs da barna ble store og flyttet ut, og ville derfor bli frivillig. Jeg finner det vanskelig å putte henne inn i en av Lorentzen og Rogstads kategorier, det måtte i så fall kanskje være en form for verdimeslige begrunnelser – nå hadde hun tid å bruke på andre – men samtidig er hun tydelig motivert av egeninteresse; hun følte hun hadde for mye tid til overs. I relasjon til Stebbins kan en se Kathrines motivasjon for å bli frivillig knyttet opp til at det å drive med «serious leisure» genererer et stort positivt utbytte på det personlige planet, det er en givende form for fritidsaktivitet som gir mening og innhold i hverdagen.

Einar ble frivillig i en gradvis overgang gjennom å delta på Frelsesarmeens møter. Han uttrykker det ikke konkret, men det er nærliggende å anta at det foreligger en forventning om at den som kan delta og bidra gjør nettopp det når man er med i et slikt miljø. Sånn sett kan Einars motivasjon for å bli frivillig karakteriseres som sosiale forventninger, men også basert på verdibegrunnelser – han er deltaker i en sosial kontekst hvor det å gi noe til andre av altruistiske motiver er en tydelig verdi. For å komplisere bildet ytterligere kan det tilføyes at Einar står utenfor arbeidslivet, og i en slik kontekst kan hans motivasjon for å bli frivillig sees i lys av Stebbins, samt Baines, Lie og Wheelock, som hevder at frivillig deltakelse kan fungere som et substitutt for arbeidslivstilknytning. I lys av Lorentzen og Rogstad vil hans motivasjon da kunne forstås som en selvaktelsesgrunn.

Kristel har vokst opp i et miljø hvor det å være frivillig var en selvfølgelig del av hverdagen. Det kan, i likhet med Einar, karakteriseres både som en verdibegrunnelse og som sosiale forventninger. Men også for Kristels del kan frivillig arbeid sees som en substitutt til deltakelse i yrkeslivet, og dermed som en selvaktelsesgrunn.

Ingeborg har, i likhet med Kristel, «alltid» vært frivillig. Hun er «den typen». Det er heller ikke her så lett å kategorisere henne ut fra Lorentzen og Rogstads modell, det kan tenkes at det både foreligger en viss sosial forventning om frivillig deltakelse i hennes miljø, eller det kan være ideelle forklaringer (og dermed verdibegrunnelser) som ligger til grunn. Jeg oppfatter Ingeborgs frivillige engasjement som mer nærliggende til Stebbins definisjon av «serious leisure». Det er en meningsfylt og viktig aktivitet som har tatt form av en karriere over flere år. Det er likevel verdt å nevne at Ingeborg er student innenfor en sosialfaglig yrkesretning. Selv om det ikke fremkommer direkte av intervjuet med henne kan det være sannsynlig at det foreligger en viss arbeidsmarkedsbegrunnelse for hennes frivillige engasjement.

Åsne har et tydelig kristent perspektiv i sitt frivillige arbeid. Dette peker i retning av motivasjon for frivillig arbeid basert på verdibegrunnelser.

5.2 Frivillig arbeid som sosialt bytte

Mine informanter er alle engasjerte innenfor velferdsfeltet, det Lorentzen og Rogstad kaller «frivillig sosialt arbeid». Det frivillige arbeidet utøves i en kontekst av menneskelig interaksjon – i motsetning til for eksempel det å være frivillig sti-merker for Den Norske Turistforening. Noen av informantene går inn i svært tette relasjoner med mottakerne, for eksempel de som er frivillige i HSF, hvor de fungerer som hjelpere i en familie over lang tid. Andre har mindre tette relasjoner med enkeltmennesker, men alle er engasjert i sosial samhandling på ett eller annet plan. Flere av informantene åpnet med å fortelle om hva de selv opplevde å få ut av det frivillige arbeidet sitt. Dette var ikke overraskende, da temaet ble omtalt i informasjonsskrivet som ble delt ut blant de frivillige, og jeg opplevde at det var noe flere av de frivillige selv hadde tenkt mye på.

Resiprositetsprinsippet er bærende i teori om sosialt bytte. En investerer i en relasjon eller utfører en handling med tanke på å få noe igjen for det, og det foreligger en uuttalt forventning om gjengjeldelse og gjensidighet. I dette avsnittet vil jeg se på informantenes opplevelser knyttet til hva de får i utbytte av det frivillige arbeidet, også med et blikk på resiprositet og gjensidighet i relasjonen mellom de frivillige og mottakerne.

Kristel åpnet med å lese opp noe hun hadde skrevet ned i forkant av intervjuet;

«Jeg har bestemt meg, om jeg får ros eller lønn, jeg liker det jeg gjør, det gjør jeg.»

Dette opplevde jeg som toneangivende for Kristels holdning til det frivillige arbeidet sitt. Hun rettet allerede i første setning fokus mot det at hun liker det hun gjør. Hun fortsatte med å fortelle om en familie hun hadde vært hjemme hos – hun som frivillig og de som mottakere.

«Hun var så glad! Hun var så fornøyd! Og så kom vi nå opp til de ... Det var så fantastisk ... Jeg vil bare grine ...»

Kristel forteller om en respons fra mottakeren som uttrykker takknemlighet og glede, og at dette gjør noe med henne selv. Uttrykt takknemlighet kan ansees som et gode eller en belønning i et bytteperspektiv, dersom den som mottar det verdsetter det som belønning «godt

nok». Jeg tolker dette svaret fra Kristel som at denne responsen innehar en verdi for henne. Hun opplever det som «fantastisk» at mottakeren er så glad og fornøyd over den hjelpen hun får.

Da jeg spurte Sigrid om hva hun fikk ut av det frivillige arbeidet svarte hun noe av det samme:

«(...) At de er så glad for at jeg kommer»

Den uttrykte gleden over at hun gjør dette for mottakeren anser Sigrid som et viktig personlig utbytte av det frivillige arbeidet. Sett i lys av bytteteori vil det også kunne fungere som et insentiv til å fortsette relasjonen og opprettholde engasjementet over tid.

Sigrid og Kristel forteller om tydelig uttrykt takknemlighet for at de er der som frivillige, og at dette er viktig for dem. I motsetning sier Åsne;

«I det daglige så har jeg ikke gått og følt på at jeg trenger ... At de trenger å vise meg takknemlighet. Jeg føler ikke at det er viktig. Det er greit når de sier det, men det er ikke nødvendig.»

Det er ikke i den uttrykte takknemligheten fra mottakerne at Åsne finner sitt utbytte, dersom vi skal legge bytteteori til grunn for å tolke hennes respons. Det er heller ikke mulig for en utenforstående å definere hva som vil representere et verdifullt utbytte for de frivillige – hvert individ verdsetter ulike ting og henter utbyttet fra ulike deler av arbeidet.

Einar forteller for eksempel om et mer indirekte utbytte;

«Det er jo en, det gir jo en glede å kunne være til hjelp og kunne bety noe for andre. Og vi skaffer oss vennskap. Ja ... Noen har vi mer kontakt med enn andre og.»

Han opplever at han er til hjelp og betyr noe for andre, og at dette igjen gir han glede. I tillegg forteller han om et mer konkret utbytte av det frivillige arbeidet – han får vennskap igjen for det. Blau hevder at belønningen ikke trenger å ligge i konkret uttrykt takknemlighet, men at det å omgås mennesker som anser deg som en god person, som snill og dyktig eller som uttrykker andre former for hengivenhet også kan representere en belønning som skaper et insentiv for å opprettholde relasjonen. For Einars del tolker jeg det slik at han ikke nødvendigvis trenger å få denne belønningen fra en bestemt person, men det at han opplever at han er til hjelp og betyr noe for andre gir insentiv i seg selv.

Åsne forteller om en opplevelse hun hadde bare noen uker før intervjuet. Hun hadde gått gjennom byens gågate og traff på en gjeng med ungdommer. En av de gjenkjente henne som frivillig i klubben han hadde gått i som liten, og begynte å prate med henne:

«Han syntes det var moro, og så begynte han å fortelle til de andre at han hadde gått i klubben og det hadde vært så moro og ... Så skulle jeg gå fra han og da ga han meg en klem. Og så tenkte jeg etterpå ... Egentlig ... Den ... Den episoden, den gledet meg egentlig mer enn man kanskje skulle tro»

Denne responsen er ikke direkte knyttet opp mot det frivillige arbeidet hun gjorde der og da, men kom flere år i etterkant. Hun har jo også forklart at takknemlighet fra mottakerne ikke er nødvendig for at hun skal oppleve det frivillige arbeidet som givende. Likevel trekker hun frem denne positive responsen fra den unge mannen som noe som gledet henne også når hun forteller om det frivillige engasjementet hun har i dag.

Blau argumenterer for at det også kan foreligge et visst element av konflikt i en bytterelasjon. Resiprositetsprinsippet tilsier at den som mottar en tjeneste fra en annen føler en obligasjon til å gjengjelde slik at han gjør opp gjelden sin overfor giveren. Det er nærliggende å tenke seg at det ikke alltid er like lett å ta imot en tjeneste fra en frivillig. Det kan skape en følelse av underlegenhet og skam dersom man føler man ikke kan gjengjelde. Flere av informantene var opptatte av dette. Ingeborg forteller:

«Og jeg kjenner ikke på det. Ikke i det hele tatt. Nei ... Det gjør jeg ikke. Jeg ... Altså, vi har jo en del sånn prat, og ... Som jeg pleier å si ... Jeg kommer fordi at jeg har veldig lyst til å gjøre det, og det er det, jeg får med meg to herlige dokker og en liten kar som renner meg ned av og til, og jeg får en utrolig fornøyd og blid mamma som alltid hilser meg velkommen med et smil, så da ... Da skylder ikke du meg noe.»

Jeg tolker Ingeborgs utsagn som at hun opplever at hun får nok igjen for tjenesten hun gjør ved å være frivillig gjennom den responsen hun får fra mottakerne. Hun er tydelig, også overfor de hun hjelper, på at de ikke skylder henne noe – at hun også får noe ut av dette. I et bytteperspektiv tolker jeg det slik at Ingeborg forsøker å minske den andres følelse av underlegenhet og behov for gjengjeldelse ved å forsikre om at «da skylder du ikke meg noe».

Anna er inne på noe av det samme:

«Men det er klart ... Det er ikke helt balanse i det kanskje ... Når den ene yter og den andre nyter. Det blir en byrde på et vis. Ja, en skal være veldig forsiktig på et vis, ikke sant ... At ingen føler seg ... Underlegne, det ønsker man jo ikke»

Det er interessant at både Ingeborg og Anna tydelig kjenner på denne følelsen som den andre kan få gjennom å motta tjenester fra dem, og at de ønsker å minske den andres følelse av underlegenhet. Jeg tolker dette som at både Ingeborg og Anna opplever at mottakerne uttrykker takknemlighet – nok til at de opplever at de får noe igjen for det de gjør, men kanskje også at mottakerne selv gir uttrykk for at de ikke føler de har så mye å gi tilbake.

Einar kommer også inn på dette:

«Vi opplever jo en del i dag som ... Tør ikke. De har det så vanskelig. Det er mange som har sagt det på frelsesarmeen. De gruer seg veldig og ... Men da er det ... Prøver å se den enkelte som kommer inn der og ta kontakt og ... Etter hvert så senker de skuldrene og ... Det var ikke farlig likevel»

Einar opplever at det er vanskelig for mange av gjestene på Frelsesarmeen å ta imot hjelp og bidrag, særlig helt i begynnelsen. Han forteller at han aktivt prøver å hjelpe disse ved å identifisere dem og ta kontakt, og å vise at det er greit å ta imot. Jeg tolker dette som at Einar er bevisst sin rolle som «giver», og at det kan være vanskelig å ta imot noe en føler en ikke har mulighet til å gjengjelde. Sosialt bytte innebærer, ifølge Blau, en viss grad av tillit. En må stole på at den andre vil gjøre opp for seg og gjengjelder tjenesten. Ved å møte de som synes det er vanskelig å ta imot tolker jeg det som at Einar viser at han har tillit til at hans del av bytteutvekslingen blir oppfylt. Det kan videre tenkes at Einar med dette ønsker å skape insentiv hos den andre til å ta imot tjenesten, fordi Einars utbytte ikke nødvendigvis ligger i responsen han får fra mottakeren, men gjennom andre aspekter ved det frivillige arbeidet. For at Einar skal få den belønningen han verdsetter, for eksempel det å føle at han blir satt pris på, at han gjør en viktig innsats, må den andre ta imot det han tilbyr.

Hva så når mottakeren ikke uttrykker takknemlighet? En av informantene uttrykker det slik:

«Ja, så ... Når de er punktlig, de er hjemme. Altså. Det er jo noen av de andre som har hatt litt problemer med disse unge folkene, at de ikke har vært hjemme, at de har glemt det og ... Det trigger meg jo litt, at da kan jeg heller hjelpe noen andre. Det synes jeg er litt unødvendig altså, ja.»

I sosialt bytte er motivasjonen å få noe igjen for tjenesten man gjør. Giveren investerer noe i relasjonen og forventer å få noe igjen for det. Å være frivillig innebærer at man investerer tid og krefter, noe som gjør at man i tilsvarende grad mister muligheten til å investere i andre givende relasjoner. Når dette ikke blir verdsatt av mottakeren, og giveren ikke opplever å få denne belønningen gjennom andre aspekter av engasjementet, vil insentivet til å fortsette å gi forsvinne. Jeg tolker informantens utsagn som at hennes utbytte ligger i at den andre også investerer i relasjonen og viser at den er av verdi. Når de ikke oppfyller «sin del» mister denne informanten insentiv til å opprettholde engasjementet - «*da kan jeg heller hjelpe noen andre*».

Hun poengterer dette ved å videre si at;

«Jeg vil jo hjelpe de, men jeg vil jo at de skal synes at det er greit at jeg er der (...) Til slutt følte jeg meg kanskje litt utnyttet. Det var liksom som at de tenkte at nå lar vi det bare bugne her, for hun tar det jo likevel.»

En annen av informantene kommer også inn på dette. Hun forteller:

«Hvis jeg hadde bestemt, jeg synes jo det skulle vært sånn at de måtte og kommet og vært med. For det er liksom ... De kommer og spiser og går. Og noen ... Eller, ikke noen, men ei der, hun er så frekk og ... Tar maten, for de deler ut maten til de, tar før andre får spist»

Jeg tolker dette som at den frivillige opplever en viss grad av misnøye og irritasjon over at de «bare kommer og spiser og går», uten å uttrykke takknemlighet for hva de får. Dette skjer på to nivåer, både generelt, hvor hun skulle ønske at mottakerne i større grad var med og bidro til matserveringen, men også spesielt overfor denne ene personen som hun også opplever at er lite høflig overfor de andre gjestene. I sosialt bytte foreligger det en underliggende forventning om å få noe tilbake, men denne er ikke eksplisitt uttalt eller avtalt på forhånd. Jeg tolker denne informanten som at hun forventer en viss grad av takknemlighet og kanskje også en viss grad av ydmykhet fra mottakerne, og at denne forventningen ikke blir møtt. Likevel forteller denne informanten på et senere tidspunkt at hun trives veldig godt med det frivillige arbeidet og at det gir henne mye. Dersom man skal tolke dette i et bytteteoretisk perspektiv kan det tenkes at akkurat denne informanten finner utbyttet et annet sted enn i responsen fra mottakerne, for eksempel gjennom at hun får et positivt omdømme eller positive responser fra andre frivillige.

Oppsummering

I dette kapittelet har jeg sett på informantenes frivillige engasjement i lys av bytteteori og resiprositet. Det er ikke nødvendigvis det enkleste temaet å snakke om i en intervjusituasjon med frivillig arbeid som tema. Med referanse til Stebbins har frivillig arbeid i stor grad nok blitt ansett som drevet av altruistiske motiver, og i et slikt perspektiv harmoniserer ikke det å uttrykke misnøye over at mottakerne ikke uttrykker takknemlighet overfor de frivillige. Med grunnlaget i symbolsk interaksjonisme var dette noe jeg tenkte en del på i forkant av intervjuene; hvor det kan tenkes at de frivillige ytrer seg på bakgrunn av hva de tenker at intervjueren ønsker informasjon om, og mer eller mindre bevisst i forhold til hvordan de forestiller seg at dette vil innvirke på den sosiale situasjonen (Tjora 2010).

Samtidig opplevde jeg at de fleste av informantene selv var opptatte av dette temaet og at de hadde gjort seg noen tanker om dette på forhånd, selv om svarene sprikte fra at de tydelig mente det var viktig til at det ikke var nødvendig i det hele tatt.

Sett i lys av bytteteori kan ulikhetene i informantenes holdninger i forhold til dette temaet forklares ved at individene «henter» sitt utbytte fra ulike aspekter i det frivillige arbeidet. Noen opplever det som viktig at mottakeren direkte uttrykker takknemlighet, og slik «oppfyller sin del av avtalen». Noen av de andre beskriver at det er gleden mottakeren viser (ikke nødvendigvis uttrykker verbalt) som er viktig for dem. For andre igjen er det viktigere å oppnå en relasjon, «skaffe seg vennskap», og det frivillige arbeidet blir et middel for å nå det målet.

Som nevnt har bytteteori noen svakheter som gjør at det er utfordrende å benytte denne som generell forklaringsteori på samhandling mellom mennesker. Akkurat når det gjelder dette konkrete temaet mener jeg likevel at bytteteori setter lys på et viktig aspekt ved frivillig arbeid – og som det kanskje ikke blir snakket så mye om; både forventningen om å få noe igjen for det du gjør, og ikke minst, opplevelsen av at mottakeren føler seg underlegen fordi han eller hun ikke opplever å ha noe av verdi å gi tilbake til den frivillige. Denne kompleksiteten i det frivillige arbeidet er kanskje underkommunisert, igjen med relasjon til Stebbins, fordi vi forstår frivillig arbeid i lys av foreldede altruistiske idealer.

5.3 Frivillig arbeid som menings- og identitetsskapende prosjekt

«(...) to shop around in the super-marked of identities»

(Bauman 2000, i Krange og Øya 2005: 117)

Som nevnt opplever jeg at frivillighet, i tillegg til noe man *gjør* (frivillig arbeid), kan representere noe man *er*. Sett i lys av sosial identitetsteori kan menneskers identitet knyttes sammen med de gruppene eller kategoriene man tilhører. Både Beck, Giddens og Bauman hevder at et særtrekk i det moderne samfunnet er at individene selv står fritt til å konstruere og skape sin egen identitet (Krange og Øya 2005). Stebbins sier, i relasjon til dette, at det å utøve serious leisure bringer med seg belønninger på det personlige planet, blant annet i form av å utvikle en verdsatt identitet (Stebbins 2001).

Et relatert konsept i forbindelse med denne tenkningen er at frivillig arbeid kan fungere som substitutt for arbeid. Ikke nødvendigvis de praktiske aspektene, som det å helt konkret ha noe å fylle dagene med, men i forhold til identitet og mening. En tankerekke som utgangspunkt for analysearbeidet i dette avsnittet lyder som følger: dersom vi i det moderne samfunnet er overlatt til oss selv når det gjelder å skape vår egen identitet, som Beck, Giddens og Bauman hevder, og videre – at identitet skapes gjennom tilhørighet til grupper og kategorier, kan det tenkes at frivillig arbeid fyller et tomrom som arbeid vanligvis ville fylt i forhold til identitetsskapelse?

Åsne beskriver det slik:

«Nå som jeg ikke er i jobb, og når jeg går om morgenen (...) så går jeg halv ni til bussen, og da er det akkurat som at jeg føler at jaja, nå er jeg litt ... Jeg er en liten del av det pulserende livet, og nå går jeg på bussen sammen med alle de andre som skal på jobb, og det er litt koselig det, ja ...»

Åsne har hatt et langt yrkesliv, og har hele denne tiden også vært frivillig, så for henne har ikke dette vært en årsak til at hun begynte med frivillig arbeid i utgangspunktet. Men etter å ha blitt pensjonist opplever hun en ny verdi knyttet til det frivillige arbeidet – *hun er en liten del av det pulserende livet*. Sett i lys av teorien drøftet overfor kan det tolkes som at den identiteten Åsne hadde som yrkesaktiv forvitret idet hun trådte ut av yrkeslivet – men at hun har konstruert en ny identitet knyttet opp mot det frivillige engasjementet, som en del av den gruppen som «har noe å stå opp til», som går til bussen halv ni om morgenen.

Kristel er i en litt annen situasjon. Hun har så godt som aldri deltatt i yrkeslivet, men har på ulike måter vært frivillig engasjert i en årrekke – også i frivillige aktiviteter som kan beskrives med Stebbins ord; «*serious leisure that sounds like work*». Hun beskriver meningen hun knytter til dette:

«Jeg hadde jo ikke jobbet eller ... Nesten sånn, jeg har utdannelsen, men. Så for meg var det og ... At det var bruk for meg. Å kunne bruke meg selv ...»

I dette utsagnet finnes to aspekter som det er verdt å merke seg at Kristel knytter sammen. 1) Hun har ikke jobbet (men hun har utdanning). 2) Hun finner mening i at det er bruk for henne, og at hun kan bruke seg selv. Når dette blir knyttet sammen i en setning tolker jeg det slik at Kristel opplever at dersom hun var i arbeid ville hun fått oppfylt dette behovet for at det var bruk for henne og at hun kunne bruke seg selv, men i og med at hun ikke er i arbeid må hun finne andre måter å skape denne meningen på – og det har hun funnet gjennom det frivillige engasjementet. Hennes identitet som aktiv deltaker i samfunnet, som en det er bruk for, er relatert til at hun er frivillig.

Einar er inne på noe av det samme:

«Det er veldig givende, og det er veldig viktig, både godt og viktig å ha noe å stå opp til om morgenen. Jeg er jo uføretrygdet, så jeg må ha noe.»

I likhet med Åsne beskriver han at det å ha noe å stå opp til om morgenen er viktig. Som hos Kristel synes det som at han skaper mening i hverdagen gjennom den rollen han har som aktiv og engasjert frivillig. I lys av Beck, Giddens og Bauman står individene fritt til å konstruere sin egen identitet. Fordi Einar ikke har en jobb som er knyttet opp mot dette kan det tenkes at det frivillige arbeidet for han også blir et identitetsskapende arbeid.

Anna forteller om hvordan hun føler seg når hun går hjem fra en dag med frivillig arbeid:

«Nei, jeg synes ... Det har vært en god dag. Det er noe med at ... En synes en ... Hvis en er med på noen ting så synes en at en har brukt tiden litt godt ikke sant.»

Anna er i likhet med Åsne pensjonist og har hatt et langt yrkesliv bak seg. Der Åsne beskriver at hun føler seg som en liten del av det pulserende livet, forteller Anna at hun synes hun har brukt tiden godt når hun er med på noe. Jeg tolker dette som at frivillig arbeid hos Anna har blitt et substitutt for den jobben hun en gang hadde, og hun har trådt inn i rollen som frivillig på lik måte som hun en gang trådte inn i den rollen hun fikk i kraft av sitt yrke.

Kathrine fortalte noe om årsaken til sitt frivillige engasjement som jeg synes er interessant i denne sammenheng. Hun har i alle år jobbet i en stor bedrift hvor hennes arbeidsoppgaver hovedsakelig dreide seg om økonomi.

«Altså, egentlig så jobber jeg med helt feil ting, for jeg jobber i (XXX – anonymisert grunnet gjenkjennelig navn) og jeg har jobbet (med dette) i hele mitt liv – stort sett. Og da kunne jeg veldig godt tenke meg å ha noe med mennesker å gjøre.»

Kathrine forteller videre at hun er svært glad i å ha mennesker rundt seg. Hun opplever det som givende å kunne hjelpe, og skulle egentlig ønske hun hadde jobbet i et yrke hvor hun fikk utnyttet de interessene og evnene hun har i denne retningen. Det gjør hun nå ikke – hun jobber i en økonomisk orientert virksomhet, og har lite med mennesker å gjøre i hverdagen. I et identitetsperspektiv tolker jeg dette som at Kathrine opplever at hennes «egentlig jeg» ikke kommer til uttrykk gjennom det yrket hun har valgt. Hun forteller videre:

«Det er jo det at jeg får lov å hjelpe andre eller kan være med å gjøre en forskjell for noen (...) Til å begynne med var det nok mer egoistisk, at jeg måtte fylle dagene mine, og at jeg kunne være med på, altså ... Gjøre noe fornuftig. Men jeg ser det at å få lov til å få ... Være med å gjøre en forskjell for noen betyr mye for meg»

Det å være frivillig har oppfylt et behov for å kunne være noe for andre mennesker, å kunne gjøre en forskjell for noen. I lys av Stebbins, som hevder at det å utøve serious leisure kan bidra til å utvikle en verdsatt identitet, tolker jeg dette som at Kathrine opplever at den rollen hun har som frivillig, den identiteten hun har fått gjennom dette engasjementet, er mer harmoniserende med den hun «egentlig føler at hun er», det vil si, hun har konstruert en identitet i tråd med egne ønsker og behov gjennom det frivillige arbeidet.

Anne Christine nærmer seg dette temaet på en litt annen måte. Hun forteller at i hennes omgangskrets er det å være ute på restaurant, drikke vin og spise god mat noe som gir status. Dette er kanskje også et særtrekk ved tiden vi lever i, det er noe som gir status og sier noe om hvem du er – du er et kulturelt menneske som bruker fritiden på å møte andre mennesker i samme situasjon over et glass rødvin.

«Når vi skal gjøre noe sosialt, så skal vi ut og spise og drikke vin ... Og det synes jeg noen ganger er litt bortkasta. (...) Det er status. Men jeg synes det er litt tarvelig»

Anne Christine forteller videre at hun og en venninne derfor bestemte seg for å bruke denne tiden på å være frivillige, heller enn å gå ut og spise og drikke vin. Vi konstruerer en identitet

ut fra hvem vi ønsker å være, vi har friheten til det og muligheten til det. Bauman beskriver som nevnt dette som «to shop around in the super-marked of identities». Sett i lys av dette tolker jeg Anne Christine som at hun konstruerer en identitet knyttet opp mot å bruke fritiden på frivillighet, fremfor det som er normen i hennes omgangskrets. Giddens beskriver at individet blir selvrefleksivt, det blir tvunget til å reflektere over egen identitet og egne livsprosjekter. For Anne Christine var det ikke nok å være sosial sammen med vennene sine over et glass Chablis – det passet ikke inn i hennes livsprosjekt. Hun har derimot funnet at det frivillige engasjementet er et bedre utgangspunkt, og kanskje uttrykk, for hennes livsprosjekt og hennes identitet.

Oppsummering

I dette kapitlet har jeg sett på hvordan frivillighet kan sees på som et identitets- og meningsskapende prosjekt. Jeg synes det er interessant at alle informantene mine som på ulike måter og av ulike grunner står utenfor arbeidslivet, peker på at det frivillige arbeidet gir en mening og en identitet i hverdagen som er noenlunde tilnærmet det de har hatt eller kunnet fått i yrkeslivet. Det frivillige arbeidet kan dermed tolkes som en funksjon for å konstruere en identitet som medlem av det produktive samfunnet, ved at man har noe å stå opp til, man går til bussen sammen med de andre, noen har bruk for en og en får brukt seg selv.

De frivillige som ikke har vært opptatt av dette gjennom intervjuet har alle sammen hatt inntektsgivende arbeid, og kun en av disse omtaler det frivillige arbeidet på en slik måte at det kan tolkes som nevnt ovenfor, nemlig Kathrine. Det som er spesielt i hennes tilfelle er at hun uttrykker at jobben hun har ikke oppfyller de behovene hun har, eller sett i lys av Stebbins; jobben bidrar ikke til å utarbeide den formen for verdsatt identitet som hun ønsker. Det finner hun derimot i det frivillige arbeidet.

På bakgrunn av dette vil jeg slutte meg til en forståelse om at frivillig arbeid kan sees på som et substitutt til lønnsarbeid, både som identitets- og meningsskapende aktivitet og som et ledd i livsprosjektet som mennesker i det moderne samfunnet står fritt til å konstruere og skape sin identitet innenfor (Krange og Øya 2005).

5.4 Identitet gjennom organisasjonstilhørighet

Krange og Øya trekker frem organisasjoner som viktige kulturbærere, tradisjonsformidlere, og utgangspunkt for å fremme egne interesser og perspektiver. Organisasjonene har også ulik fremtoning og er bærere av ulike verdier som man som medlem blir konfrontert med. I lys av Beck, Giddens og Bauman kan man anta at valg av organisatorisk tilhørighet bidrar som del i det identitetsskapende prosjektet. De hevder alle tre at tradisjonelle identitetsbærende institusjoner i samfunnet har mistet meningsbærende konsistens, men at individet samtidig er i mye større grad frie til å velge og konstruere sin egen identitet. Å velge å være frivillig innenfor en bestemt organisasjon, med egen kultur, verdier og religiøse fundament, kan slik sett sees som et aktivt valg om å definere seg inn i en verdisatt tilhørighet og gjennom dette et ledd i å konstruere sin egen identitet rundt betydningen verdifullt samfunnsbidrag.

I forkant av intervjuene hadde jeg gjort meg noen tanker rundt dette temaet som hovedsakelig gikk ut på en antakelse om at organisasjonstilhørighet var viktig for de frivillige. Jeg trodde at de frivillige ville uttrykke stor lojalitet overfor organisasjonen de tilhører, og at kanskje denne tilknytningen ville vise seg å være en viktig motivasjonsfaktor for å være frivillig i seg selv. Dette viste seg å ikke stemme overens med de frivilliges egne oppfatninger.

Ingeborg forteller:

«Nei altså, vet du hva, hos meg ... Jeg kan jo like gjerne finne på å rusle bort på (en) omsorgsbolig eller gamlehjemmet bortpå der, og så skal vi ... Skal vi gå ut og rote litt i blomsterbedet? Jeg tenker ... Jeg tenker at ... Nei, det er ikke organisasjonen, det er ... Viten om at jeg kan gjøre noe som betyr noe.»

Ingeborg avviser at organisasjonstilhørigheten er viktig for henne. Organisasjonen hun er frivillig i fungerer mer som et verktøy for å utøve frivillig arbeid.

Kathrine er frivillig i en organisasjon med et tydelig kristent fundament. Hun forteller:

«Det er ikke meg i hele tatt ... Sånn bortsett fra at jeg har vokst opp i en liten pietistisk bygd, sånn den biten er der jo, men ... Jeg har ingen relasjon til de foreningene i dag. Og jeg hadde nok ikke gjort det hvis det var veldig mye kristelig, altså sånn, hvis det var hovedpoenget, at nå skulle vi omvende noen.»

Der Ingeborg uttrykker at hun ikke har noe bevisst forhold til organisasjonen hun tilhører, gir Kathrine et bilde av at hun har et bevisst forhold til de verdiene organisasjonen representerer, men at hun ikke identifiserer seg med disse overhodet. Heller tvert imot. Også for henne blir organisasjonen mer et redskap for å utøve det frivillige arbeidet enn noe som er en del av og uttrykker hennes identitet.

Åsne forteller:

«Jeg føler ... Jeg tror ikke den er knyttet opp så veldig mot en bestemt organisasjon, for når jeg tenker på de forskjellige organisasjonene som dette barnearbeidet har vært under (...) Nei, jeg kan ikke si at det er organisasjonstilhørighet. Det blir der det legger seg til rette»

I likhet med Ingeborg og Kathrine er ikke organisasjonen i seg selv viktig for Åsne, det er ikke i organisasjonens kultur og verdier hun finner sin identitet som frivillig. Men i motsetning med de to foregående har Åsne sitt frivillige engasjement et annet særtrekk som også kan tolkes som identitetsskapende. Alt det frivillige arbeidet Åsne har vært involvert i har hatt et tydelig kristent perspektiv, og alle organisasjonene hun har vært medlem av har tilhørt det kristne Norge. Krange og Øya (2005) hevder som nevnt at organisasjoner kan være et utgangspunkt for å fremme egne interesser og perspektiver. Selv om ikke Åsne identifiserer seg med de enkeltstående organisasjonene hun har vært frivillig i, kan likevel valg av organisatorisk tilhørighet sees som et bevisst valg i den forstand at de alle er tydelige bærere av kristne verdier. At Åsne er frivillig gjennom disse organisasjonene kan si noe om hvem hun er, gjennom at organisasjonene har verdier og standpunkt som blir reflektert i hennes identitet, både utad og i det identitetsskapende arbeidet hun kontinuerlig bedriver, med relasjon til sosial identitetsteori.

Med utgangspunkt i en teori om at den moderne frivillige fritt velger organisasjon som en del av et identitetsskapende arbeid eller livsprosjekt, kan man også tenke at det forholdet man har til organisasjonen i forkant av at man ble engasjert har vært bestemmende for hvor man nettopp velger å være frivillig. Med utgangspunkt i sosial identitetsteori gir vår tilhørighet innenfor en bestemt gruppe eller kategori en identitet både for oss selv og i forhold til hvordan andre oppfatter oss. Anna forteller om hvordan hun endte opp med å bli frivillig nettopp i Frelsesarmeen:

«Og så Frelsesarmeen også, de hadde et så godt ord på seg ... Mine foreldre snakket alltid om alt det gode arbeidet Frelsesarmeen gjorde ... Så det er noe med det, du hadde et godt forhold til ...»

Selv om valget om hvor hun skulle være frivillig var relativt tilfeldig for Anna, hun ble spurt av en bekjent og ble med på bakgrunn av det, var det likevel en organisasjon hun hadde et godt forhold til fra før. Det er ikke sikkert Anna ville vært like lett å overtale dersom hun ikke hadde hatt noe forhold til organisasjonen i det hele tatt, eller dersom hun hadde en negativ oppfatning av den.

Av alle informantene var det bare en som var tydelig på at organisasjonstilhørighet var viktig for henne, nemlig Sigrid:

«Jeg synes dette er så ... Altså, HSF er det perfekte for meg. Altså ... Sånn som jeg ser det for meg (...) Med både at det er med foreldre og unge folk, og at vi gjør ...»

I et identitetsperspektiv tolker jeg Sigrid som at organisasjonen hun tilhører, HSF, er den perfekte for henne fordi den «matcher» hennes identitet slik hun ønsker å konstruere den, eller har ønsket å konstruere den. Det arbeidet organisasjonen utfører og de verdiene den står for passer godt inn i Sigrid sitt livsprosjekt, og slik blir den både et uttrykk for og en del av hennes identitet som frivillig.

Oppsummering

I dette kapittelet har jeg sett på organisatorisk tilhørighet som et uttrykk for og en del av individenes identitet og identitetsskapende prosjekt. Jeg hadde på forhånd forestilt meg at dette ville være av betydning for de frivillige, at de kanskje, med utgangspunkt i Krange og Øya (2005) så på organisasjonene som et utgangspunkt for å fremme egne interesser og perspektiver. Dette fant jeg at i stor grad ikke stemte overens med de frivilliges egne oppfatninger og erfaringer. De fleste uttrykte at organisasjonen var av mindre viktighet enn det frivillige arbeidet i seg selv, «*det blir der det legger seg til rette*». Unntakene fra dette var der den frivillige hadde et tydelig kristent engasjement, og hvor alle organisasjonene hun hadde tilhørt også hadde et kristent fundament, eller hos Sigrid, som uttrykte at organisasjonen var «perfekt» for henne på alle områder. På dette punktet møtte jeg altså mine egne forutinntatte holdninger, sannsynligvis holdninger jeg tilegnet meg som leder av en frivilligsentral, i døren.

5.5. Å hjelpe andre – men også seg selv

Robert Stebbins (f.eks. 2001) hevder som nevnt at frivillig arbeid er en form for aktivitet som ikke kan karakteriseres som enten motivert av altruisme eller egeninteresse, men at all frivillighet utøves ut fra to prinsipielle motiver; å hjelpe andre (volunteering as altruism) og å hjelpe seg selv (volunteering as self-interestedness) (Loga 2010: 69).

Dette går inn i selve kjernen av denne oppgavens tematikk, og bærer i seg både muligheten for å bruke bytteteori og teori om identitet i det individualiserte samfunnet, men representerer også tittelen på oppgaven i uttrykt form; «*Frivillig arbeid: Egoistisk altruisme?*»

Å utøve serious leisure, som systematisk frivillig arbeid kan karakteriseres som, hevder Stebbins generer et stort positivt utbytte for deltakeren gjennom ulike former for belønning. Mange av disse «belønningene» er på det personlige planet, for eksempel oppfyllelse av ens menneskelige potensiale, å uttrykke og utnytte egne ferdigheter, å få viktige og givende erfaringer og å utvikle en verdsatt identitet. Med andre ord: seriøse voluntører hjelper andre ut fra en kombinasjon av altruistiske og egoistiske motiver.

Som jeg tidligere har gjort rede for er Batson, Achmad og Tsang også opptatt av å kategorisere motivasjon for frivillig arbeid. De benytter kategoriene *egoisme*, *altruisme*, *prinsippisme* og *kollektivism*, men i motsetning til Stebbins opererer de med relativt atskilte kategorier fremfor å problematisere nettopp dette skillet.

Jeg vil i dette kapittelet se på datamaterialet generert gjennom intervjuene i lys av Stebbins tese om at frivillig arbeid hovedsakelig utøves gjennom en kombinasjon av altruistiske og egoistiske motiver, med et sideblikk til Batson m.fl. sine fire motivasjoner for frivillighet.

Kathrine illustrerer hennes beveggrunner for å være frivillig slik:

«*Det er jo det at jeg får lov å hjelpe andre eller kan være med å gjøre en forskjell for noen (...) Til å begynne med var det nok mer egoistisk, at jeg måtte fylle dagene mine, og at jeg kunne være med på, altså ... Gjøre noe fornuftig. Men jeg ser det at å få lov til å få ... Være med å gjøre en forskjell for noen betyr mye for meg»*

Jeg tolker dette i lys av Stebbins nettopp som at hun er frivillig ut fra en kombinasjon av altruistiske og egoistiske motiver. Utgangspunktet var nærmest ren egeninteresse, Kathrine ønsket å fylle tiden sin med noe etter at barna ble store og flyttet ut. Etter hvert som hun ble engasjert i arbeidet snudde perspektivet litt, istedenfor å være en ren fritidsinteresse eller

hobby opplever Kathrine at det altruistiske perspektivet i arbeidet også gir henne noe. Det er i kombinasjonen av disse to motivene hun har funnet drivkraften til å være systematisk frivillig engasjert over lang tid. I lys av Batson m.fl. sine fire motivasjoner tolker jeg Kathrines svar i samsvar med *egoisme*. Deres definisjon individet handler til fellesskapets beste basert på egeninteresse. Utfordringen med denne kategorien er at den ikke gir et fullstendig bilde på Kathrines frivillige engasjement over tid, i den forstand at hennes motivasjon for å være frivillig endrer seg uten at handlingen i seg selv endrer seg.

Kristel forteller:

«Det å bety noe for noen, det synes jeg er viktig ... For når du betyr noe for noen andre, så gir det deg så mye igjen. Det er egentlig det ... Jeg hadde bare ... Jeg hadde ... Som jeg sier til folk, jeg hadde sittet med dataen ... Jeg hadde ... Hva skulle jeg gjort, jeg har ikke helse til å ut og springe (byen) rundt ... Ikke liker jeg å gå rundt på butikkssenteret og handle heller.»

På den ene siden gir Kristel uttrykk for altruistiske motiver. Hun ønsker å hjelpe noen gjennom å bidra med det hun kan. Samtidig er hun tydelig på at dette også gir henne mye igjen. Hun tydeliggjør dette ved å peke på at det frivillige arbeidet gir innhold i hverdagen hennes, det å ha noe å gå til og noe å være med på er viktig for henne. Selv om Kristel gir uttrykk for altruistiske verdier som grunnleggende for det frivillige engasjementet hennes er det problematisk også her å operere med en avgrenset definisjon. Altruistisk motivert frivillig arbeid hevder Batson m.fl. er motivert ut fra et ønske om å øke andre individers velferd, ofte drevet av empati. Å benytte altruisme alene som forklaring innebærer kanskje at man blir blind for de belønningene den frivillige selv opplever å få ut av det han eller hun gjør.

Einar illustrerer denne dobbeltheten i det frivillige engasjementet slik:

«Det har veldig stor mening, det ... Vi kan være med og ... Få mening inn i andre sitt liv og ... Det har en ... Veldig positiv mening og innhold for oss selv og.»

Det å gi mening til andre sine liv gir også mening til Einar selv. Sett i lys av Stebbins, det å være frivillig engasjert som gir også belønning til den Einar selv. Det handler ikke ensidig om å gi, men også å få, og begge deler tolker jeg som viktige for at Einar har valgt å bruke så mye av sin tid på å være frivillig som han har.

Anna har en litt annen innfallsvinkel:

«Jeg synes jeg har hatt et godt liv. Og jeg syntes jeg hadde overskuddet til å gå inn i noe.»

Jeg tolker Anna som at fordi hun har hatt en godt liv selv ønsker hun å kunne gi noe tilbake ved å gå inn i et frivillig arbeid. Dette peker mer i retning av et altruistisk utgangspunkt for det frivillige engasjementet enn for eksempel hos Kathrine, som nevnt over. Anna fortsetter;

«Jeg tenkte da jeg ble alene ... Det er en masse som sitter alene, bare rundt her, masse eldre mennesker. Det er mange ting ... Hvis du har litt krefter, det er mange ting du kan være med på. Det nytter ikke å bare sette seg til.»

Som nevnt over oppfatter jeg Annas motiver for å være frivillig med grunnlag i altruistiske verdier. Samtidig peker den siste setningen på noe annet; det nytter ikke å bare sette seg til. Det å være med på noe, ha noe å fylle dagene med og å ha noe å gå til er viktig (Loga 2010). Jeg tolker Anna som at også hun opplever at det frivillige arbeidet gir henne noe utover kun å «gi tilbake», det genererer også positive belønninger på det personlige planet (Stebbins 2001). Samtidig kan dette også tolkes i retning av kategorien *prinsippisme*. Annas utsagn om at hun syntes hun hadde fått så mye ut av livet, og at hun (derfor?) ønsket å gå inn i noe kan sees i samsvar med det Batson m.fl. sier; *Vi blir fortalt at det er vår samfunnsmessige plikt å utføre handlinger for å forbedre samfunnet vi lever i.*

Jeg oppfatter Anne Christine som enda mer tydelig i forhold til dette.

«Men jeg sier det sånn at jeg synes jeg har fått så mye godt ut av livet mitt, at jeg synes jeg ... Jeg synes jeg har fått så mye godt ut av samfunnet, eller ... Så mye godt ut av Norge at jeg ... Eller av ... Eller, jeg vet ikke, jeg har fått så mye godt i mitt liv at jeg synes godt jeg kan gjøre noe for andre. Gi noe tilbake»

Å gi noe tilbake til det samfunnet som har gitt deg så mye kan karakteriseres som altruistiske motiver, ut fra Stebbins definisjon. Hos Batson m.fl. opplever jeg at dette kanskje enda mer hører inn under kategorien *prinsippisme*. Det handler ikke så mye om empati-indusert altruisme, som Batson m.fl. kaller det, målet er ikke å øke velferden til en bestemt gruppe eller noen særskilte individer. Jeg oppfatter Anne Christine mer som at dette nærmest er en prinsipp sak for henne. Det kommer enda tydeligere frem når hun fortsetter å forklare hvorfor hun er frivillig:

«Vet du hva, jeg synes egentlig livet er sånn at du kan gjør noen ting og ... Alle ting trenger ikke være så veldig gøy. Altså, du kan gjøre noe og (...) Jeg synes det er en del av det å være menneske, samme som ... Hvis du er på bussen så reiser du deg for eldre folk og ... Jeg peller opp søppel når jeg går gjennom gangen og (...) Men det synes jeg pinadø at det er mange

som kunne ha tenkt ... Istedenfor bare henge på ... Å gjøre sånn egoting altså ... Å pleie seg selv.»

Batson m.fl. hevder at problemet med prinsippisme som motivasjon for frivillig samfunnsdeltakelse oppstår når våre egne interesser går i motsatt retning av hva de moralske prinsippene forteller oss at vi burde gjøre. Anne Christine sier at det ikke trenger å være så gøy – men dersom det å være frivillig ikke opplevdes som givende i det hele tatt utover det å oppfylle en opplevd moralsk obligasjon som medlem av samfunnet, ville hun da ha fortsatt over lang tid? Kanskje – dersom prinsippet er dypt nok rotet?

Åsne sier:

«Ja, jeg tenkte jo også over dette også, og det ene er jo at en føler at en har lyst til å gi ... Gjøre noe som er samfunnsnyttig. Men jeg må jo si også at ... Det ligger jo også en kristen tanke bak det, og (...) Det ligger jo en tanke bak med å bidra på en måte, ja ...»

En kristen tanke om å bidra – gjennom nestekjærlighet eller en form for samaritansk «veldigighet» kan også tolkes som et moralsk prinsipp, og kan følgelig tolkes i retning av prinsippisme som motivasjon for et frivillig engasjement. For en som alltid har vært aktiv i det kristne organisasjonslivet, som Åsne, kan det tenkes at prinsippet om å bidra er så rotfestet at det i seg selv er motivasjon nok til et helt liv som frivillig.

Da jeg spurte Ingeborg om hvilken mening hun tilla det frivillige arbeidet svarte hun slik:

«Læring. Og ... Arbeid ... Altså, den verdien det arbeidet har er en verdi i seg selv. Den relasjonen jeg får som ... Som ... Kanskje mennesker som ikke er så ... Opp og ut som meg også får (...) Hvis jeg kan overføre noe av det ... Litt pågangsmot og vilje ... Det er i grunn den verdien jeg tenker er størst.»

Jeg oppfatter Ingeborg som drevet både av egeninteresse og altruisme i sitt frivillige arbeid. Hun åpner med å forklare hvilken verdi det innehar for henne selv, og fortsetter med hva hun håper hun kan gjøre for andre gjennom det å være frivillig. Stebbins hevder som nevnt at det å utøve serious leisure gir den frivillige ulike former for gevinster, for eksempel i form av å få viktige og givende erfaringer. Dersom man skal legge dette utsagnet til grunn mener jeg det er vanskelig å kategorisere Ingeborgs motivasjon som frivillig ut fra Batson m.fl. sine relativt skarpt atskilte motivasjoner. Den første delen peker klart i retning av egoistisk motivasjon, mens den andre delen derimot går mer i retning av altruistiske verdier. Til sammen utgjør

disse en kombinasjon som gjør at Ingeborg opplever det hun gjør som både givende for henne selv og av verdi for andre, nettopp i tråd med Stebbins tese.

Einar og Kristel illustrerer dette poenget godt gjennom følgende utveksling:

«Einar: Det handler jo ikke om å være flink» «Kristel: Nei, det handler ikke om å være flink, men ...» «Einar: Å være medmenneske» «Kristel: Å bruke tiden din på ... Du er fri-villig. Du har lyst til å gjøre det for din del og for andres del»

Det handler ikke om et altruistisk orientert ønske om å «redde verden», men kanskje heller ikke bare å fylle tiden med noe som oppleves som morsomt eller spennende. Du har lyst til å gjøre det for din egen del og for andres del.

Oppsummering

Med utgangspunkt i Stebbins tese om at all frivillighet utøves av to prinsipper – å gjøre noe for andre og å gjøre noe for en selv, oppfatter jeg at de fleste av mine informanter ga uttrykk for både altruistiske og egoistiske motiver for å være frivillige. Noen var mer opptatte av at dette var en mulighet til å gi noe tilbake til samfunnet, som de opplevde hadde gitt de mye, noe som gjenspeiler seg i Batson, Ahmad og Tsangs prinsippisme som motivasjon for frivillig samfunnsdeltakelse. Andre gikk mer i retning av at det frivillige arbeidet i utgangspunktet var motivert av egeninteresse, men ingen ga uttrykk for at det var en rent egoistisk aktivitet. Dette opplever jeg heller ikke som unaturlig med tanke på at mine informanter alle sammen er frivillige innenfor velferdssektoren, eller det Lorentzen og Rogstad beskriver som frivillig sosialt arbeid.

Jeg tror muligens at dette kapittelet hadde sett annerledes ut dersom jeg også hadde intervjuet informanter i for eksempel idrettslag eller korps, aktiviteter hvor du ofte er frivillig fordi det er nødvendig for å kunne utøve hobbyen din selv, eller fordi du har barn som deltar, og at pliktfølelsen her gjør seg mer gjeldende. Samtidig ga mitt materiale i større grad enn jeg forventet, et tydelig uttrykk for at også pliktfølelse og moralsk samvittighet spilte inn for noen av de frivillige.

Kategorien Batson, Ahmad og Tsang beskriver som *kollektivism* fant jeg ingen spor av i dette datamaterialet. Til tross for at jeg spurte om hvorfor de hadde valgt å være frivillige overfor nettopp denne gruppen mennesker, og innenfor frivillig sosialt arbeid, var det ingen som nevnte mottakernes særtrekk i form av et eller annet «hjelpet behov». Kanskje dette

oppleves som en selvfølgelighet for de som er frivillige innenfor dette feltet, eller kanskje det handler om at gruppene til tross for fellestrekkene likevel ikke er en homogen gruppe, slik det kunne vært dersom en var frivillig i en organisasjon som kun rettet seg mot for eksempel AIDS-syke eller rusavhengige.

Kapittel 6 – Frivillig arbeid: Egoistisk altruisme?

Dette prosjektet er basert på kvalitative intervjuer med frivillige, hvor formålet har vært å høre de frivilliges egne historier og erfaringer knyttet til det arbeidet de gjør. De frivillige er alle engasjert i det som kan kalles frivillig sosialt arbeid, og jobber opp mot mennesker i ulike krevende livssituasjoner. De tilhører tre ulike tiltak og/eller organisasjoner; Blå Kors' Barnas Stasjon, Frelsesarmeen og Home-Start Familiekontakten. Datamaterialet generert gjennom disse intervjuene har så blitt analysert og drøftet i lys av aktuelle teorier og perspektiver. Nå er tiden kommet for en avsluttende diskusjon rundt temaet; Frivillig arbeid: Egoistisk altruisme?

Innledningsvis skrev jeg at oppgaven vil ha et todelt fokus, som på samme tid både skiller seg fra hverandre og kan sees som to sider av samme sak. På den ene siden aktiviteten frivillig arbeid i betydningen noe man *gjør*. På den andre siden frivillig som noe man *er*. Jeg stilte videre spørsmål om frivillig arbeid kan sees som en tilgang til å skape en personlig meningstygde i egen identitet i dagens moderne samfunn.

I dette kapittelet vil jeg forsøke å samle opp trådene fra de ulike teoretiske tilnærmingene og funnene i analysen, sett i lys av problemstillingen;

Hvorfor være frivillig – og hvilken betydning har det frivillige arbeidet for den enkelte?

Jeg har i denne oppgaven brukt teorier som på ulike måter og ulike nivåer belyser aspekter ved frivillig arbeid, som teori om sosialt bytte og rasjonelle aktører, om egoisme versus altruisme, og om identitet og mening i det moderne samfunnet. Innledningsvis forklarte jeg valget av disse ulike teoretiske innfallsvinklene med at jeg hadde et todelt fokus i oppgaven, mellom frivillig arbeid som noe en *gjør* eller noe en *er*. Jeg vil på dette tidspunktet i prosessen hevde at dette fokuset ikke nødvendigvis er todelt, men at det derimot kan forstås mer som to sider av samme sak, og videre, at de kan knyttes sammen til et mer helhetlig bilde. Når jeg har brukt såpass ulike innfallsvinkler til å forstå frivillig arbeid, mener jeg at det inviterer til økt forståelse av fenomenet gjennom å belyse ulike sider ved den enkelte frivilliges engasjement samtidig.

Så – hvorfor ble de frivillige i første omgang? Flere av informantene hadde en tydelig egeninteresse i bunn, de hadde et mer eller mindre bevisst formulert mål i forkant og valget om å bli frivillig kan forstås som et forsøk på å oppnå dette målet. For andre igjen var det

kanskje mer et utslag av habitus, en «ryggmargsrefleks». For disse kan frivillig arbeid sees som et naturlig livsvalg de er sosialisert inn i gjennom oppvekst, familie og nærmiljø.

I forhold til begrepsparet egoisme versus altruisme var det forklaringer i begge leirer. Samtidig vil jeg argumentere for at også de mer altruistiske forklaringene innehar en viss egeninteresse i bunn. Dette kan dras enda videre – finnes egentlig altruisme i sin reneste form? Dersom en altruistisk handling genererer positive belønninger for en selv, snakker vi da fremdeles om altruisme? Jeg mener, som Stebbins, at dette er et skille det er viktig å nyansere, og kanskje også til en viss grad viske ut. Jeg opplever det som et konstruert skille som kanskje ikke har rot i virkeligheten, i særdeleshet når man snakker om frivillig arbeid, og som det ikke er hensiktsmessig å opprettholde. I forhold til praktiske hensyn mener jeg at det er viktig å ufarliggjøre egoistiske forklaringer på hvorfor man velger å være frivillig, fordi et større fokus på hva en får ut av det selv kanskje også kan bidra til andre måter å rekruttere frivillige på enn dersom man har som utgangspunkt at det er viktig å gjøre noe godt for andre. Istedenfor å snakke om altruisme versus egoisme tror jeg det er mer fruktbart å bruke Stebbins begrep «egoistisk altruisme» når man snakker om forklaringer på frivillig arbeid. Datamaterialet viser at informantene selv har et nyansert bilde av hvorfor de er frivillige. De forteller både om et ønske om å gjøre noe godt for andre, men de er samtidig selv tydelige på at dette også er positivt for dem selv – det er morsomt, givende og meningsfylt. Forklaringene deres peker seg altså ikke generelt ut som enten altruistiske eller egoistiske, men heller en kombinasjon.

Det viser seg også når jeg går videre i analysearbeidet og så på hva de frivillige selv opplever å få ut av det. Alle de frivillige var tydelige på at de selv fikk positive gevinster gjennom arbeidet de gjør, selv om hva de formulerte som utbytte varierte. Både i forhold til konkrete positive tilbakemeldinger fra mottakerne av det frivillige arbeidet, en opplevelse av å være til nytte for andre og å ha en egenverdi gjennom det frivillige arbeidet, genererer frivillighet en gevinst for den frivillige. Identitet er også et viktig stikkord her. Jeg synes det er interessant at de informantene som av ulike grunner står utenfor arbeidslivet forteller om det frivillige arbeidet på en lignende måte som andre snakker om jobben sin. De forteller at det gir noe å stå opp til, noe meningsfylt å fylle dagene med, og at de får en følelse av å være en del av det pulserende, levende og produserende samfunnet. I lys av dette vil jeg hevde at frivillig arbeid kan ha en viktig funksjon i det moderne samfunnet, hvor status, selvfølelse og egenverdi ofte blir nevnt i sammenheng med karriere, yrkesliv og arbeidslivstilhørighet.

I denne sammenheng er marginalisering og ekskludering fra arbeidslivet relevante begreper å trekke inn. Vi vet at arbeid og yrkesdeltakelse er viktig for den enkeltes helse og levekår¹⁴, og tilsvarende, at det å stå utenfor arbeidslivet, eller å ha en usikker arbeidslivstilknytning innebærer en risiko. Dette handler ikke bare om inntekt eller andre materielle goder, men også i forhold til sosiale relasjoner, prestisje, anseelse og opplevd respekt (Helsedirektoratet 2010). Når informantene, både i dette prosjektet og for eksempel i Lie, Baines og Wheelock sin forskning (2009) beskriver verdier de knytter til frivillig arbeid som er i overensstemmelse med verdier som ofte knyttes til yrkesdeltakelse, kan det forstås som at frivillig arbeid kan ha en viktig funksjon for de som står utenfor arbeidslivet. Som ansatt på NAV vet jeg at mange opplever det som vanskelig i sosiale settinger – hvor ofte innledes ikke en konversasjon med spørsmålet «hva jobber du med?». Det sies at du er hva du gjør, i den forstand at det du jobber med sier noe om hvem du er. Dette mener jeg også handler om identitet. Det å være yrkesaktiv gir en verdsatt identitet utad som mennesker utenfor arbeidsfellesskapet ikke like lett har tilgang på, og denne mangelen må eventuelt fylles av noe annet – for eksempel frivillig arbeid.

De av informantene som har en trygg arbeidslivstilknytning er med ett unntak ikke like opptatt av at frivillig arbeid har en slik funksjon. De beskriver helt andre verdier knyttet til det frivillige arbeidet, som kan tolkes mer i retning av at det er en verdifull og givende fritidsaktivitet. Unntaket fra dette er informanten Kathrine, som absolutt har en trygg jobb og en god karriere, men som forteller at hun «egentlig jobber med helt feil ting». Dette mener jeg bare bidrar til å forsterke tanken om at frivillig arbeid kan fylle en særdeles viktig funksjon hos mennesker som står utenfor arbeidslivet, blant annet i et identitetsperspektiv som nevnt over. Kathrine gir uttrykk for at hun ikke identifiserer seg med den jobben hun har, «egentlig» burde hun ha jobbet med noe helt annet – og aller helst i relasjon til mennesker i krevende livssituasjoner. Ved å velge å være engasjert i frivillig sosialt arbeid kan hun likevel fylle det behovet, og det blir igjen en byggestein i hennes identitet – både innad og utad.

Sett i lys av dette mener jeg at frivillighet kan forstås både som noe en gjør og som noe en er, men ikke nødvendigvis i atskilte begreper. Det man gjør kan også ha betydning for den man er. Og videre - dersom man skal ta utgangspunkt i hypotesen om at det moderne mennesket står ovenfor utallige valgmuligheter og frihet til å konstruere sin egen identitet, mener jeg at det er relevant å sette søkelys på hvilken funksjon det frivillige arbeidet kan ha nettopp som

¹⁴ Se for eksempel «Arbeid, helse og sosial ulikhet», Helsedirektoratet 2010.

identitetsbyggende arbeid i det moderne samfunnet. Selv om datamaterialet mitt er for begrenset til å kunne generere allmenngyldige regler vil jeg likevel argumentere for at dette er et interessant funn som kan ha overføringsverdi, og som det kunne være spennende å forske videre på.

Så hva blir svaret på problemstillingen? Hvorfor velger noen å være frivillige, og hvilken betydning har det for den enkelte? Som sagt tror jeg ikke det er mulig å peke på én forklaring eller én forståelse. Jeg tror det finnes mange svar, og at disse både varierer mellom ulike frivillige, men også innad i hver enkelt frivilliges forklaring – eller sett med forklaringer. Men, skal jeg konkludere med noe på bakgrunn av dette datamaterialet må det være at de frivillige velger å være nettopp det fordi de opplever det som givende, morsomt og sosialt. Noen opplever det som viktig å være frivillig av prinsipp, mens andre gir uttrykk for at det gir dem selv mer enn de gir til mottakeren. Så, ja. For noen kan frivillig arbeid sees som en tilgang til å skape en personlig meningstygde i egen identitet i dagens moderne samfunn. For andre er det en meningsfylt og givende fritidsaktivitet.

Referanser

Batson, C. D; Ahmad, N. & Tsang, J-A. (2002). *Four Motives for Community Involvement*.

Journal of Social Issues, Vol. 58, No. 3, ss. 429-445.

Beck, U. (2004). *Globalisering og individualisering*. Oslo: Abstrakt forlag.

Beck, U.; Giddens, A. & Lash, S. (1994). *Reflexive Modernization*. Stanford: Stanford University Press.

Becker, H. S. (1967). *Whose side are we on?* Social Problems Vol. 14, nr. 3, ss. 239-247.

Blau, P. M. (1964). *Social Exchange*. I P. M. Blau, *Exchange & Power in social life (reprint 1992)* (ss. 89-114). New York: Wildey.

Bourdieu, P. (1994). *Er interessefri handling mulig?* I P. Bourdieu, *Symbolisk Makt* (ss. 131-149). Oslo: Oslo Pax.

Bourdieu, P. & Wacquant, L. J. D. (1992). *An Invitation to Reflexive Sociology*. Chicago, USA.

Bourdieu, P. & Wacquant, L. J. D. (1996). *Habitus, interesse og rationalitet*. I Bourdieu, P. & Wacquant, L. J. D., *Refleksiv sosiologi - mål og midler* (ss. 101-126). København: Hans Reitzel.

Clark, P. B. & Wilson, J. Q. (1961, September). *Incentive Systemt: A Theory of*

Organizations. Administrative Science Quarterly, Vol. 6, No. 2, ss. 129-166.

- Clary, E. G. & Snyder, M. (1999, Oktober). *The Motivations to Volunteer: Theoretical and Practical Considerations*. *Current Directions in Psychological Science*, svol. 8, nr. 5, ss. 156-159
- Dalland, O. (2007). *Metode og oppgaveskriving for studenter*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS.
- Elster, J. (1989). *Social Norms and Economic Theory*. *The Journal of Economic Perspectives*, Vol. 3, No. 4, ss. 99-117.
- Enjolras, B.; Steen-Johnsen, K. & Ødegård, G. (2012). *Deltakelse i frivillige organisasjoner. Forutsetninger og effekter*. Bergen/Oslo: Senter for forskning på sivilsamfunn og frivillig sektor.
- Gibbs, G. (2007). *Analyzing Qualitative Data*. London: SAGE Publications Ltd.
- Giddens, A. (1984). *The Constitution of Society*. Cambridge: Polity Press.
- Giddens, A. (1990). *Modernitetens konsekvenser*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Grønmo, S. (2004). *Samfunnsvitenskapelige metoder*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Harding, J. (2013). *Qualitative Data Analysis from start to finish*. London: SAGE Publications Ltd.
- Hedström, P. & Swedberg, R. (1996, september). *Rational Choice, Empirical Research, and the Sociological Tradition*. *European Sociological Review*, Vol. 12, No. 2, ss. 127-146.
- Helse og omsorgsdepartementet, meld. St. 29 (2012-2013). *Morgendagens omsorg*.
- Helsedirektoratet (2010). *Arbeid, helse og sosial ulikhet*. Oslo: Helsedirektoratet.

Holstein, J. A. (2011). *Animating Interview Narratives*. I D. Silverman, *Qualitative Research* (ss. 149-164). London: SAGE Publications Ltd.

International Labour Organization. *Manual on the Measurement of Volunteer Work*.

Hentet 05.03.2015, fra:

http://www.ilo.org/global/statistics-and-databases/meetings-and-events/international-conference-of-labour-statisticians/WCMS_100574/lang--en/index.htm

Järvinen, M. & Mik-Meyer, N. (2005). *Kvalitative metoder i et interaktionistisk perspektiv*.

København: Hans Reitzels Forlag.

Juhasz, I. B. (2013). *Mat, samtale og fellesskap - En studie av frivillige medarbeideres opplevelser og erfaringer i tre tiltak og en arbeidsgruppe i Stiftelsen Kirkens Bymisjon Bergen (master thesis)*. Universitetet i Bergen: Sosiologisk institutt. Hentet 01.04.2015, fra:

<https://bora.uib.no/bitstream/handle/1956/7727/116977423.pdf?sequence=1>

Krange, O. & Øya, T. (2005). *Den nye moderniteten*. Oslo: Cappelen Akademisk Forlag.

Kristiansen, I. C. (1999). *Givende fritid: en studie av frivillige tilknyttet Proyecto Hombre på Mallorca (master thesis)*. Universitetet i Oslo: Institutt for kriminologi og retts sosiologi. Hentet 15.04.2015, fra:

www.duo.uio.no: <http://urn.nb.no/URN:NBN:no-36385>

Kristiansen, E.; Skille, E. Å. & Hanstad, D. V. (2014). *From Community Based Identities to Individual Benefits for Volunteers: A comparison of three sporting events*. Scandinavian Sports Studies Forum, 5, ss. 47-68. Hentet 03.05.2015, fra:

<http://brage.bibsys.no/xmlui/bitstream/handle/11250/218823/KristiansenSSSF2014.pdf?sequence=1>

Kultur- og kirke departementet, St.meld. nr. 39 (2006-2007). *Frivillighet for alle*.

Kulturdepartementet, St.meld. nr. 27 (1996.1997). *Om statens forhold til frivillige organisasjoner*.

- Kvale, S. (1997). *Det kvalitative forskningsintervju*. Oslo: Gyldendal.
- Levin, I. & Trost, J. (2005). *Hverdagsliv og samhandling*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Lie, M.; & Baines, S. & Wheelock, J. (2009, Oktober 7.). *Citizenship, Volunteering and active ageing*. *Social Policy & Administration*, Vol. 43, Issue 7 (ss 702-718).
- Loga, J. (2010). *Livskvalitet. Betydningen av kultur og frivillighet for helse, trivsel og lykke*. Oslo/Bergen: Senter for forskning på sivil samfunn og frivillig sektor.
- Lorentzen, H. (1994). *Frivillighetens integrasjon. Staten og de frivillige velferdsproducentene*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Lorentzen, H. & Rogstad, J. (1994). *Hvorfor frivillig? Begrunnelser for frivillig sosialt arbeid*. Oslo: Institutt for samfunnsforskning.
- Løland, T. (1981). Positivism, økonomisme og oppdragsforskning. I K. Andenæs, & T. o. Johansen, *Maktens ansikter. Perspektiver på makt og maktforskning*. (ss. 57-74). Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.
- Ringdal, K. (2001). *Enhet og mangfold. Samfunnsvitenskapelig forskning og kvantitativ metode*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Ryen, A. (2002). *Det Kvalitative Intervjuet*. Bergen: Fagbokforlaget Vigmostad & Bjørke AS.
- Selle, P. og Øymyr, B. (1995) *Frivillig organisering og demokrati*. Oslo: Samlaget.
- Silverman, D. (2007). *A Very Short, Fairly Interesting and Reasonably Cheap Book about Qualitative Research*. London: SAGE Publications Ltd.
- Silverman, D. (2011). *Qualitative Research 3d Edition*. London: SAGE Publications Ltd.
- Sivesind, K. H. (2007). *Frivillig sektor i Norge 1997-2004*. Oslo: Institutt for samfunnsforskning.

- Stebbins, R. A. (2001, mai/juni). *Serious Leisure*. Society, Vol. 38 Issue 4, ss. 53-57.
- Stebbins, R. A & Graham, M. (2004). *Volunteering as Leisure/Leisure as Volunteering: An International Assessment*. Cambridge: Cabi Publishing.
- Thoits, P. A. (2012, desember). *Role-Identity Salience, Purpose and Meaning in Life, and Well-Being among Volunteers*. Social Psychology Quarterly, Vol. 75, Nr. 4, ss. 360-384.
- Tjora, A. (2010). *Kvalitative forskningsmetoder i praksis*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.
- Wollebæk, D. & Selle, P. (2002) *Det nye organisasjonssamfunnet*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Wollebæk, D. & Sivesind, K. H. (2010). *Fra folkebevegelse til filantropi? Frivillig innsats i Norge 1997-2009*. Oslo: Senter for forskning på sivilsamfunn og frivillig sektor.
- Zafirovski, M. (2005). *Social Exchange Theory under Scrutiny: A positive critique of its Economic-Behaviorist Formulations*. Hentet fra Electronic Journal of Sociology, 7, ss. 1-40
- Østerberg, D. (1986). *Fortolkende sosiologi*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Østerberg, D. (1993). *Fortolkende sosiologi I*. Oslo: Universitetsforlaget.

Internettkilder

Blå Kors: www.blakors.no

Barnas Stasjon: www.barnasstasjon.no

Frelsesarmeen: www.frelsesarmeen.no

Frivillighet Norge: www.frivillighetnorge.no

Home-Start Familiekontakten: www.home-start-norge.no

Norges Frivilligsentraler: www.frivilligsentral.no

Regjeringens samleside for frivillighet: www.frivillig.no

Senter for forskning på sivilsamfunn & frivillig sektor: www.sivilsamfunn.no

Store Norske Leksikon: www.snø.no

Vedlegg 1 – Intervjuguide

Tema 1 – Personlige opplysninger

- Alder
- Sivilstatus
- Utdanning/arbeidserfaring
- Fritidsinteresser/hobbyer

Tema 2 – Hva er frivillighet for deg?

- Frivillighet og samfunnet
- Hvem er frivillige

Tema 3 – Kontakt med den frivillige organisasjonen

- Rekruttering
- Inngang på den frivillige arenaen
- Hvorfor ble du frivillig i utgangspunktet?
- Erfaringer fra begynnelsen av det frivillige engasjementet

Tema 4 – Hverdagen som frivillig

- «Arbeidsdagen»
- Arbeidsoppgaver
- Ansvar

Tema 5 – Personlige erfaringer

- Konkrete opplevelser
- Positive/negative erfaringer

Tema 6 – Betydningen av det frivillige arbeidet

- Hvilken mening tillegges det frivillige arbeidet
- Hvor stor plass har det i hverdagen
- Personlig utbytte
- Oppfatning av frivillig arbeid i nære omgivelser
- Status

Tema 7 – Hvorfor denne organisasjonen?

Vedlegg 2 – Informasjonsskriv Forespørsel om deltakelse i forskningsprosjektet

«Frivillig arbeid: Egoistisk altruisme?»

Kan du tenke deg å delta i en studie om frivillig arbeid og bidra med dine erfaringer som frivillig?

Norge er på verdenstoppen i frivillighet. Over halvparten av alle voksne nordmenn er engasjert i en eller annen form for frivillig aktivitet, og frivillighet spenner over en stor del av det norske samfunnet, fra alle landets idrettslag og fritidstilbud til barn og unge, til redningskorps og besøksvenner på sykehjem. Den samlede frivillige innsatsen i Norge er med andre ord svært høy. Bak disse tallene står enkeltmennesker som deg, som velger å bruke litt av din tid på å gjøre en ulønnet innsats for andre, ofte i stor skala og over mange år.

Jeg, Ingvild Christine Hajum, er masterstudent ved Universitetet i Agder, Institutt for sosiologi og sosialt arbeid. Jeg ønsker å finne ut mer om *hvorfor* noen velger å bli frivillige, hvorfor man opprettholder et frivillig engasjement over tid, og hvilke erfaringer du har som frivillig. Jeg håper at resultatene av studien kan gi nyttig informasjon til frivillige organisasjoner, og andre som jobber med frivillighet.

Du får denne forespørselen fordi du har vært frivillig i din organisasjon i over ett år, og fordi du er frivillig på jevnlig basis. Jeg vil spørre deg om du vil stille opp på et intervju om dine erfaringer som frivillig. Vi kommer til å snakke om hvorfor du er frivillig, hva som gjorde at du begynte som frivillig og erfaringer du har gjort deg underveis. Intervjuet vil ta omtrent en time, og vil bli tatt opp på lydbånd, for senere å bli skrevet ned.

Alle personopplysninger vil bli behandlet konfidensielt, noe som betyr at det bare er jeg og veilederen min som får vite hva du sier. Organisasjonen du er frivillig i får ikke vite hva du har fortalt. Alle opplysninger om deg vil bli anonymisert, slik at du ikke vil kunne gjenkjennes i det ferdige arbeidet. Prosjektet skal etter planen avsluttes i løpet av sommeren 2015, og alle personopplysninger og lydopptak slettes permanent 01.08.2015.

Formidlingen av dette brevet skjer gjennom lederen i organisasjonen du tilhører, og jeg vil ikke få vite noe om deg før du eventuelt sier ja til å delta i studien, og kontakter meg via e-post eller telefon.

Det er frivillig å delta i studien, og du kan når som helst trekke ditt samtykke uten å oppgi noen grunn. Dersom du trekker deg, vil alle opplysninger om deg bli anonymisert. Dersom du ikke ønsker å svare på alle spørsmålene, kan vi hoppe over disse. Intervjuene vil bli gjennomført i lokalene til organisasjonen du tilhører, eller et annet sted du ønsker, og på et tidspunkt som passer deg.

Jeg ønsker å gjennomføre intervjuene i løpet av mars 2015, og planen er at oppgaven skal leveres 1.juni 2015. Det betyr at jeg gjerne vil ha tilbakemelding fra deg innen 08.03.2015 dersom du ønsker å delta. Dersom du ønsker å være med i studien ber jeg deg ta kontakt med meg på telefon (907 96 042) eller e-post: ingvild.christine.hajum@gmail.com. Du kan også ta kontakt med min veileder, Anne Marie Støkken, på e-post: anne.m.stokken@uia.no.

Studien er meldt til personvernombudet for forskning, Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS.

Med vennlig hilsen, og på forhånd tusen takk,

Ingvild Christine Hajum.

Vedlegg 3 – Samtykkeerklæring

Jeg bekrefter at jeg samtykker til å delta i forskningsprosjektet «Frivillig arbeid: Egoistisk altruisme?» gjennom å bli intervjuet om mine erfaringer som frivillig. Jeg godkjenner at jeg kan bli direkte sitert i oppgaven.

Sted/dato:

Navn (deltaker):

Jeg bekrefter at jeg har gitt informasjon om studien og hva deltakelse innebærer.

Sted/dato:

.....

Ingvild Christine Hajum